

KOOPERATİFÇİLİK

üçüncü sektör

ISSN 1300-1469

EKİM - KASIM - ARALIK 2000

SAYI : 130

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU
TÜRK KOOPERATİFÇİLİK EĞİTİM VAKFI

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU ORGANLARI

YÖNETİM KURULU

- Başkan** : **Prof.Dr. Rasih DEMİRCİ**
Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Dekanı
- Başkan Yrd.** : **Prof.Dr. Ahmet ÖZÇELİK**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi
- Muhasip Üye** : **Doç.Dr. Nevzat AYPEK**
G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **Prof.Dr. Kadir ARICI**
Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürü
- Üye** : **Prof.Dr. Burhan AYKAÇ**
G.Ü. İ.İ.B.F. Dekanı
- Üye** : **Erol DOK**
Ziraat Yüksek Mühendisi, İş adamı
- Üye** : **Prof.Dr. Celal ER**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **İrfan GÜNDOĞDU**
T. Tarım Kredi Koop. Merkez Birliği Genel Müdürlüğü İdari İşler Müdürü
- Üye** : **Yavuz KOCA**
T.M.O. Genel Müdür Yardımcısı
- Üye** : **Prof.Dr. İzzet GÜMÜŞ**
G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **Kamil ÖZDEMİR**
Şekerbank A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı
- Üye** : **Yrd.Doç.Dr. Nurettin PARILTI**
G.Ü. İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi
- Üye** : **Doç.Dr. Ahmet TURAN**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **Nevzat USLUCAN**
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı TÜGEM Genel Müdür Yardımcısı
- Üye** : **Dr. Selim YÜCEL**
T. Şeker Fabrikaları A.Ş. Genel Müdür Yardımcısı

DENETLEME KURULU

- Başkan** : **Mevlüt KAVAS**
Pankobirlik Teftiş Kurulu Başkanı
- Üye** : **Dr. Vedat UZUNLU**
Tarım ve Köyişleri Başkanlığı Müsteşar Yardımcısı
- Üye** : **Süleyman ERYİĞİT**
Kamu-İş Uzmanı

HAYSİYET DİVANI

- Başkan** : **Nurettin HAZAR**
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı
- Üye** : **Metin AKIN**
T. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Hukuk Müşaviri
- Üye** : **Hüsnü POYRAZ**
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı

*Yönetim Kurulu herhangi bir maaş, ücret ve hakkı huzur almamaktadır.
Kurum organlarının üyelerinin isimleri soyadı sırasıyla yazılmıştır.*

Ekim-Kasım-Aralık 2000 Sayı: 130
Türk Kooperatifçilik Kurumu ve Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır
Fiyatı: 2.500.000.-TL
Yıllık Abone: 10.000.000.-TL
Yurtdışı: 4 \$ - 7 DM

İdare ve Yazışma Adresi:

Head Office and
Correspondence Address:
Mithatpaşa Caddesi 38/A 06420 Kızılay-ANKARA
Tel: (312) 435 98 99 - 435 96 91
Fax: (312) 430 42 92
İnternet: tkk@tr-net.net.tr
Web adresi: <http://www.koopkur.org>
e-mail: admin@koopkur.org

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına Sahibi
Prof.r. Rasih DEMİRCİ

* Yazı İşleri Müdürü
Prof.Dr. Celal ER

Teknik Sorumlu
İrfan GÜNDOĞDU

YAYIN KURULU
Başkan: **Prof.Dr. Ahmet ÖZÇELİK**
Raportör: **Doç.Dr. Ahmet TURAN**
Üye: **İrfan GÜNDOĞDU**
Üye: **Yavuz KOCA**
Üye: **Osman OKTAY**
Üye: **Dr. Selim YÜCEL**

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dizgi-Baskı: ALIÇ OFSET

Ger-San Sanayi Sitesi İstanbul Yolu 13.Km. 658 Sk. No: 42 (YİMPAŞ Yanı) Ergazi - ANKARA
TEL : 0 312 257 13 00

Üçüncü Sektör KOOPERATİFÇİLİK Hakemli Bir Dergidir

İÇİNDEKİLER

BİRLİK OLMA GEREĞİ Yavuz KOCA	3
MENKUL KIYMETLEŞTİRME VE KOOPERATİFLER Doç.Dr. Nevzat AYPEK	5
4572 SAYILI TARIM SATIŞ KOOPERATİF VE BİRLİKLERİ HAKKINDA KANUNA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME Yrd.Doç.Dr. Metin ARTUKOĞLU	13
KOOPERATİFLERDE FİNANSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ Yrd.Doç.Dr. Mehmet ARSLAN - Ünsal BAN	19
SEKTÖREL DIŞ TİCARET ŞİRKETLERİ İHRACAT MODELİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ KONUSUNDA YAPILAN ÜÇ AYRI ARAŞTIRMANIN SONUÇLARININ BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMESİ Doç. Dr. İrfan SÜER.....	34
GAP ALANINDA HAYVANCILIĞIN GELİŞİM SEYRİ Arş.Gör. Beşir KOÇ - Doç.Dr. Aykun GÜL.....	47
MODERN FİNANSMAN TEKNİKLERİNDEN LEASİNG VE TÜRKİYE UYGULAMASI Yrd.Doç.Dr. Famil ŞAMİLOĞLU.....	57
TÜRKİYE'DE KAMULAŞTIRMAYA YÖNELİK ARAZİ DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİNDE GELİR YÖNTEMİNİ UYGULAMA GÜÇLÜKLERİ VE BAZI ÖNERİLER Sait ENGİNDENİZ	66
2000 YILI BİBLİYOGRAFYASI.....	77

BİRLİK OLMA GEREĞİ

Yavuz KOCA*

Son günlerde Türk insanı moral değerler açısından yeni çalkantılar yaşadı. Bazen bütün dünyanın bize karşı saldırıya geçtiğini düşündük. Bazen de içeriden vurulduğumuzu söyledik. Kasım-Aralık 2000 tarihli yazılı ve görsel basını bir kez daha incelersek saldırı ve vurgun söylemlerinin boyutunu daha açık görebiliriz. Ancak bunun nedenleriyle ilgili çok fazla bilgi veya yoruma rastlamak mümkün değildir. Bu durum, yani milletin hayrına çözüm üretmeme veya üretmeme iddiaları üzerimize zifiri karanlık gibi çökmüş ve bir türlü kalkmak bilmiyor.

Türk Milletinin hafızası zayıftır. İki sene veya yirmiiki sene evvel kendi yaptığımız veya söylediğiniz bir şeyi bugün tenkit edin alkışlanabilirsiniz. Omuzlara alınarak "Türkiye seninle gurur duyuyor" pohpohlamasına bile muhatap olabilirsiniz. Merak etmeyin şimdiye kadar sorulmadığına göre bundan sonra da kimse sizden "bütün bunları sen yaptın/söyledin, bugün neden tenkit ediyorsun veya tenkit ederken geçmişte yanıldığını neden ikrar etmiyorsun" diye bir şey sormaz. Ancak ne var ki, bizim dışımızda olan ve bizi takip eden Ülkelelerin ve Milletlerin hiçte boş durmadığını görüyoruz. Türkiye'nin büyük bir Ülke olduğunu, Türk Milletinin tarih yazmaya alışkın ve yatkın bir Millet olduğunu, Türkiye'nin önemli bir coğrafyada oturduğunu hiç mi hiç unutmadılar.

Her şeyden önce bizim tarihimizi ve değerlerimizi bizden daha iyi biliyorlar. Çünkü bizi bizden daha çok okuyorlar. Atatürk'ün Misak-ı Milli'nin sabit ol-

* Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Üyesi

madığına dair sözleri bile korkmalarına yetiyor. Atatürk diyor ki, "Misak-ı Milli'mizin Ruhi Aslısı ile Mütefahik Netice-i Katiyeye Vasıl Olacağımız Güne Kadar Devam Eder." Bu sözü daha kolay anlaşılması için bugünkü Türkçeye çevirirsek: "Milli Hedeflerimiz, Esas Ruhunu Göz Önünde Tutarak Kesin Neticeye Ulaşacağımız Güne Kadar Devam Eder." deniliyor. Misak-ı Milli petrol demektir, gelir dağılımında dengesizliğin giderilmesi demektir, şehit kanı demektir, milli güvenlik demektir. Batı Ülkelerinin masa başı hesaplarla ve bazı Arap şeyhlerini satın alarak elimizden kopardıkları yerleri Atatürk unutmamıştı. Ve bize hedef göstermişti. Bunu bilenler, Türk milletinin Atatürk'ün hedefine ilgi göstereceğinden korkanlar veya birebir Atatürk gibi düşünen insanların çoğalmasından ürkenler Türkiye'yi köşeye sıkıştırmaya ve hatta sıkıştırmakla kalmayıp ezmeye çalışmaktadırlar.

Bizi her ne kadar geçmişimizden utanır hale getirdi iseler de, kendileri bizim geçmişimizle hesaplaşmaktan bir türlü vazgeçemediler. 21. Yüzyılın başında kimse Fransa'nın, İngiltere'nin, Hollanda'nın v.d. sömürgelerinden bahsetmez iken Osmanlı'nın yayılmacılığında ve saldırganlığından dem vuruyorlar. Bize emanet olan Türkiye Cumhuriyeti Devletini Osmanlı'nın yerine koyarak mahkum ve mağdur etmek istiyorlar. Ermeni soykırım iddiasını pişirip pişirip önümüze getiriyorlar. Ama her seferinde bir adım öne geçerek ve kabul gördükleri maddeleri çoğaltarak. Görülüyor ki, ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel daha bir çok iddianın muhatabı olacağız. Buna hazırlıklı olmalıyız.

Ekonomik gücü olan ülkeler, uluslar arası ilişkilerde (Uluslar arası hukuka göre) haksız bile olsalar, meseleler genellikle lehlerine sonuçlanır. Dolayısıyla ekonomik güç ülkelerin ve milletlerin gücünün (Milli güç) en önemli etken ve unsurlarından birisidir. Bu nedendir ki, moral yönden çok güçlü olmanın temel alt yapılarından birisi olan güçlü ekonomiye mutlaka ulaşmak durumundayız. Bunun için ülkeyi idare eden hükümetlerin yıpratılmasından medet ummadan, geminin su alması halinde herkesin zarar göreceğini unutmadan, dış ticaretinde veya milli hasılasında fazlası olmayan ülkelerin göreceli olarak dışa bağımlılık duyacağını göz ardı etmeden, siz şu/şu konularda (özellikle tarım) üretimden çekilin, dünya fiyatları daha caziptir, ihtiyaçlarınızı dışarıdan karşılayabilirsiniz sözüne fırsat vermeden, insanın olduğu yerde tüketimin olacağını ancak pazarlayacak malınız olmadığında pazar olacağımızı hatırdan çıkarmadan; birlik olmak, üretmek ve çok çalışmak durumundayız. Hem üzerinde yaşadığımız coğrafya hem de tarihi geçmişimiz bizi buna mecbur kılıyor. Bütün bunları sağlamak için halletmemiz gereken birinci mesele; "Birlik Olma ve Kucaklaşma Fikrine" sahip olmaktır.

MENKUL KIYMETLEŞTİRME VE KOOPERATİFLER

Doç.Dr. Nevzat AYPEK*

ÖZET

Kooperatiflerde diğer işletmeler gibi ekonomik faaliyetlerde bulunmak amacıyla kurulur ve amaçları doğrultusunda da faaliyetlerini gerçekleştirirler. Amacın gerçekleştirilmesiyle veya gerçekleştirme imkanının ortadan kalkmasıyla yada başka nedenlerle de ekonomik faaliyetlerini sona erdirmeleri gerekir. Bu safhada tasfiye süreci başlar. Tasfiye, genellikle klasik yöntemle yapılır. Ancak, klasik tasfiye yönteminin uygulanmadığı veya kooperatif ortağının ekonomik çıkarlarını koruyamadığı durumlarda: tasfiye yöntemi olarak menkulkiymetleştirme finansman modelleri kullanılabilir. Bu modellerden en uygunu da gayrimenkul yatırım ortaklığı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, Kooperatif Tasfiyesi, Menkulkiymetleştirme, Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları

ABSTRACT

Like any other business, cooperatives are established to perform economic activities and to conduct their operation to achieve these objectives. With the realization of objectives or emergence of the probability that these objectives can not be realized or with some other reason they should terminate their economic activities and operations. At this stage the liquidation process commences. Liquidation, is performed in a regular manner. However, in circumstances where regular liquidation process applied and/or the cooperative will get to a position to be unable to retain its economic interests, the securitisation financing models can be adopted to conduct liquidation process. The most appropriate among these models could be real estate investment trusts.

Key Words: Co-operative, Co-operative Liquidation, Securitisation, Real Estate Investment Trusts.

I. Giriş

Kooperatifler, insanların özellikle dar gelirli insanların ihtiyaçlarını daha ucuzca, maliyetine karşılık amacıyla ekonomik güçlerini bir araya getirmeleri sonucu oluşturulan teşebbüslerdir. Bir tüketici olarak bireylerin her türlü ihtiyaçları kooperatif yoluyla

* Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

karşılabilir ve bu ihtiyaçlar devam ettiği sürece kooperatiflerde devam eder. İnsan var olduğu sürece devam eden bu ihtiyaçların bir kısmı uzun zaman aralıklarında bir kısmı da kısa ve çok kısa zaman aralıklarında ortaya çıkar. Dolayısıyla insan hayatında; her zaman karşılanması gereken ihtiyaçlar ve belli zamanlarda karşılanması gereken ihtiyaçlar vardır. İşte ihtiyacın sürekliliğine ve kesikli olmasına rağmen oluşturulan kooperatiflerin süresi de değişmektedir. Bu bağlamda, bir kısım kooperatifler sınırsız süreli kurulurken bir kısım kooperatiflerde belli süreler için kurulmaktadır. Sözgelimi, tüketim kooperatifleri sürekli ihtiyaçları karşılamak amacıyla sınırsız süreli kurulurken konut veya işyeri kooperatifleri, insanların mesken veya işyeri ihtiyacını karşılamak amacıyla sınırlı süreli kurulmaktadır. Dolayısıyla, belli süreler için kurulan kooperatiflerin amacın gerçekleşmesiyle birlikte de tasfiyesi ortaya çıkmaktadır,

Ekonomik alanda tasfiye, aktiflerin paraya çevrilere borçların ödenmesi ve tasfiye bakiyesinin de sermayedarlara payları oranında dağıtılması ve iktisadi işletmenin de hayatının sona erdirilmesidir. Kooperatifler içinde tasfiye bu şekilde düşünülür. Nitekim kooperatifler de birer iktisadi kuruluştur. Ancak kooperatifler için, kooperatif davranış gereği üçüncü kişilerle ticari ilişki sınırlandırılmıştır. Kooperatiflerin üçüncü kişilerle ticari ilişkiye girmeleri halinde bazı yükümlülükleri getirmektedir.

Çalışmanın amacı, kooperatif işletmeler için menkul kıymetleştirme; kooperatif davranış ve kooperatif ortaklarının menfaatlerine uygun bir tasfiye yöntemidir tezinden hareketle, işyeri yapı kooperatiflerinin tasfiyesi özelinde tezi tartışarak bir değerlendirme yapmaktır.

II. Kooperatiflerde Tasfiye

İktisadi bir işletme olarak kabul edilen kooperatiflerin de amaçlarını gerçekleştirmeleri veya amaçlarını gerçekleştirme imkanının ortadan kalkması yada amaçlarının ortadan kalkması halinde tüzel kişiliklerinin sona erdirilmesi gerekmektedir. Bunun yolu da tasfiyeye gitmektir. Tasfiye süreci, kooperatif genel kurulunun tasfiye kararı almasıyla başlar. Kooperatif aktiflerinin paraya çevrilmesi, alacaklarının tahsili ve borçlarının ödenmesiyle devam eder. Tasfiye bakiyesinin (varsa) kooperatif ortaklarına dağıtılması tasfiye tamamlanmış olur.

Tasfiyeye işyeri yapı kooperatifleri açısından bakıldığında; tasfiye süreci kolay kolay tamamlanamamaktadır. Tasfiye süreci bazen şartların oluşmamasından dolayı tamamlanamaz iken bazen de tasfiye şartları oluşmasına rağmen kooperatif yönetim ve/veya kooperatif ortakları tarafından kasıtlı olarak tasfiye süreci uzatılmaktadır. Şöyle ki, amacı küçük sanayi siteleri kurmak olan işyeri yapı kooperatiflerinin amaçlarını gerçekleştirmeleri belli bir zaman diliminde gerçekleşmektedir. Gerek bu süreç içinde gerekse kooperatif ana tüzüğünde kooperatif için tahsis edilmiş alanda ortak kullanım alanları veya küçük sanayi sitesinin bazı hizmetlerini karşılamak üzere gelir sağlamak amacıyla üçüncü kişilere kiralanmak veya satılmak üzere yapılan mekanlar söz konusu olmaktadır. Ya da ortak kullanım mekanları ayrılmasına rağmen yapılaşma olmadan arsa olarak kalabilmektedir. Küçük sanayi siteleri genellikle şehir merkezlerinden uzak kıyı semtlere kurulmaktadır. Ancak sanayi sitesinin inşası süreci ile birlikte bu semtler de arsa değer kazanmaya başlamaktadır.

İşyeri yapı kooperatiflerinin amacını tamamlaması ve kooperatif ortaklarının işyerlerinin teslim edilmesiyle birlikte yapılması gereken; kooperatif mülkiyetinde olan kooperatif ana tüzüğü ve/veya kooperatif genel kurulunun kararları doğrultusunda üretilen arsa ve/veya bina gibi gayrimenkullerin satılarak nakte dönüştürülmesidir. Bu esnada kooperatif yönetimi eksik piyasa sorunu ile karşı karşıya gelecektir. Şöyle ki gayrimenkuller satışa çıkarıldığında alıcı bulunmayabilir veya çok az sayıda alıcı ortaya çıkabilir. Bu durumda, serbest piyasa şartları oluşmayacağından gayrimenkuller gerçek değerini bulmayabilir. Ayrıca, bu satışın üçüncü kişilere yapılacağı söz konusu olacağından ve de kooperatiflerin ortakları dışındakilerle ticari ilişkisi olamayacağından; gayrimenkul satış kararı oluşacak ve vergilendirilecektir. Gerek gayrimenkullerin gerçek değerini bulmamasından gerekse vergi yükünden dolayı kooperatif ortaklarının paylarının da değeri azalacaktır. Bu durumda, klasik tasfiye sürecine alternatif olarak; işyeri yapı kooperatifleri gibi amaç realizasyonu ile birlikte tasfiyesi kararlaştırılan kooperatiflerin tasfiyesi için kooperatif ortaklarının pay değerini de maksimize edecek bir teknik olarak kooperatife ait gayrimenkullerin menkulkiymetleştirilmesi bir tasfiye aracı olarak ortaya çıkmaktadır.

III. Gayrimenkullerin Menkulkiymetleştirilmesi

Menkulkiymetleştirme, bir finansal aracılık faaliyetidir. Doğrudan bir finansman sağlama olgusu olmayıp bunun bir yansımasıdır. Klasik finansman tekniklerinden farklıdır. Bu farklılıklarından dolayı, menkulkiymetleştirme için yapılandırılmış finansman deyimi de kullanılmaktadır. Çünkü, menkulkiymetleştirme; varlıkların nakit akımlarının menkul kıymete bir başka ifadeyle likit olmayan varlıkların likit ve tedavil kabiliyeti olan menkul kıymetlere dönüştürülmesidir(1).

Menkulkiymetleştirme ilk olarak 1970'lerin ortalarında Amerika Birleşik Devletlerinde ortaya çıkmış olup, Türkiye'de de uzun yıllardan beri üzerinde çalışılan bir konudur. Ancak yasal düzenlemeler oldukça yenidir. Menkulkiymetleştirme konusu ilk olarak 01.12.1991 tarih ve 21068 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Hükümet Programı'nın "Finans ve Bankacılık Reformu" kapsamında yer almıştır. Şöyle ki; "Finans ve Bankacılık Reformu mali piyasalarda yapılacak yeniliklerden ve yeni finansal araç ve kurumların geliştirilmesinden oluşmaktadır. Reformun amacı, mali piyasaların mevcut sorunlarına çözüm getirmektir. Finans kesiminde oluşturulacak yeni kurum ve araçlarla şirketlerin finansal seçenekleri artırılıp, gerekli yatırım harcamalarının mali piyasalar aracılığı ile karşılanması sağlanacaktır. Şirketlerin borç ve alacaklarının menkul kıymetlere dönüştürülüp, bu değerlerin borsada işlem görmesi özendirilecektir."

Hükümet Programı'nda yer almasının ardından, Sermaye Piyasası Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına, Bankalar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesine ve 35 Sayılı KHK'nin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun ile menkulkiymetleştirme konusundaki ilk yasal düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu kanun 1.05.1992 tarih ve 21227 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Nitekim, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda gerekli düzenlemeler doğrultusunda; Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler başlığı ile bir madde de eklenmiştir (Madde 13/A). Bu madde, "Alacaklar ve duran varlıklar karşılık gösterilerek Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler ihraç edilebilir. Bunların ihraç edilecek kuruluşlar ihraç şartları, karşılık gösterilebilecek alacak ve varlık türleri,

ihraç limiti, değerlendirme ilke ve esasları, nitelikleri Kurul tarafından çıkarılacak tebliğlerle düzenlenir...” denilmektedir.

Menkul kıymetleştirmenin gerek literatürdeki tanımlarına gerekse Türk Sermaye Piyasası Mevzuatındaki düzenlemelerine bakıldığında; herhangi bir varlığa dayalı olarak menkul kıymetleştirme söz konusu olmaktadır. Bu varlıklar, alacaklar ve duran varlıklar olmaktadır. Bu durumda bir gayrimenkul, bir menkul kıymet aracılığı ile belli paylar halinde de alınıp satılabilmektedir. Bir gayrimenkul üzerindeki mülkiyet hakkı veya bunun devri kısmen de olabilmektedir. Çok sayıda kişinin sahibi olduğu bir gayrimenkul üzerindeki ortaklık hakkının devri fiziki paylaşımı ve fiziki teslimatı gerektirmeden menkul kıymetler ile yapılmaktadır. Dolayısıyla paylaşılabilen gayrimenkuller bir tüzel kişiliğe devredilmek suretiyle bir havuz oluşturulur. Söz konusu havuz belli payları temsil eden menkul kıymetlere, endekslenerek, ortaklık ve/veya alacaklılık hakkı olanlara hakları oranında menkul kıymet verilmek suretiyle fiziki varlık ortaklık hakkı, menkulleştirilmiş olur. Bir hakkın menkulleşmesi yani bir menkul kıymete bağlanması pazarlanabilme kabiliyetini de getirir.

Türk Sermaye Piyasası Mevzuatı çerçevesinde gayrimenkullerin menkul kıymetleştirilmesinde düzenlenen veya düzenlenebilecek menkul kıymetler, Gayrimenkul Sertifikası, Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Hisse Senedi, Konut Sertifikası, Arsa Sertifikası ve Varlığa Dayalı Menkul Kıymet olarak sayılabilir.

a. Gayrimenkul Sertifikası: İnşa edilecek veya edilmekte olan gayrimenkul projelerinin finansmanından kullanılmak üzere ihraç edilen hamiline yazılı menkul kıymettir. Anonim şirketler tarafından ihraç edilir. İhraççı şirket, projeyi gerçekleştirmek ve sertifikanın taahhütlerini yerine getirmekle yükümlüdür. Gayrimenkul sertifikası, küçük tasarrufları gayrimenkullere yönlendirerek gayrimenkul finansmanın yanısıra konut üretimi de arttırmaktadır. Şöyle ki, inşaat yapılacak ham araziye sahip fakat yeterli sermayesi olmayan anonim şirketler gayrimenkul sertifikası ihraç ederek sağlayacakları fonu inşaat tahsis ederlerken, gayrimenkul sertifikası yatırımcıları da inşaat tamamlanınca ihraççı şirkete yeterli sertifika ile başvurdıklarında müstakil gayrimenkul mülkiyetini haiz olabilmektedirler (2).

Türkiye’de Sermaye piyasası Kanunu ile düzenlenen gayrimenkul sertifikası, 1995 yılında mevzuata kazandırılmış olan ve tedavül kabiliyeti olan bir menkul kıymettir.

b. Konut Sertifikası: Belirli bir konut projesinin finansmanında kaynak yaratılması amacıyla, değerli bir metrekare standart konuta eşit olarak hamiline düzenlenmiş menkul kıymettir. Konut sertifikası bir taraftan konut projelerinin finansmanı için kaynak sağlarken diğer taraftan konut talep edenlerin tasarruflarını da konut yatırımı bazında korumaktadır. Aynı zamanda, konut almak isteyen sertifika sahipleri, almak istedikleri konutun brüt metrekaresine karşılık gelen miktarda sertifika ibraz ettikleri takdirde konut alabilme imkanına sahiptirler. Yani, konut sertifikası borsada paraya çevrilebileceği gibi konuta da dönüştürülebilmektedir (3).

Türk Sermaye Piyasasına 1989 yılında yeni bir finansman enstrümanı olarak giren konut sertifikası Başbakanlık Toplu Konut İdaresi tarafından ihraç edilmektedir. Konut Sertifikası sisteminin ilk uygulaması da İstanbul Halkalı Toplu Konut Sertifikasıdır.

- c. - **Arsa Sertifikası:** Belediye sınırları içinde imar ve tevzi planları ile parselasyonu yapılmış, konut üretimine müsait, alt yapı projeleri tamamlanmış arsaların birim yüz ölçümlerini temsil eden menkul kıymetlerdir. Mahalli idarelerin arsa üretimini hızlandırmayı amaçlayan arsa sertifikası sistemi, toplu konut projeleri için ihtiyaç duyulan kamulaştırmaları ve alt yapı çalışmalarına finansman sağlamaktadır. Sağladığı kaynak ile arsa üreten mahalli idare, yeterli sertifikaya sahip olan ve konut yapmak isteyen kişilere projelendirmiş olduğu konutları bireysel teşebbüsleriyle inşa edebilme imkanı vermektedir. Mahalli idare böylece bir taraftan planlı bir kentleşme sağlarken diğer taraftan gecekondulaşmayı da önlemektedir (4).

Mahalli idareler tarafından ihraç edilebilecek olan arsa sertifikası ihracına ilişkin Türkiye'deki düzenlemeler 1990 yılında yapılmıştır.

- d. **Varlığa Dayalı Menkul Kıymet:** İhraççının başkalarından devir aldığı alacaklarının sağlayacağı nakit akışları ile geri ödemek üzere çıkardığı bir finansal varlık türüdür. Varlığa dayalı menkul kıymet ihracında işletmelerin duran varlıkları da konu olabilir(5). Alacaklara sahip olan işletme, bu alacaklarını "özel amaçlı işletme" veya "Trust"a devreder. Bu özel amaçlı kurum kendi varlığına dayalı menkul kıymetini çıkararak finansal pazarda yatırımcılara satar. Borçlular, vadesi gelen borçlarını ya bir "hizmet ajansı"na veya menkul kıymeti çıkaran "özel amaçlı işletme" veya "Trust"a öderler. Elde edilen nakitle varlığa dayalı menkul kıymetler gerj alınır(6). Bu sistemle alacak sahibi işletme, alacaklarını belli bir iskonto ile nakte çevirir. Kredi kullanmak yerine menkul kıymet ihraç ederek fon sağlamış olur.

Varlığa dayalı menkul kıymet 1992 yılında Türk Sermaye Piyasası Mevzuatına girmiş olup, bankalar, genel finans ortaklıkları ve finansal kiralama şirketleri tarafından tüketici kredileri, konut kredileri, finansal kiralama sözleşmelerinden doğan alacaklar ve mal ve hizmet üretimi faaliyetinde bulunan anonim şirketler ile kamu iktisadi teşebbüslerinin müşterilerine yaptıkları taksitli satışlarından doğan ve senede bağlanmış alacakları karşılığında çıkarılır.

- e. **Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı:** Kollektif yatırım olgusunun ortaya çıkardığı kollektif yatırım kuruluşlarından yatırım ortaklarının bir türüdür. Yani, esas faaliyet konusu gayrimenkul portföy işletmeciliği olan bir anonim şirkettir. Gayrimenkul yatırım ortaklığı ihraç ettiği hisse senetleri aracılığı ile topladığı fonları, gayrimenkul yatırım ve işletmelerine kaydırarak oluşturacağı portföyü, profesyonel yöneticilere işleterek portföyünün değerini maksimize etmek amacıyla, portföydeki gayrimenkullerin alım-satımı ve kiraya verilmesi fonksiyonlarını yerine getirir. Gayrimenkul yatırım ortaklığının hisse senetlerine yatırım yapan tasarruf sahipleri de,

gayrimenkul yatırımıyla oluşan portföyün getirisinden değer artışı ve kar payı olarak faydalanırlar(7). Böylece, gayrimenkul ve menkul kıymet yatırımlarını özelliklerini birleştirerek, borsada işlem gören, likiditesi yüksek bir gayrimenkul özelliklerini birleştirerek, borsada işlem gören, likiditesi yüksek bir gayrimenkul yatırım aracı ortaya çıkarılmaktadır.

Gayrimenkul yatırım ortaklıkları 1992 yılında Sermaye Piyasası Kanunu ve Vergi Kanunlarında yapılan düzenlemeler ile Türk Hukuk Sistemine girmiş olup, uygulamaları da mevcuttur.

IV. Gayrimenkullerin Menkulkiymetleştirilmesi ile Kooperatif Tasfiyesi

Gayrimenkullerin menkulkiymetleştirilmesinde kullanılan enstrümanlar topluca değerlendirildiğinde, arsa sertifikası ve konut sertifikasında anonim şirketler tarafından ihraç edildiği ve potansiyel bir yatırıma finansman sağlamak amacıyla ihraç edildikleri görülmektedir. Keza varlığa dayalı menkul kıymeti genel finans ortaklıkları aracılığı ile anonim şirketler ve bankalar ile finansal kiralama şirketleri ihraç ederken, amaç alacak veya konut karşılığı finansman sağlamaktır. Gayrimenkul ortaklığı ise gayrimenkulden oluşan bir portföyü işleten bir anonim şirket statüsündedir. Dolayısıyla, gayrimenkul portföy işletmeciliği yapmak isteyen gerçek ve tüzel kişilerin kurabileceği bir şirkettir. Aynı zamanda, gayrimenkulün menkul hale getirilerek parçalanması söz konusudur. Böylece, bir gayrimenkule müstakil olarak yatırım yapamayan tasarruf sahiplerine menkul kıymet bazında gayrimenkul yatırımı imkanı verilmesinin yanısıra, müstakil olarak likidasyonu sağlanamayan bir gayrimenkulün menkul kıymet aracılığı ile likidasyonu da sağlanmaktadır.

Kooperatiflerin menkulkiymetleştirme ile tasfiyesi açısından menkulkiymetleştirme enstrümanlarına bakıldığında, gayrimenkul yatırım ortaklıkları sistemi en uygun araç olarak görünmektedir. Çünkü, orada tasfiyesi söz konusu gayrimenkul veya gayrimenkuller mevcuttur. Bunlar üzerinde mülkiyet hakkı olan çok sayıdaki kooperatif ortağı olduğundan fiziki paylaşımı söz konusu olamamaktadır. Gayrimenkullerin, gayrimenkul piyasasında satışı ve sağlanacak paranın ortaklara dağıtımı, eksik piyasa şartları ve vergilendirmeden dolayı ortakların paylarının piyasa değerinin maksimize edilmemesi riskini taşımaktadır. Bu olumsuzlukları ortadan kaldıracak ve kooperatif ortaklarının paylarının değerini maksimize edebilecek bir sistem olarak kooperatif gayrimenkullerin menkulkiymetleştirilmesi önerilmektedir. Bu menkulkiymetleştirme de gayrimenkul yatırım ortaklıkları sistemi ile gerçekleştirilecektir.

Çalışmaya esas teşkil eden işyeri yapı kooperatifleri birer tüzel kişidir. Faaliyet konuları ortaklarının işyeri olarak kullanacakları gayrimenkuller üretmektir. Gayrimenkul portföy işletmeciliği gibi bir amaçları olamaz. Oysa, gayrimenkul yatırım ortaklıkları da ayrı bir tüzel kişiliktir. Bu bağlamda, işyeri yapı kooperatiflerinin gayrimenkullerinin gayrimenkul yatırım ortaklığı sistemi ile menkulkiymetleştirilmesi şöyle olacaktır: Kooperatifin faaliyetini tamamlanması sonucu yapılan kooperatif genel kurulunda tasfiye kararı alınması ile tasfiye süreci başlamış olacaktır. İlk olarak yapılması gereken, kooperatif ortaklarının tamamının ortağı olduğu bir gayrimenkul yatırım ortaklığı kurmak ve gayrimenkul yatırım ortaklığının sermayesini en azından ortak sayısı kadar paya böl-

mektir. Böylece kooperatif ortakları, kooperatifteki payları paralelinde gayrimenkul yatırım ortaklığına sermaye taahhüdünde bulunmuş olacaklardır. Sonra, ortaklar sermaye taahhütlerini aynı olarak yerine getirmek için kooperatifteki gayrimenkullerinin tamamını gayrimenkul yatırım ortaklığına devredileceklerdir. Böylece, kooperatif ortakları, tasfiye sonucu haklarını menkulkiymetleştirmiş olmaktadır. Son olarak da, kooperatif ortakları ellerindeki hisse senetlerini ikinci piyasada satarak, menkulkiymetleştirdikleri haklarını nakde dönüştürmüş olurlar. İsterler ise, hisse senedi olarak ellerinde tutarak, gayrimenkul piyasasındaki gelişmelere göre değer artışı ve/veya kar payı kazancı sağlarlar. Kooperatif ortaklarının, klasik tasfiye sürecinde eksik piyasa şartlarından ve/veya satıştan doğabilecek kazançlardan dolayı ödenecek vergiler nedeniyle olası kayıpları da ortadan kalkmış olur. Bu süreç bir örnekle daha da somutlaştırılabilir.

ABC İşyeri Yapı Kooperatifi, kuruluşunun onuncu yılında ortaklarının işyerini tamamlayarak teslim etmiştir. Genel kurulda da tasfiye kararı almıştır. Kooperatifin, kooperatif ana tüzüğünde kooperatif için tahsis edilmiş alanda ortak kullanım alanları veya küçük sanayi sitesinin bazı hizmetlerini karşılamak üzere gelir sağlamak amacıyla üçüncü kişilere kiralanmak veya satılmak üzere yapılan ticaret merkezleri ve ortak kullanım mekanları olarak ayrılmasına rağmen yapılaşma gerçekleşmemiş arsası vardır. Tasfiye süreci başladığından, ticaret merkezlerinin ve arsaların satışı gerekmektedir. Piyasa araştırması yapılır. Birinci olasılık, gerçek değeriyile satış yapılabilecek potansiyel alıcılar vardır. Ancak, bu gayrimenkuller 10 yıl önceki maliyet bedelleri ile kooperatifin aktifine girmişler ve kayıtlı değerli piyasa değerlerinin % 10'ları civarındadır. Çünkü bu gayrimenkuller kooperatif aktifine girdiğinde arazi idi ve şehrin dışında idi. Oysa şimdi arsa ve şehir içindedir. Keza, ticaret merkezleri de sahip oldukları şerefliyeler nedeniyle kayıtlı değeriyile mukayese edildiğinde piyasa değerleri çok yüksektir. Dolayısıyla satış tutarının % 90'ı satış karı olarak ortaya çıkacak ve satış kooperatif ortakları dışındakiler ile ticaret anlamına geldiğinden ve de kooperatifler kurumlar vergisi mükellefi olduklarında, vergi oranının da % 50 varsayar ise yaklaşık satış tutarının yarısı vergi olarak ödenecektir. Kalan yarı kooperatif ortaklarına dağıtılacaktır. İkinci olasılık: satışı söz konusu gayrimenkuller büyük ölçekli yatırımlar olduğundan, tek el ve/veya oligopol özelliğini haiz piyasalardaki alıcılara satış söz konusudur. Satış için sonsuza kadar beklenemeyeceğinden yani tasfiye süreci sonsuza kadar devam ettirilemeyeceğinden, eksik piyasa şartlarında gayrimenkuller gerçek değerinin % 50'sine satılmaktadır. Bu durumda da yine satış karı ve kurumlar vergisi ortaya çıkacağından, kooperatif ortaklarının tasfiye bakiyesinden alacakları pay yine azalmış olmaktadır.

Kooperatif ortakları bir araya gelip, ABC Gayrimenkul Yatırım Ortaklığını kuruyorlar. Kooperatif gayrimenkullerinin piyasa değerine yakın olarak belirlenen ortaklığın sermayesi kooperatif ortaklarını sahip olduğu pay sayısı toplamı kadar paya bölünmüştür. Her bir ortağın sermaye taahhüdünü ortaya çıkmıştır. Ortaklar sermaye taahhütlerini aynı olarak yerine getirmek istiyorlar ve kooperatifteki haklarını dolayısıyla kooperatife ait gayrimenkullerinin tamamını gayrimenkul yatırım ortaklığına devrediyorlar. Sonuçta, kooperatifin aktifleri temizlenmiş ve varsa borçlarının da ödenmesi ile kooperatif tasfiyesi tamamlanmış oldu, Yani, kooperatifteki ortaklık yapı, gayrimenkul yatırım ortaklığı hisse senedine dönüştü. Ortak, bu hisse senedini ikinci piyasada satarak tasfiye

bakiyesini nakte dönüştürebileceği gibi, elinde tutarak kar payı ve/veya değer artış kazancı sağlayabilir.

V. Sonuç

Çalışmada amaç, kooperatiflerin özellikle de konut kooperatiflerinin tasfiyesinin klasik tasfiye süreciyle gerçekleştirilememesi veya bu yolun istenmesi halinde menkulkiymetleştirmenin de bir kooperatif tasfiye aracı olarak kullanılabilceğini açıklamak olduğundan, bu bağlamda gayrimenkul ortaklıkları sistemi ile tasfiye ayrıntıya ve mevzuata derinlemesine girilmeden ana hatlarıyla ortaya konularak, olabilirliği tartışılmıştır. Gayrimenkul yatırım ortaklığı sisteminin kurulması, kooperatif ortaklarının kurucu ortak olarak organize edilmesi, hisse senedi karşılığının aynı olarak ödenmesi halinde bunun kooperatif gayrimenkullerinin satışı anlamına gelip gelmeyeceği ve dolayısıyla kaçınılmaya çalışılan kurumlar vergisinin ortaya çıkıp çıkmayacağı gibi hususlar mevzuat ağırlıklı ayrı bir makale olarak düşünülmüştür.

KAYNAKLAR

- (1) ÖCAL Nurcan, **Türkiye’de Menkulkiymetleştirme Uygulaması, Etkileri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, SPK Yayınları, Yayın No: 106, Ankara, 1997, s.4.
- (2) EKREN Nazım ve GÜRBÜZ Osman, **“Gayrimenkullerin Menkulkiymetleştirilmesi”**, Active, Şubat-Mart 1999, s.85.
- (3) AYPEK Nevzat, “Küçük Tasarrufluların Gayrimenkul Yatırımlarında Kooperatiflerin Rolü ve Önemi”, **Kooperatifçilik**, Sayı: 111, Ocak-Şubat-Mart 1996, s.23.
- TEKER Bahadır, **Sermaye Piyasası Araçları Yoluyla Gayrimenkul Finansmanı ve Yatırımı**, SPK Yayınları, Yayın No: 43, Ankara, 1996, s.93.
- (4) AKÇAY Belgin, “Türkiye’de Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarının Değerlendirilmesi”, **Active**, Şubat-Mart 2000, s.42.
- EKREN Nazım ve GÜRBÜZ Osman, a.g.e., s.87.
- (5) SARIKAMIŞ Cevat, **Sermaye Pazarları**, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 1995, s.60.
- (6) GHANDHİ Jamshed, **Securitisation in Developing Capital Market**, OECD, 3- (September 1989, Antalya, Konferans Tebliğ.
- (7) RAMSEY C. Ve HENDERSON J.M., “Investing in Specified Pools”, **The Handbook of Fixed Income Securities**, Third Edition, Editey by Frans J. Fabozzi, Richard D. Irwing inc., U.S.A., 1991, ss.589-600.

K **üçüncü sektör** KOOPERATİFÇİLİK

4572 SAYILI TARIM SATIŞ KOOPERATİF VE BİRLİKLERİ HAKKINDA KANUNA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Yrd.Doç.Dr: Metin ARTUKOĞLU*

ÖZET

Türkiye’de Tarım satış kooperatifleri ve Birliklerinin yeniden yapılandırılması konusu uzun süredir kamu oyunu meşgul etmektedir. Özellikle bu kooperatiflerin finansal açıdan karşı karşıya olduğu sorunlar, ekonomik istikrar programı çerçevesinde bu kooperatiflere yönelik bazı uygulamaları da gündeme getirmiştir. Bu çerçevede 16.6.2000 tarihinde yürürlüğe giren 4572 sayılı kanun ile bu kooperatiflere ilişkin yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerin olası sonuçları açısından değerlendirilmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Kanuna ilişkin olarak en çok eleştiri alan ve halende tartışılan gelen konuların; bu kooperatiflere ait işletmelerin anonim şirketler haline getirilmesi ve oluşturulan yeniden Yapılanma Kurulu’nun oluşum şekli olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Kooperatif, Tarım Satış Kooperatifleri,

ABSTRACT

AN ASSESMENT ON 4572 NUMBER LAW WITH RELEATED TO AGRICULTURAL SALES COOPERATIVES AND UNIONS

In this study, 4572 number law with releated to Agricultural Sales Cooperatives and Unions assesment in terms of possibilibtiy results. The most criticisment subjects: the transformation of cooperatives enterprises which to share company and founding of reorganizational bord. Arguments on these subjects are still running in public opinion.

Key Words : Cooperative, Agricultural Sales Cooperatives.

1. GİRİŞ

Tarım Satış Kooperatifleri (TSK) ve Birlikleri konusunda 1935 yılında 2834 sayılı kanunla başlayan hukuki alt yapı süreci, 1985 yılında çıkan 3186 sayılı kanunla devam etmiş ve nihayet son yıllarda bu kooperatiflerin devletin vesayeti altında olması nedeniyle ortaya çıkan sorunları (özellikle destekleme alımları finansmanı ve kooperatiflerin

* Ege Üni. Ziraat Fakültesi

finansal açıkları gibi) giderme konusundaki bakılarında etkisiyle 16.6.2000 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 4572 kanunla şimdilik sona ermiştir.

TSK ve Birlikleri konusunda uygulamakta olan ekonomik istikrar programı ve bu çerçevede IMF (Uluslararası Para Fonu) ‘un istekleri doğrultusunda düzenlemelere gidileceğine ilişkin beklentiler son zamanlarda kamuoyunda da tartışılan bir konu olmuştur. İşte tam bu tartışmalar sürerken 4572 sayılı kanunun çıkması ile acaba bu beklentilere yanıt mı verildi? Sorusu akla gelmektedir.

Bu çalışmada öncelikle TSK genel olarak ve 4572 sayılı kanununda gerekçesinde etkili olan destekleme alımları yönüyle incelenecek, ardından 4572 sayılı kanun önceki 3186 sayılı kanun ile karşılaştırılacak ve yeni kanunun olası sonuçları üzerine değerlendirilmeler yapılacaktır.

2. TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ VE FAALİYETLERİNİN ÖZELLİKLE DESTEKLEME ALIMLARI YÖNÜYLE İNCELENMESİ

Türkiye’de 16 birlik halinde örgütlenen TSK, 330 kooperatif ve 742 317 ortağı ile önemli bir tarımsal kooperatiftir (Çizelge 1).

Çizelge 1: Türkiye’de Tarım Satış Kooperatifleri ve Faaliyet Konuları

Birlik	Faaliyet Konusu	Birlik Merkezi	Bağlı Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı *
Tariş-İncir	Kuru incir	İzmir	15	6,683
Tariş-İncir	Çekirdeksiz kuru üzüm	İzmir	14	27,397
Tariş-Pamuk	Pamuk	İzmir	44	66,544
Tariş-zeytin ve Zeytinyağı	Zeytin ve zeytinyağı	İzmir	33	27,097
Çukobirlik	Pamuk, yerfıstığı, soya fasulyesi	Adana	40	63,001
Antbirlik	Pamuk, narenciye	Antalya	6	29,172
Fiskobirlik	Fındık	Giresun	49	230,221
Trakyabirlik	Ayçiçeği	Edirne	48	109,308
Karadenizbirlik	Ayçiçeği, soya fasulyesi	Samsun	21	68,897
Güneydoğubirlik	Üzüm, kırmızı biber, zeytinyağı, antep fıstığı	Gaziantep	14	17,449
Marmarabirlik	Zeytin	Bursa	8	43,847
Kozabirlik	İpek Kozası	Bursa	5	10,342
Gülbirlik	Gülçiçeği	Isparta	6	7,392
Tiftikbirlik	Tiftik	Ankara	12	18,449
Taskobirlik	Üzüm	Nevşehir	9	4,310
Kayısbirlik	Kayısı	Malatya	6	8,178
TOPLAM			330	742,317

Kaynak: (1) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı İnternet Kayıtları, Ağustos 2000.

Özellikle geleneksel tarım ürünlerinin pazarlanmasında bu kooperatiflerin önemli bir ağırlığı bulunmaktadır (Çizelge 2).

Çizelge 2: Bazı ürünlerde Tarım Satış Kooperatifleri Alımlarının Türkiye Üretimi İçindeki Payı (1999 Yılı)

Ürün	TSK Alım Miktarı (Ton) (1)	Türkiye Üretim (Ton) (2)	TSK Payı (%) (1) (2)
Kütlü Pamuk	438 758	899 177*	48.8
Fındık	142 378	530 000	26.9
Çekirdeksiz kuru üzüm	57 997	190 000	30.5
Kuru İncir	410 892	950 000	43.3
	11 358	53 000	21.4

*lif pamuk üretimidir.

Kaynak : (1) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı İnternet Kayıtları, Ağustos 2000
(2) Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı İnternet kayıtları, Ağustos 2000.
(3) İzmir Ticaret Borsası Kayıtları, Ağustos 2000

Çizelge 1 ve 2 ortak değerlendirildiğinde TSK'nin Türkiye tarımı için son derece önemli olduğu ve devamlılığının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu konuda kamuoyunda da gerekli hassasiyetin olduğu bilinmektedir. Ancak destekleme alımlarının finansman konusu ele alınarak konu değerlendirildiğinde bu kooperatiflerin finansal açıdan devletle olan sıkı bağı da ortaya çıkacaktır.

TSK'nin destekleme alımları 1996 yılına kadar doğrudan T.C. Ziraat Bankası (TCZB) tarafından finanse edilmiştir. 5 Nisan 1994 kararları çerçevesinde TSK alımlarının destekleme kapsamından çıkarılması ile TSK alımlarında önemli gerilemeler olmuş ve önceki alım dönemlerinden kalan borçların bankaya ödenmesinde sorunlar çıkmıştır. 1990-1996 döneminde TSK'nin TCZB olan borçları beş kez tahkime tabi tutulmuştur. Bu dönemde tahkime tutulan borç miktarının 4.4 milyar dolar olduğu ifade edilmektedir. En son tahkim işlemi 1996 yılında yapılmış ve TSK'nin bankaya olan 2.4 milyar dolar tutarındaki borcu hazine tarafından üstlenilerek uzun vadeye yayılmıştır (4).

1995 yılından itibaren 5 Nisan kararlarının da etkisiyle TSK alımlarının finansmanında Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF)'ndan yararlanılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede DFİF'ndan TCZB kanalıyla % 50 faiz ve bir yıl vade ile TSK'ne kredi açılmaya başlanmıştır.

1995 yılı ve sonrasında TSK açılan DFİF kaynaklı kredilerin alımların finansmanı içindeki payı çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3: Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerince Yapılan Alımlar ve Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonunda Sağlanan Kredilerin Seyri

Yıllar	TSK Alım Tutarı (Milyar TL) (1)	DFİF Sağlanan Kredi (Milyar TL) (2)	Oran (%) (2) (1)
1995	25 038.0	2 727.0	10.9
1996	70 467.0	30 661.0	43.5
1997	120 758.1	93 001.0	77.0
1998	395 445.9	148 505.0	37.6
1999	415 355.4	240 800.0	58.0

Kaynak : (2) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İnternet Kayıtları, Ağustos 2000.

(1) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı İnternet Kayıtları, Ağustos 2000.

Çizelge 3'den görülebileceği gibi TSK alımlarının finansmanına DFİF kaynaklı krediler yıllara göre değişmekle beraber %10.9 ile %77 arasında katılmıştır. Özellikle ele alınan dönemin son yılı olan 1999 yılında %60'a yaklaşan katkı TSK finansal açıdan devlete bağımlılığının açık bir göstergesi durumundadır.

2. 4572 SAYILI KANUN İLE GETİRİLEN DEĞİŞİKLİKLER

4572 sayılı kanun incelendiğinde ilk göze çarpan konu, kanunun TSK'nin yeniden yapılandırılmasına yasal çerçeve oluşturmak, etkin ve sürdürülebilir bir şekilde bu kooperatifleri özerk ve mali yönden bağımsız kılmayı amaçladığıdır (Madde 1) (5).

4572 sayılı kanun ile daha önce en az on üreticinin bir araya gelmesi ile kurulabilen TSK için bu sayı otuza çıkarılmıştır.

4572 sayılı kanunla getirilen bir başka yenilik kooperatif ve birliklerin, ilk işleme hüviyetindeki işletme ve tesisleri dışında kalan sonraki üretim aşamaları için kuracakları iktisadi işletmelerin, anonim şirket statüsünde ayrı bir tüzel kişilik olarak faaliyet gösterecekleridir. Bu yeni madde üzerinde en çok tartışmanın yapılacağı bir konudur.

Kanun ile getirilen bir diğer yenilik birliklerde genel müdür ve yardımcılarının en az dört yıllık yüksek öğrenim görmüş ve kooperatifçilik, ekonomi, maliye, işletme, idari bilimlere veya konuyla ilgili mühendislik alanında en az sekiz yıl çalışmış olması ile kooperatif müdürlerinin en az lise mezunu olmaları şartıdır.

3186 sayılı kanunla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca verilen denetim yetkisi 4572 sayılı kanunla bakanlığın uygun görmesi halinde bağımsız denetim kuruluşlarına da yaptırabilecektir.

4572 sayılı kanun kooperatif ve birliklerin faaliyetlerin ve birliklerin faaliyetlerine dökün olacak vergi, resim ve harç muafiyetleri ve istisnaları da getirmektedir.

4572 sayılı kanunun getirdiği diğer önemli bir konuda “Yeniden Yapılanma Kurulu” adı verilen ve en çok dört yıl süreyle görev yapacak bir kurulun oluşturulmasıdır. Söz konusu kurulu, kooperatif ve birliklerin yeniden yapılandırılması, ekonomik etkinlik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde faaliyetleri sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması ve bu amaçla gereken tedbirleri belirlemek amacıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’na karşı sorumlu olarak kurulacaktır.

Kanunla 1.5.2000 tarih itibarıyla mevcut özel bünye faaliyetleri ile ilgili borçlar, fonların faizleri ve gecikme zammı gibi ödemelerin hazineye devrine de olanak tanı-
maktadır.

3. 4572 SAYILI KANUNUN OLASI SONUÇLARI AÇISINDAN DEĞERLEN- DİRİLMESİ

Önceki bölümde aktarılan bilgiler ışığında 4572 sayılı Kanun’un olası sonuçları in-
celendiğinde ilk göze çarpan konu, kanunun amacını oluşturan TSK’nin özerk ve mali
yönden bağımsız olmasının kanunun içerdiği birçok hüküm açısından olanaklı görülme-
mektedir. Kooperatifçiliğin olmazsa olmaz koşulu olan demokratik ve kendi kendini
idare eder olma özelliğinin mevcut kanunla da sağlanabilmesi olanaksızdır. Oysa yıllar-
dır tartışılan ve mevcut TSK’nin içinde buldukları olumsuzlukların da kaynağı olarak
gösterilen devlet vesayeti altında olmanın bu kanunla düzeltilebileceği beklenilmekteydi.

Bu çerçevede kanunla oluşturulan “Yeniden Yapılandırma Kurulu’nun”da oluşum
şekli dikkate alındığında bu kurul üyelerinin ilgili Bakanlıkça belirlenecek olması ö-
nemli ölçüde hükümetlerin TSK ile ilgili beklentilerine cevap vermeyi hedeflediği düşü-
nülecektir. Böylesi bir kurulun oluşumunda TSK ve Birliklerinin ağırlıklı olarak temsili
gerekli görülmektedir.

TSK’ne yönetici konumunda yapılacak atamalar için belirli koşulların getirilmesi o-
lumlu olmakla birlikte, bu kooperatiflerin kendi kendilerini yönetmeleri yolunda kade-
meli de olsa adımlar atılması söz konusu kooperatiflerin gerçekten birer kooperatif ola-
bilmesi açısından zorunludur.

Önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi TSK’nin özellikle destekleme alımlarının
da etkisi ile devletle sıkı finansal bağı bulunmaktadır. Söz konusu kanun ile bu konudaki
kredilendirmeye de son verileceği görülmektedir. TSK ortaklarının ürünlerini dahi satın
alması halinde büyük bir finansal güce ihtiyacı olacağı açıktır. TSK’nin kendi mali gücü
ile faaliyetlerini sürdürmesi arzulan bir durum olmakla beraber, bu geçişin zamana
yayılarak yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Kanunun üzerinde en çok eleştiri alan maddesi TSK’nin kanunun yayını tarihinde
sahip oldukları iktisadi işletmelerin %51 hissesine TSK ve birlikleri sahip olmak üzere
anonim şirketler haline getirilmesidir. Burada üzerinde tereddüt olan birkaç hususun
üzerinde durmak gerekir. Öncelikle TSK ortaklarının payları ile oluşturulan bu tesisler
acaba bu yolla belirli ölçülerde de olsa başkalarına verilebilir mi?. Bu soruya olumlu
cevap verilse bile %49 hisseye sahip olacakların zaman içinde TSK kalan %51’lik his-
seyi de ele geçirebilirler mi? Sorusu akla gelecektir. Ayrıca bu %49 hisse karşılığı elde
edilebilecek gelirin nasıl kullanılacağı da kanunda açık değildir. Bu hüküm ile zaman
içinde TSK’nin sinai faaliyetlerinin ne olacağı da belirsiz hale gelmektedir. Oysa koope-

ratifçilik konusunda gelişmiş birçok ülkede kooperatiflerin üretim ve işleme tesislerinin entegre edildiği görülmektedir. Dolayısıyla TSK'inde işleme tesislerine bütünüyle sahip olmasının olumsuz bir yönünün olmayacağı ifade edilebilir.

4. SONUÇ

TSK konusunda bugüne kadar getirilen birçok eleştirinin giderilmesi açısından yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu bilinen bir gerçektir. Gerçekten kooperatifçilik ilkelelerinde, gözönüne alınarak çağdaş anlamda bir TSK'nin hukuki altyapısının iyi hazırlanmış olması gerekmektedir. Bu çerçevede 4572 sayılı kanunun beklentilere cevap verebileceği konusunda önemli şüpheler bulunmaktadır. Özellikle böylesi geniş bir kitleyi ilgilendiren kanunun mutlaka TSK ortaklarının temsilcilerinin de görüşleri alınarak ve geniş bir platformda tartışılarak olgunlaştırılması ve yasalaştırılmasının uygun olabileceği görüşü kamuoyunda da halen tartışılmaktadır.

KAYNAKLAR :

- (1) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı İnternet Kayıtları, Ağustos 2000.
- (2) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İnternet Kayıtları, Ağustos 2000
- (3) İzmir Ticaret Borsası Kayıtları, Ağustos 2000.
- (4) Zafer Yükseler, Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi, DPT Yayını, Ağustos 1999 , ss.7-8.
- (5) T.C. Resmi Gazete, 16.6.2000 tarih ve 24081 Sayı.

KOOPERATİFLERDE FİNANSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yrd.Doç.Dr. Mehmet ARSLAN*
Ünsal BAN*

ÖZET

Bu çalışmada kooperatifçiliğin tanımı, Türkiye'deki kooperatiflerin kuruluş aşamasından günümüze kadar olan gelişme safhalarını, kooperatif çeşitlerini ve ilklerini, bazı ülkelerdeki Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kuruluşu ve gelişmelerini, kooperatifçiliğin sorunlarını, genel olarak kooperatiflerin ve Türkiye'deki Tarım Kredi Kooperatiflerinin finansman kaynaklarını ve finansman kullanımı ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin sorunları ve önerilerle ilgili saptamalar yapılmıştır.

Araştırma sonucunda; Türkiye'de Tarım Kredi Kooperatiflerinin, ortaklık paylarının fazla arttırılamaması, faiz oranlarının yüksekliği, kredi miktarının yetersizliği, orta ve uzun vadeli kredilerin azlığı, TC. Ziraat Bankasının kredi kaynaklarının yeterince arttırılamaması gibi sorunların kooperatiflerin temel sorunları olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Diğer yandan Tarım Kredi kooperatiflerinin finansman sorununun çözümü ile ilgili olarak Kooperatifler Bankası bir model önerisi şeklinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, Kooperatifçilik, Tarım Kredi Kooperatifi, işletme, finansal sorunlar

FINANCAL PROBLEMS AND PROPESED SOLUTIONS IN COOPERATIVES

ABSTRACT

In this study, definitons of cooperatives, evaluations of cooperative movements with their development shapes from beginning to today. Also, teypes of cooperatives and cooperative principles with establishment and development of apriactural credit cooperativies in some countries, the problems tye faces and comparison of those characteristics with that of Turkish Agricultrul credit cooperative has been studded and anticulated. The emphasize was given on sources and uses of finances in Turkish Agricultrul credit cooperatives andproblems they faces and solution proposals have been determined. Findings of research revealed that, the main problems that Turkish Agricultrul credit cooperativies faces can be listed as follows; Being unable to increase shares, hith level of interest rates, insufficient credits extended, insufficient sources mid-

* Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi,

tem and long tem creditst, being unable to increaes credits recevied from T.C. Ziraat Bank.

Key Words: Cooperative, Agricultural Credit Cooperative, Business, financial problems,

1. GİRİŞ

Ekonomik birimler, her zaman belirli amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için yeterli ekonomik güce, bilgiye, deneyime ve müteşebbis yeteneğine sahip olamazlar. Bu yetersizlikler nedeniyle, bir yandan amaçlar gerçekleştirilemezken, bir yandan da rasyonel olmayan kullanımlar dolayısıyla kaynak israf edilmektedir. Ekonomik yönden zarar gören bu birimler, piyasadaki zorlukları aşmak, sorunları çözmek ve bozulmuş olan dengelerini yeniden kurmak amacıyla tek başlarına hareket edebilecekleri gibi piyasa şartlarından benzer şekilde etkilenen diğer ekonomik birimlerle birlikte de hareket edebilirler. Ekonomik birimlerin birlikte hareket etme düşüncesi sonucunda kooperatifler kurulmuştur.

Ortaklar arasında işbirliğinin ve güç birliğinin sağlanması ile sorunların aşılmasına yönelik olarak ortaya çıkan kooperatifler, günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sosyal ve ekonomik birim olarak kabul edilmektedir. Ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınma ve gelişmelerinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Kooperatifçilik tarihine bakıldığında İlk kooperatifini, 21 Aralık 1844 yılında İngiltere’de Rochdale kasabasında “Rochdale Öncüleri” adı verilen 28 işçi tarafından kurulmuştur. Rochdale Öncülerinin, kooperatiflerinin iyi işleyebilmesi için kabul ettikleri ilkeler daha sonra diğer kooperatiflerde de genel olarak uygulanmıştır. Bu ilkelere “Rochdale İlkeleri” adı verilmiştir (MÜLAYİM, 1997:58).

Türkiye’de ise kooperatifçilik hareketi 1863 yılında Memleket Sandıkları ile başlamış olup, modern anlamıyla gelişmesini Cumhuriyet döneminde tamamlamıştır.

Türkiye’de bugün 24 çeşit kooperatif faaliyette bulunmaktadır. Kooperatifler, çalışma konuları ve amaçlarını dikkate alarak tarımsal amaçlı ve tarım dışı amaçlara yönelik kooperatifler şeklinde iki grupta incelenmektedir. Türkiye genelinde faal durumda olan 24 türdeki kooperatif sayısı 1999 yılı itibariyle 57.462 adet olup, ortak sayısı da 7.965.610’dur. Türkiye’deki bu mevcut kooperatiflerin % 17,57’sini, kooperatif ortak sayısının da % 60,43’ünü tarımsal amaçlı kooperatifler oluşturmaktadır, Kooperatiflerin % 82,43’ünü ve kooperatif ortak sayısının da % 39,57’sini tarımsal amaçlı olmayan kooperatifler oluşturmaktadır. Tarımsal amaçlı kooperatifler, üç grupta incelenmektedir (TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU, 1999).

1. Tarımsal hizmet kooperatifleri
2. Tarımsal üretim kooperatifleri
3. Diğer kooperatifler

2. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN YERİ VE AMAÇLARI

Tarım kredi kooperatifleri, ortaları genellikle küçük çiftçilerden oluşmaktadır. Küçük çiftçilerin bankalardan kredi almaları mevcut ekonomik koşulları dahilinde olanaksızdır,

Bankalardan kredi alamayan küçük çiftçiler şahıslardan kredi alabilirler. Köylerde krediye gereksinim duyan küçük çiftçi sayısı fazla olmasına rağmen, küçük çiftçiye borç veren şahıs sayısı oldukça sınırlıdır. Küçük çiftçilere karşı kendi durumlarının üstünlüğünden yararlanan borç veren kişiler, verdikleri borcun faizi üzerinde spekülasyon yapar ve küçük çiftçilerden oranı yılda % 200'lere hatta çok daha yükseğe varan aşırı faiz almaktadırlar. Bankaların ve şahısların bu olumsuz tutumları nedeniyle, tarım kredi kooperatifleri, küçük çiftçilerin kredi gereksinimlerini en iyi biçimde giderebilecek tek örgüt olarak meydana çıkmaktadır. Geçen yüzyılda Almanya'da Raiffeisen tarafından ilk tarım kredi kooperatifinin kuruluşu bu nedenlere dayanmaktadır (MÜLAYİM, 1997:187).

Tarım Kredi Kooperatiflerinin amaç ve çalışma konuları; ortaklarının kısa ve orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak, ürünlerini değerlendirmek, müşterek yararlanabilecekleri her çeşit makine, ekipman ve tesisleri edinmek, ortak ve gerektiğinde diğer üreticilerin üretim ve zaruri tüketim araçlarını toptan ve teknik yönden bilgilerini arttırmak, sosyal ve kültürel konular ile ilgili faaliyetlerde bulunmak, kurslar açmak ve seminerler düzenlemek, mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapmak şeklinde belirtilmektedir (AKIN, 1993; 27-28).

Tarım Kredi Kooperatiflerinin ilkeleri geçen yüzyılın ortalarında büyük Alman Kooperatifçisi Raiffeisen tarafından ortaya konulmuştur. O zamandan beri, bu ilkeler üzerinde büyük değişiklikler olmamıştır. Bu gün ileri ülkelerdeki tarım kredi kooperatifleri, Raiffeisen ilkelerini bazı değişikliklerle aynen uygulamakta ve hatta Raiffeisen Kooperatifleri adını almaktadır. Bu ilkeler şunlardır. Kooperatifin Hisse Senetsiz Kuruluşu, Sınırsız Sorumluluk Çalışma Alanının Darlığı, Memurların Ücretsiz Çalışması, Yedek Akçe Toplanması, Raiffeisen Kooperatiflerinin Yönetimi, Ortaklara Kredi Verme dir. Raiffeisen Kooperatifleri, çekirdeğini köyde kurmuş olmasına rağmen amacına ulaşmak için daha büyük kuruluşları meydana getirmiştir. Bu kademeli örgütlenmesinin dışında Raiffeisen bütün ülkede sosyal, ekonomik, kültürel ve mesleki faaliyetleri de yürütmüştür. Bunlar arasında ortakların kültürel düzeylerini yükseltmek için örgüt, kütüphaneler açmış, gazeteler çıkarmış, basımevleri kurmuştur. Kooperatif ve onun üstündeki birlikler dışında mali ve ticari şirketler kurulmuştur. Bu şirketlere örnek olarak; sigorta şirketleri, bankacılık türlü işlemlerini gören merkez sandıkları, Raiffeisen Merkez Bankası verilebilir (ALAM, 1973:79).

Türkiye'de ise 1929 yılında 1470 sayılı yasayla Türkiye'de bugünkü anlamıyla Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmaya başlanmıştır.

1470 Sayılı yasa ve uygulanmasında bazı aksaklıklar görülmüş ve bu aksaklıkların giderilmesi amacıyla, 1935 yılında 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu kabul edilmiştir. 2836 Sayılı yasa hükümlerine göre bir tarım kredi kooperatifinin kurulabilmesi için, en az 30 ortak bulunması, ana sözleşmenin ortaklarca imzalanmış olması ve T.C. Ziraat Bankasınınca onaylanıp, Ticaret Bakanlığı tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. İlerleyen yıllarda 1935 tarih ve 2836 sayılı yasa kaldırılmış, yerine 1972 yılında 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifler Birliği Kanunu çıkarılmıştır. Bu yeni yasaya göre tarım kredi kooperatifleri birlik ve merkez birliği kurulabilecek, mevduat kabul edilebilecektir. Bu yasaya dayanarak tarım kredi kooperatifleri 16 bölge birliği ve 1977 yılında Ankara'da bir Merkez Birliği kurulmuştur (MÜLAYİM, 1997:201).

1984 yılında 237 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bu yasanın bazı hükümleri değiştirilmiştir. Bu kararname ile tarım kredi kooperatifleri, Tarım orman ve Köyleri Bakanlığına bağımlı hale getirilmiştir. Daha sonra bu kanun hükmünde kararname değiştirilerek 1985 yılında 3223 sayılı yasa çıkarılmıştır.

Türkiye’de yaklaşık 4 milyon tarımsal işletme sahiplerinden % 40’ı Tarım Kredi Kooperatiflerine ortaktır. 1990 yılında her bir Tarım Kredi Kooperatifine bağlı köy sayısının ortalama olarak 10 köyü geçtiği ve her kooperatife isabet eden ortak sayısının ise ortalama olarak 642 olduğu görülmektedir. Bu durum, Tarım Kredi Kooperatiflerinin Raiffesen Kooperatiflerindeki “çalışma alanının darlığı” ilkesine göre gelişmediğini göstermektedir. Çünkü bu ilkeye göre, Tarım Kredi Kooperatifinin olabildiğince dar bir alanda faaliyet göstermesi ve ortak sayısının da yüksek olmaması gerekmektedir (MÜLAYİM, 1997:203).

Ülkemizde küçük çiftçilerin kredi sorununun çözmek amacıyla kurulan tarım kredi kooperatiflerinin sayısal gelişmeleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Tarım Kredi Kooperatiflerinin Sayısal Gelişmeleri

Yıllar	Kooperatif Sayısı	Kooperatifleşmiş Köy Sayısı	Ortak Sayısı
1930	191	558	20.170
1940	543	4.437	138.126
1950	900	9.277	438.410
1960	1.572	16.560	937.696
1970	2.021	21.370	1.305.461
1980	2.236	23.354	1.435.790
1990	2.236	26.242	1.579.208
1999	2.498	29.462	1.597.787

Kaynak: Türk Kooperatifçilik Kurumu, ANKARA

Bu sayılar Tarım Kredi Kooperatiflerinin ilk kurulmaya başladıkları 1929 yılından itibaren hem kooperatif sayılarında, hem kooperatiflere bağlı köy sayılarında, hem de ortak sayılarında esaslı artışlar kaydetmiş olduğunu göstermektedir.

3. TÜRKİYE’DE KOOPERATİFÇİLİĞİN GENEL OLARAK SORUNLARI

Türk kooperatifçilik hareketinin, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesinde yeterince başarılı ve etkili olamayışının nedeni, kooperatifçiliğin bazı temel sorunlarının bugüne kadar çözülememiş olmasıdır. Bu temel sorunlar; finansman, üst örgütlenme, eğitim ve araştırma, mevzuat ve denetimdir.

Finansman sorunu; Türkiye’de var olan tüm kooperatifler, gerek öz sermayeleri, gerekse kredi olanaklarının yetersizliği nedeniyle genellikle finansman güçlüğüyle karşılaşmaktadırlar. Genelde finansman sorunları şu başlıklar altında izlenebilir.

Kooperatiflerin öz sermayeleri; Ortakların düşük ortaklık payı yüklenmeleri, ortakların yüklenmiş oldukları düşük ortaklık paylarını bile tam ödememeleri, kooperatiflerde sermaye birikiminin özendirilcek unsurların sınırlı oluşu nedeniyle yetersizdir.

Kooperatiflerin kredi olanakları ise kooperatiflerin, kendilerini yeterli krediyle destekleyecek ve böylece kredi gereksinimlerini karşılayacak özel bir finansman kuruluşlarının olmayışı, kooperatiflerin, kendi finansman aracılığıyla mevduat kabul edemeleri gibi nedenlerle yetersizdir.

Türkiye’de kooperatiflere kredi açılma koşullarının ağırlığı ve daha çok ticari usullere göre olması nedeniyle, çoğu kez, kooperatiflere ayrılan yetersiz krediler bile kooperatiflerimize ulaşmamaktadır,

Türkiye’de kooperatiflerin finansmanında uygulama, tarım satış ve kredi kooperatifçiliği, yani güdümlü kooperatifler için oldukça geniştir. Fakat diğer kooperatiflerin sayısı çok fazla olduğundan devlet finansman kaynakları hem yetersiz kalmaktadır, hem de devlet kuruluşları arasında belli koordinasyon yoktur. Ortakların kredi alabilmeleri için göstermeleri gereken, teminat şartı tarım kesiminde dış finansmanı sınırlayan önemli bir sebeptir. Ortakların ekonomik ve sosyal durumlarını geliştirmek, üretimi arttırmak, üretim fazlasını pazarlamak için dış kaynaklara fazlasıyla ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat, dış kaynak, devlet kurumları dışında, sınırlı sorumlulukla kurulun düşük öz varlıkları ve kredi teminatı yetersizliği içinde kooperatifler açısından sağlanması çok güç bir finansman olmaktadır (KIVANÇ, 1994:184).

Üst Örgütlenme Sorunu; Kooperatifçiliğimizin üst örgütlenmelerini henüz tamamlamamış olmaları, Türk Kooperatifçiliğinin gelişmesini engelleyici önemli bir diğer sorun olarak görülmektedir.

Kooperatiflerde üst örgütlenme, kooperatiflerin birim kooperatiften başlayarak birlik, merkez birliği ve ulusal birlik oluşturacak şekilde örgütlenmesini ifade etmektedir.

Kooperatifçilik hareketinin bütün yönleriyle gelişebilmesi ve kendisinden çözüm beklenen sorunları etkili bir biçimde çözebilmesi için, birim kooperatiflerin sistemli bir şekilde örgütlenmeleri gereklidir. Ancak, üst örgütlenmesini tamamlamış bir kooperatifçilik hareketi büyük aracı, sanayici ve holdinglerle rekabet edebilir ve dış ticaretle ve sanayileşmede etken rol oynayabilir (MÜLAYİM, 1997;472).

Türkiye’de kooperatiflerin üst örgütlenmesinde, devlet görevlerini yerine getirmediklerinden ve üst örgütlenmeyi gerektiği şekilde desteklemediği için, kurulan üst örgütler yavaş gelişmiş, dış ticaretle ve sanayileşmede, kooperatif eğitim ve denetiminde kendisinden beklenen görevleri de yerine getirememektedir.

Eğitim ve Araştırma Sorunu; Kooperatifçilik eğitiminde amaç, mesleki açıdan iyi yeteneklere sahip, kooperatifçiliğe inanan, bu konuda yeterli bilgisi olan ve çalıştığı birimi modern sevk ve idare esaslarına göre yönetecek düzeyde personel yetiştirmek olduğu kadar ortak çiftçilere hak ve ödevlerini öğreterek bunları uygulayabilecek duruma gelmelerini sağlayacak tedbirleri almaktır (AKIN, 1993;43).

Kooperatifçilik eğitimi, gelişmekte olan Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Fakat ülkemizde kooperatifçilik eğitimine gereken önem verilmemektedir. Ülke düzeyinde, ortak ve ortak dışı yaygın bir kooperatifçilik eğitimi hiç yapılmamaktadır. Bu nedenle, kooperatifçilik eğitimi, kooperatifçiliğimizin en önemli sorunlarından biridir (MÜLAYİM, 1997;473).

Mevzuat Sorunu; Kooperatifler mevzuatının, ortakları kooperatiflerin yönetim ve denetiminde daha fazla söz sahibi olacak şekilde ve dünyadaki kooperatifçilik hareketindeki gelişmelere paralel olarak yeniden gözden geçirilmelidir (AKIN, 1993;43).

Ülke içinde tüm kooperatifler için geçerli olacak, ülkenin sosyo-politik ve ekonomik yapısı ile şartlarına uygun ve dünyadaki kooperatifçilik hareketindeki gelişmelerde göz önünde tutularak demokratik yönetim ilkesinin uygulanmasını esas alan, devletin kooperatifler üzerindeki etkilerini belirli ölçülerde sınırlayarak yol gösterici, destekleyici niteliğini artıran bir kooperatifler kanununun hazırlanmasında gerekli girişimlerde bulunulmalıdır. Kooperatifçiliğin bu yeni yasal düzenlemesinde, kooperatifçiliğin demokratik yönetim ilkesinin tam olarak uygulanması esas alınmalıdır (MEMİŞ, 1985;113).

Denetim Sorunu; Anayasa ve Kooperatifler Yasasına göre devlet, kooperatifleri yasal olarak denetleme görevi ve yetkisine sahiptir. Ancak, etkili bir yasal denetim için devletin, birim kooperatif ve üst örgütlerinin yönetimlerine karışmaması gerekmektedir. Devletin, denetimde rol alması, güdümlü bir kooperatifçilik biçiminde olmamalıdır. Kooperatiflerin etkili denetimi için, kooperatiflerin devlet ve siyasal iktidarın güdümüne alınmaması gerekmektedir. Bunun için Türkiye’de bir taraftan kooperatiflerde seçimle gelen denetim kurulu üyelerinin, özdenetim bilincine vurdurulmaları için eğitilmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda, mevcut yasada kooperatifleri dışardan devlet adına denetleme yetkisinde olan ilgili bakanlıklar, yeterli miktarda denetim elemanına sahip olmalıdırlar (MÜLAYİM, 1997;481).

4. KOOPERATİFLERE FİNANSAL AÇIDAN YAKLAŞIM

Gerek ekonomik kalkınma, gerekse sosyal yapıdaki gelişmelere katkısı bakımından büyük bir öneme sahip olan kooperatiflerin üzerlerine düşen görevleri yerine getirebilmeleri için sağlam bir finansal yapıya sahip olması gerekmektedir. Kooperatifler ile diğer özel işletmelerin finansmanı arasında önemli bir fark yoktur, Ne var ki, kooperatiflerin ortaklarının yasa gereği olarak ortaklık yapıları sınırlı olduğundan büyük bir sermaye birikimi gerçekleştirmek güçtür. Genel olarak yeterli düzeyde bir varlıkla meydana gelemeyen tarım kooperatifleri büyük yatırım ve giderlere kaynak bulma durumuyla karşı karşıyadırlar. Kooperatiflerde finansal yönetim; finansal planlama ve denetim fonksiyonlarının uygulamalarından oluşmaktadır ve kooperatiflerin finansman gereksinimi ile finansman kaynaklarını uyumlu kılacak düzenlikte ve kooperatiflerin yatırım politikasına uyumlu sonuçlar verecek projeler içerisinde kullanılacak şekilde planlanmaktadır (TAN, 1983;48).

Kooperatiflerde yatırım projeleri her zaman parasal değerleri içerisinde değerlendirilmeyip kooperatif amacının doğrultusundaki diğer sosyal hedeflerine göz önüne alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Kooperatiflerde ana amaç kârı maksimuma çıkarma olmasa da, kooperatifte biriken fonun en ekonomik ve etkili bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

4.1. KOOPERATİFLERDE FİNANSMAN KAYNAKLARI

Kooperatiflerin finansman kaynakları, öz kaynaklar ve yabancı kaynaklar olmak üzere iki grupta toplanmaktadır.

Öz Kaynaklar (İç Finansman Kaynakları) Kooperatiflerin sermaye unsuruna bağlı ekonomik güçlükleri gidermek için, iç finansman kaynakları ile yani kendi imkan ve güçleri ile kendilerini finanse etmeleri gerekir. Bunun için değişik yollardan kaynak sağlanır.

Kooperatiflerin öz kaynakları sermayesi emrindeki devamlı ve güvenilir bir fon olup kooperatifin oto finansman gücünü de yansıtmaktadır. Bu fon sabit değerlerin finansmanında kullanılır ve bu açıdan hem tesislerin finansmanında ortakları gücünü temsil eder, hem de kooperatife kredi verecek kuruluşlar için garanti oluşturur (DUYMAZ, 1986;130).

Öz kaynak ortaklarca yüklenilen sermaye paylarından (Ortaklık Payı), kanuni gö-nüllü yedek akçelerden, dağıtılmayan işletme karından (risturn), özel olarak oluşturulan fonlardan ve ortaklardan sağlanan diğer kaynaklardan oluşmaktadır.

Ortaklık Payları; Kooperatif ortaklarının kooperatife taahhüt ettikleri ortaklık pay-larının nominal değerleri toplamı olup kooperatifin emrine hazır olan fonun oluşturul-masını sağlar ve ihtiyaç duyulacak sabit değerlerin finansmanında kullanılır. Finansman türünün bu düzeyi üye giriş çıkışları ile dalgalandığı için fonun miktarı değişiklik gösterir. Ortaklık payları şahsi nitelik gösterir, aynı veya nakdi olarak peşin veya tahsil edilebilir. Ortaklık paylarının tutarı, kooperatif olup içinde tek başına hiçbir ortağın finansal egemenliğine meydan bırakmayacak kadar küçüktür (DUYMAZ, 1986;131).

Sermaye payı katkısı, özendirici bir yatırım olmaktan çok, gelecekte sağlanan hiz-metler için ödenen bir avanstır. Çünkü pay katkısında bulunmanın amacı, sermayeye faiz sağlamak değil, müşterek girişimin hizmetlerinden yararlanmaktır.

Yedek Akçeler; Yedek akçeler muhtemel zararları karşılığı olarak ayrılan ve mali bünyeyi kuvvetlendiren bir fondur. Bu fon gelir-gider farkından, diğer bir deyimle net kârdan ayrılır ve en büyük özelliği kooperatifin kendi kendini finanse etmiş olmasıdır. Bu keşinlikle ortaklara dağıtılmaz (MEMİŞ, 1986;62).

Yedek akçelerin tahsis ve kullanılış yerleri Kanun ve ana sözleşmelerde gösterilmiş-tir. 3476 sayılı Kooperatifler Kanunumuzun 39.maddesi gelir-gider farkının en az % 10'unun yedek akçeye ayrılacağını belirtmektedir. Aksine hüküm bulunmadıkça gelir-gider farkının tamamı da yedek akçe olarak ayrılabilir (ÇIKIN, 1994:220).

Yedek akçe fonlarını üyelere alınmayan cezalar, geri alınmamış sermaye payları, is-tenmemiş kar payları veya geri ödemeler, devlet veya üyelerin bağışları ve giriş ücretleri gibi kaynaklar oluşturmaktadır.

Yedek akçelerin en önemli üstünlüğü, kooperatifin herhangi bir maliyete katlanma-dan sahip olduğu öz kaynaklarını oluşturan bir finansman aracı olmasıdır.

Yedek akçelerin kooperatife sağladıkları üstünlükler yanında ortakların kâr payı ge-lirlerini azaltıcı etkisi, biriken fonlar üzerinde ortakların hak talep edememeleri ve bun-lar üzerinden kurumlar vergisinin alınması, birimi engelleyen faktörlerdir (TAN, 1983;54).

Dağıtılmayan Risturnlar; Kooperatifler, yetmeyen öz kaynaklarını güçlendirmek amacıyla, diğer özel işletme türlerinde de sık sık görülen oto finansmanı, döner fon (Rovolving Fun) yöntemine başvurarak finansman güçlerini arttırmaya çalışmaktadırlar. Her ne kadar, döner fon yoluyla finansman, kurumsal ve yasal yönleriyle kooperatif dışı borçlanma şeklinde görülse de, uygulamada öz kaynak olarak ele alınmaktadır (TAN, 1983;54).

Döner fon, müşterilik geri ödenmesinin veya sermaye payının faizinin bir kesiminin veya tümünün üyelere ödenmesi ertelenerek ve pazarlama kooperatiflerinde satış gelirle-

rinden belirli bir oran veya satılan mal birimi başına alınan bir harç kooperatife bırakılarak oluşturulmaktadır (ÇIKIN, 1990:224).

Döner fon yöntemi kooperatif ortakları lehine işlemektedir. Çünkü, bu yolla ortaklara ait kaynakların getirisi alternatif kullanım alanlarına göre daha yüksek olmaktadır. Ayrıca, döner fon yönteminin faiz ödenmeyen diğer fonlara göre pahalı olması ve ödeme planına göre ortaya çıkan herhangi bir gecikmenin ortakların güvenini sarsarak başarı olasılığını azaltması, bu yöntemin olumsuz yönlerini göstermektedir (TAN, 1983; 56).

Diğer Fonlar Belirli bir gideri karşılamak veya kooperatifin gelişmesine yardımcı olmak üzere, "karşılıklar" adı altında net kardan ayrılan fonlardır. Bu fonların, sermaye gibi kullanılması söz konusu değildir,

1163 sayılı Kanununun 40.maddeşi, "Ana sözleşme, gerek kooperatifin memurları ile işçileri gerekse kooperatifin ortakları için yardım koşulları vücuda getirmek ve bunları işletmek amacı ile yardım fonları kurulmasını hüküm altına alabilir," İfadesiyle kooperatifin memurları ile işçilerine ve gerekse ortaklarına yardım için özel bir fon oluşturabilmesini göstermektedir.

Alacaklılara Karşı Sorumluluklar; Kooperatife sözleşme ile getirilebilen borçları garanti etmek için her ortak mali bir sorumluluk üstlenmektedir. Bu sorumluluk kooperatifin, kredi veren kişi ve kurumlar karşısında görevini kolaylıkla yerine getirmesini önemli ölçüde etkilemektedir.

Ortakların kooperatif borçlarından dolayı sorumluluğu doğrudan bir sorumluluk değildir, Bu sorumluluk kooperatifin tasfiyesinden sonra, aktiflerin borçları karşılamaması halinde ortaklara intikal edecek olan ikinci dereceden bir sorumluluktur. Ortakların alacaklarına karşı sorumluluk durumu ve koşulları yasalarda ve ana sözleşmede belirtilebilir (ÇIKIN, 1990;226).

Çoğunlukla ortakları, kooperatifin borçlarından dolayı sorumluluğu kooperatife kaydolurken yükümlendiği sermaye payı ile sınırlı tutulmaktadır.

Yabancı Kaynaklar (Dış Finansman Kaynakları); Kooperatif işletmelerin dış finansman kaynaklarının sağlanmasında çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır (TURAN, 1992:11).

Yabancı sermaye kaynakları şunlardır;
Sübvansiyon ve yardımlar
Kooperatif ortaklarından sağlanan kredi
Mevduat toplama
Emisyon

Sübvansiyon ve Yardımlar; Devlet yardımları genellikle kooperatif sermayesine katılma şeklinde olmaktadır. Devlet yardımları ayrıca kredi şeklinde de olmaktadır.

Ancak devlet yardımları ile kooperatiflerin bağımsızlığının tahrir edilmesine meydan verilmemesi gerekmektedir. Devlet yardımı ile kooperatiflere ilk ödenen verebilmekte ve amaca ulaştıktan sonra verilen ödenek geri alınabilmektedir. Bazı ülkeler devlet kooperatifçiliği desteklemek üzere, sermayeye katılmaktan başka eğitim, teknik yardım, vergi muafiyeti, kredi için düşük faiz gibi dolaylı yardımlarda bulunmaktadır (TURAN, 1992;11).

Kooperatif ortaklarından Sağlanan Kredi; Kooperatiflerin ödünç fonlarla sağlanmasının bir diğer yolu kooperatif ortaklarından temin edilefi borçlardır.

“Dağıtılmayan risturnlar” uygulaması da ortaklardan sağlanan borcun bir örneğidir, ancak biraz daha gizil bir borçlanma şeklini sergilediğinden ayrı bir başlık altında incelenmektedir. Ayrıca döner fon sistemi de ortaklardan orta ve uzun vadeli borç sağlanmasının bir yöntemidir (ÇIKIN, 1990;229).

Bu sayıların dışında kooperatiflerin belirli bir yatırım veya amaç için ortaklardan doğrudan borç alması da mümkündür.

Mevduat Toplama; Mali kaynak ararken kooperatiflerin başvuracakları kaynak ilk önce kendi ortaklarının ve çevresinin tasarruflarıdır. Kooperatiflerin görevi, buldukları çevrede tasarruf anlayışını geliştirmektir.

Kooperatiflere işletme sermayesi gereksinmelerini karşılamada bir kaynak olan ortaklara ait tasarrufları toplama, başarı için gerekli olan ön koşulları tamamlamış Alman, Finlandiya, İsveç, Danimarka, İsviçre, Avusturya, Hollanda, Fransa ve Japon kooperatiflerinde yaygın bir uygulama alanı bulunmaktadır. Bazı ülkeler de kooperatiflerce ortakların tasarruflarının toplanması zorunlu kılınmıştır (İSLİMYELİ, 1970;24-29).

Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatiflerinin mevzuatında olmasına rağmen çeşitli nedenlerle böyle tasarruf mevduatı toplanmamaktadır.

Emisyon (Tahvil İhracı); Kooperatiflerin dış kaynaklardan ödünç fonlar sağlamasının ya da borçlanmasının bir diğer şekli ise kooperatiflerin tahvil ihraç etmesidir.

Kooperatiflerin tahvil ihraç ederek finansman kaynağı sağlamaları çoğu kez kooperatif ortaklarına hitap edebildiği gibi üçüncü kişi ve kuruluşlara da satılabilmektedir. Ancak kooperatiflerin tahvil ihraç etmesine birim kooperatiflerde değil genellikle kooperatif üst kuruluşlarında rastlanılmaktadır (ÇIKIN, 1990:132).

Mali gücü yeterli olmayan kooperatiflerin, çuk düşük faizli kredi ihtiyacını sermaye piyasasından teminde büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle hukuki düzen buna olanak tanırsa da ülkemizde böyle bir uygulama görülmemektedir. Tahvil ihracı, kooperatifleri finanse eden bankalar veya birliklerince yapılmaktadır.

4.2. TÜRKİYE’DE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN FİNANSMAN KAYNAKLARI VE FİNANSMAN KULLANIMI

Tarım Kredi Kooperatifleri Ana sözleşmesinin 13.maddesine göre, kooperatif sermayesi, ortakların taahhüt ettikleri ortaklık paylarından oluşmaktadır. Ortaklar kendilerine açılacak kredinin % 10’u oranında ortaklık payı taahhüt edecektir. Taahhüt edilen sermayenin –ini peşin, geri kalanı da üç yılda ve eşit taksitlerle tahsil edilecektir. Ortaklar taahhüt ettikleri payların tamamını peşin olarak da ödeyebilirler. Kooperatif ortakları, kooperatif varlıklarının borçlarını karşılamaya yetmemesi durumunda bu borçlardan sorumlu oldukları pay tutarının beş katına kadar sorumludurlar.

Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin 1990-1999 yılları arasında ödenmiş sermaye tutarları Tablo:2’de gösterilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi 1999 yılında tahsil edilmiş sermaye 1990 yılına göre; kooperatiflerde 163.3, Bölge Birliklerinde 180.3, Merkez Birliğinde 166.6 ve tahsil edilen genel sermaye ise 40 katlarında artmış bulunmaktadır,

Tablo 2. Tarım Kredi Kooperatif Sisteminin Ödenmiş Sermaye Durumu

Yıllar	Kooperatifler	Bölge Birliği	Merkez Birliği	MİLYON TL. TOPLAM
1995	3.847.588	831.854	207.929	4.887.371
1996	7.823.250	1.813.148	453.340	10.089.738
1997	14.147.719	3.532.305	821.776	18.501.800
1998	22.059.914	5.517.090	1.308.802	28.885.806
1999	32.044.030	8.031.954	1.855.626	41.931.610

Kaynak: TKKMB VI. Olağan Genel Kurul Raporları ve Mali Raporu

Diğer yandan Kooperatifler, Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği Ana sözleşmeleri gereğince tahsili imkansız alacaklarını, karşılıksız kalan borçlarını ve bilanço zararlarını yedek akçeden karşılamaktadırlar. Ana sözleşme gereği, kooperatiflerde gelir-gider müspet farkının % 10'u yedek akçeye ayrılmaktadır,

Kooperatifler ve Bölge Birlikleri her bilanço yılı sonunda yedek akçelerini Merkez Birliğine göndermektedir. Yedek akçe karşılıkları Merkez Birliği tarafından tespit edilen esaslara göre ve Ana Sözleşmede belirtilen amaçlar için kullanılmaktadır.

Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin 1990 ve 1999 yılları arasındaki yedek akçe tutarları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3'de görüldüğü gibi 1999 yılında ayrılan yedek akçe 1990 yılına göre; kooperatiflerde 54,8, Bölge Birliklerinde 26,9, Merkez Birliğinde 31,5 ve genel olarak ayrılmış olan yedek akçe karşılıklarında ise 47,19 katlarında artış bulunmaktadır.

Tablo 3: Tarım Kredi ve Kooperatif Sisteminin Yedek Akçe Durumu

Yıllar	Kooperatifler	Bölge Birliği	Merkez Birliği	MİLYON TL. TOPLAM
1995	2.567.136	127.066	1.228.706	3.922.908
1996	7.029.179	143.802	1.619.133	8.842.114
1997	9.614.520	320.015	1.931.345	11.865.880
1998	9.930.502	301.502	2.370.586	12.602.590
1999	10.941.790	437.080	2.370.586	13.785.456

Kaynak; TKKMB VI. Olağan Genel Kurul Raporları ve Mali Raporu

1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu gereğince, belli giderleri karşılamak veya kooperatifin gelişmesine yardımcı olmak üzere ayrılan kısımlar olarak tanımlanmaktadır. Bunlar; destekleme fonu, yatırım ve geliştirme fonu ve tasfiye fonudur.

Destekleme fonu: Kooperatifler, Bölge Birlikleri ve Merkez Birliğince; ortaklarına, ucuz kredi sağlamak, gerekli tesisler kurmak amacıyla destekleme fonu tahsis edilmiştir. Bu fon her yıl gelir-gider müspet farkından ayrılan hisselerden ve ortakların kooperatife, Bölge Birliklerine, Merkez Birliğine yaptıkları bağışlardan oluşmaktadır. Gelir-gider müspet farkından fona ayrılan hisse % 15'dir.

Yatırım ve Geliştirme Fonu: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Ana sözleşmesinin 50.maddesine göre, Merkez Birliği, Bölge Birlikleri ve Birim Kooperatiflerin, kooperatifçilik ilkelerini uygun olarak gelişmelerinin sağlanması için teşkil edilmiş olan fonlardır. Gelir-gider müspet farkından bu fona ayrılan hisse % 15'dir.

Tasfiye Fonu: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Ana sözleşmesinin 51.maddesine göre; tasfiye edilen veya birleşen kooperatiflerin ve Bölge Birliklerinin karşılıksız kalan kısımlarını kapatmak üzere bu kuruluşların yıllık gelir-gider müspet farklarından ayrılacak % 5'lerden teşekkül eden bir tasfiye fonu tesis edilmektedir. Türkiye'deki Tarım Kredi Kooperatiflerinin 1990 ve 1999 yılları arasındaki gelir-gider müspet farkları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4: Tarım Kredi Kooperatif Sisteminin Gelir-Gider Müspet Farkı

Yıllar	Kooperatifler	Bölge Birliği	Merkez Birliği	(Milyon TL) Dağıtılmamış Kâr Toplamı
1995	6.250.922	750.681	4.355.883	11.357.486
1996	13.909.070	2.766.083	8.801.008	25.476.161
1997	41.019.070	5.157.309	15.141.048	61.317.381
1998	90.446.544	13.999.511	12.867.499	117.313.504
1999	79.294.711	27.173.010	25.721.989	132.189.710

Kaynak: TKKMB VI. Olağan Genel Kurul Raporları ve Mali Raporu.

Tarım Kredi Kooperatif sisteminin öz kaynakları, kendi içerisinde oluşturduğu finansman kaynaklarıdır. Kooperatifler Ana sözleşmesinin 52.maddesi, Bölge Birlikleri Ana Sözleşmesinin 63.maddesi ve Merkez Birliği Ana Sözleşmesinin 72. maddesi gereğince; birik kooperatiflere ortak olan çiftçilerden tahsil edilen sermaye payları ve bu payların sistem içerisindeki akışından meydana gelen ve yıl sonlarında kooperatif, Bölge Birliği ve Merkez Birliği bilançolarının müspet gelir-gider farkı ile sonuçlanması durumunda bu müspet farkların ana sözleşmeleri gereğince dağıtımı sonucundaki fonlardan oluşan finansmanlardır.

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Sisteminde yer alan Kooperatifler Bölge Birliği ve Merkez Birliğinin 1990 ve 1999 yılları arasındaki öz kaynakları, Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5: TKK Sisteminde Toplam Özkaynaklar (Milyon TL.)

Yıllar	Kooperatifler Birliği	Bölge Birliği	Merkez	TOPLAM
1995	12,227,106	1,732,774	5,891,832	19,851,712
1996	28,886,104	4,804,078	10,972,794	4,662,977
1997	67,195,606	10,361,894	19,184,742	96,742,242
1998	128,595,199	21,665,214	24,996,047	175,256,460
1999	169,486,798	38,826,862	48,317,882	256,685,542

Kaynak: TKKMB VI. Olağan Genel Kurul Raporları ve Mali Raporu

Ayrıca Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin, sermaye, yedek akçe, fonlar ve gelir gider müspet farklarından oluşan öz kaynakları da tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Tarım Kredi Kooperatiflerinin Toplam Özkaynakları (Milyon TL.)

Yıllar	Sermaye	Yedek Akçe	Fonlar	Müspet Fark	TOPLAM
1995	3,847,588	212,747	2,567,135	6,250,922	12,878,392
1996	7,823,250	774,384	7,029,179	13,909,070	29,535,883
1997	14,147,719	9,614,520	11,894,687	41,019,024	76,675,950
1998	22,059,914	9,930,502	17,480,428	90,446,544	139,917,388
1999	32,044,030	10,941,790	50,511,786	79,294,711	172,792,317

Kaynak: TKKMB VI. Olağan Genel Kurul Raporları ve Mali Raporları

Tarım Kredi Kooperatifleri ve birliklerinin yabancı kaynaklarla ilgili finansman gücü tamamen TC. Ziraat Bankasından sağlanan kredilerden meydana gelmektedir.

Tarım Kredi Kooperatifleri, Bölge Birliği ve Merkez Birliği, 1581 sayılı Kanunun 3.maddesine göre kendi ihtiyaçları, dışında kredi ihtiyaçlarını karşılamak için banka kurma, kooperatif ve Bölge Birliklerine mevduat toplama, bankacılık hizmetleri yapma ve Merkez Birliğine ise tahvil çıkarma yetkisi vermiştir.

Kooperatifler ortaklardan aldıkları faizlerin, cari mevduat ve tahvil faizlerin altına bulunması sebebiyle, 1581 sayılı kanunda söz edilen bankanın kurulması, mevduat toplanması ve tahvil çıkarılması mümkün olmamaktadır. Bu yüzden teşkilatın yabancı kaynakları, T.C. Ziraat Bankası'ndan sağladığı kredilerden oluşmaktadır.,

Tarım Kredi Kooperatiflerinin muhtelif ihtiyaçları için T.C. Ziraat Bankası'nda talep edecekleri plasmanlar belirlenip buna Merkez Birliğinin görüş ve talebi de ilave edilecek T.C. Ziraat Bankasından yıllık plasman talep edilmektedir.

T.C. Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'nin teklifi üzerine Krediler Yüksek Kurulu'nca, kabul edilen yıllık çalışma ve plasman programı çerçevesinde kooperatiflere kredi tespit ve plasman aktarımı yaparak şubeleri vasıtasıyla uygulamaktadır.

Tarım Kredi Kooperatif ortaklarına uygulanan kredi limitleri yıldan yıla değişmektedir. 1990-1996 yılları arasında uygulanan kredi limitleri Tablo.7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: TKK Ortaklarına Uygulanan Kredi Limitleri

Yıllar	Normal Plasmanlı Koop. Kredi Limiti	Tarımsal Proje Kapsam Koop. Kredi Limiti
1995	120,000,000	125,000,000
1996	250,000,000	250,000,000
1997	500,000,000	500,000,000
1998	1,000,000,000	1,000,000,000
1999	1,500,000,000	1,500,000,000
2000	2,250,000,000	2,250,000,000

Kaynak: TKMB VI. Olağan Genel Kurul Raporları ve 1996 Yılı Mali Raporu "08,02,2000" tarihi itibarıyla

3.3. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Finansman Kullanımı

Tarım, Kredi Kooperatifleri Ana sözleşmesinin 3. maddesine göre kooperatiflerin asıl amacı, ortakların kısa vadeli ve orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bununla birlikte Tarım Kredi Kooperatifleri Ana Sözleşmesinin 52.maddesinde, "Kooperatif amaçlarına uygun olarak ortaklarının kısa, orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılar. Kredilerin tavan, kullandırma faiz ve teminatı ile ilgili esaslar Merkez Birliğince tespit edilir." denilmektedir.

Bu doğrultuda kooperatifler aşağıda belirtilen türlerde kredi kullanılmaktadır (BİLİCİ, 1986:73).

Kısa Vadeli İşletme Kredileri: Ortakların tarımsal işletmesinin tohumluk, fide, kimyevi gübre, zirai mücadele ilacı, karma hayvan yemi, nadas, ekme-biçme, toplama, kurutma gibi faaliyetleri ile ilgili insan, hayvan ve makine işçiliği ücretlerinin ödenmesi, ortağın yıllık devamlı giderlerinin karşılanması ve işletme (çevirme) sermayesinin zayıf ve eksik unsurlarının tamamlanması amacıyla nakdi ve aynı olarak bir yıl vade ile verilen kredilerdir (AKIN, 1993, s.39).

Tablo 8: Yıllar İtibariyle Ortaklara Kullanılan Kredi Çeşitleri (Milyon TL)

1. İşletme Krediler						
	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Kısa Vadeli Krediler						
*Genel İht. Kredileri	8.357.857	17.600.549	28.948.787	45.979.629	101.668.307	199.170.064
*Tohumluk Kredileri	640.005	1.631.182	4.371.447	10.956.188	21.241.789	25.496.833
*Kimyevi Gübre Kredileri	7.132.223	16.364.280	38.258.315	74.684.200	75.538.714	105.322.646
*Akaryakıt-Yed.Parça Krd.	-	-	2.218.311	7.789.364	13.202.715	12.732.888
*Hayvancılık Kredileri	3.525.142	8.867.955	19.049.976	25.755.802	49.841.892	83.790.943
*Diğerleri	-	-	1.119.985	2.825.257	5.997.416	9.919.354
*Zirai Mücadele İlaç Krd.	353.390	885.635	2.179.407	4.227.941	10.773.208	44.345.094
TOPLAM	20.008.587	-	96.146.228	172.218.381	278.264.041	480.777.822
2. Yatırım Kredileri						
Orta Vadeli Krediler						
*Donatma Kredileri	2.838.825	9.417.888	22.764.176	47.950.429	94.544.430	125.990.938
TOPLAM	2.838.825	9.417.888	22.764.176	47.950.429	94.544.430	125.990.938
GENEL TOPLAM	22.847.412	54.767.489	118.910.404	220.169.310	372.808.471	606.768.760

Kaynak: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği

Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından ortaklarına kısa ve orta vadeli olmak üzere kullanılacak azami kredi limiti 1997 yılında 350 milyon TL'den 500 milyon TL'ye, 1998 yılında 1 milyar TL'ye ve 1999 yılında da 1.5 milyar TL'ye yükselmiştir. 1997 yılında bu kredi limitinin en fazla 75 milyon TL'ye 1998 yılında 150 milyon TL ve 1999 yılında da 300 milyon TL'ye kadar olan kısmı nakdi ve kalanı ya da tamamı aynı olarak kullanılmaktadır (Zirai ve İktisadi Rapor, 1997-1998:317),

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kooperatifler genellikle mali güçleri yetersiz kimselerin karşılıklı dayanışma esasına göre kurulmuş teşkilatlar olduğundan, ortakların teşvik görevlerini yeterince yerine getirebilmeleri için mali bünyelerinin iyi olması ve bu bakımdan desteklenmeleri gereklidir. Ortakların kooperatif sermayesine sınırlı katılımı, özellikle kuruluş amasında yeterli seviyede kaynak elde edilmesini mümkün kılmakta ve kooperatifleri maliyeti yüksek dış finansman kaynaklarına başvurmaya zorlamaktadır (AKIN, 1993:44).

Kooperatifçiliğin finansman sorununun çözümü için ilk olarak ortaklık paylarının artırılması gerekmektedir. Ancak, kooperatif ortakları, genellikle küçük üretici ve tüketicisi olması nedeniyle, ortaklık payları fazla arttıramamaktadır.

Diğer bir çözüm ise kooperatifçiliğin finansman ve kredi sorununu çözülebilmesi için Kooperatifler Bankasının kurulması gerekmektedir. Bunun dışında alınacak önlemler, finansman sorununun çözümü için yetersiz kalacaktır.

Kooperatifler Bankası, kooperatiflere işletme sermayesi ve iskonto kredisi verir. Fazla fonlar için yatırım olanakları yaratır. Ayrıca çek, bono, döviz işlemleri, hisse senedi gibi belgeleri saklama, ekonomik gelişmelere ilişkin bilgiler verme, finansal konularda danışmanlık yapma gibi her türlü bankacılık hizmetini kooperatiflere sunmaktadır (ÇIKIN, 1994:236). Ancak, kooperatiflerin kredi ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulacak olan Kooperatifler Bankasının, devlete bağımlı değil, kooperatif ve üst örgütlerinin yönetiminde olması gerekmektedir.

Kooperatifler Bankası için sadece önemli olan öz sermaye değildir. Kooperatiflerin kredi ihtiyaçlarını giderebilmek için, Kooperatifler Bankasının, Merkez Bankası reeskont kredilerinden yararlanması ve mevduat toplaması gerekmektedir. Böylece Kooperatifler Bankası Tarım Kredi Kooperatiflerini finanse edecek, Tarım Kredi Kooperatifleri ise çiftçilere kredi vereceklerdir.

Türkiye'de kooperatifler için bir bankanın kuruluşunun gerçekleştirilmesiyle, Ziraat Bankasının yükü hafiflemiş olacak ve böylece üreticilere daha fazla kredi vermesi sağlanabilecek, ayrıca kooperatiflere daha uygun koşullarda yeterli kredi sağlanabilecektir. Böyle bir bankanın kuruluş sermayesi diğer ülkelerde görüldüğü gibi başlangıçta devletçe karşılanabilir. Daha sonra ise, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birliklerinin mevduat toplamaları ve tahvil ihraç etmeleriyle ödünç verilebilecek fonlar yeteri kadar elde edilebilecektir (ÇIKIN, 1994:241).

Kooperatifler, dönem sonlarında elde ettikleri gelir-gider müspet farklarından oluşan yedek akçe ve destekleme fonu oluşturmaktadırlar. Bu fonlara yürütülen faiz gelirlerinin hisseleri oranında pay verilerek kooperatiflerin sermaye payları güçlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- ÇIKIN, Ayhan KARACAN, Ali Rıza, Genel Kooperatifçilik, Ege Üniversitesi, İzmir, 1994.
- TZOB Zirai ve İktisadi Rapor, Ankara, 1997-1998,
- AKIN, Cemal Tarım Kredi Kooperatiflerinin Çalışma ve Kooperatifçiliğimizin Geliştirilmesi İçin Öneriler, II. Kooperatifçilik Kurultayı, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Yayını, Ankara, 1993.
- BİLİCİ, Halil "Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri", Karınca Dergisi, S.600, 1986, Ankara
- TKKMB VI. Olağan Genel Kurul Raporları ve 1996 Yılı Mali Raporu
- İSLİMYELİ, Fenni Memleketimizde Kooperatiflerin Finansmanı ile İlgili Uygulamalar, VII, Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri, Ankara, 1970.
- TURAN, Ahmet "Kooperatif İşletmelerde Finansman", Ankara, 1992.
- DUYMAZ, İsmail Kooperatif İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Bilge Basımevi, İzmir, 1986
- MÜLAYİM, Z. Gökalp Kooperatifçilik, Ankara, 1997
- MEMİŞ, İhsan Kooperatifçiliğin Düşünce Tarihi ve Uygulaması, Ankara, 1986
- KIVANÇ, Cemil Türk Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatif İşletmeleri, Ankara, 1994
- ALAM, Muhittin Kooperatifçilik, İzmir İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi, 1973

SEKTÖREL DIŞ TİCARET ŞİRKETLERİ İHRACAT MODELİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ KONUSUNDA YAPILAN ÜÇ AYRI ARAŞTIRMANIN SONUÇLARININ BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. İrfan SÜER*

Özet

Bu çalışmada, Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDTŞ) ihracat modeli uygulamasının ülkemizde yaygınlaşması ve etkinleşmesi için mobilya, mermer ve ayakkabı sektöründe daha önce yapılmış üç ayrı araştırma çalışmasının sonuçları birlikte değerlendirilmiştir. Bu sonuçlar ışığında bazı öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Her üç sektörde faaliyette bulunan işletmeler, ihracatta başarılı olmak için ortak ihracat şirketlerinin kurulmasını gerekli görmekte ve SDTŞ modelini benimsemektedir. Bu model ile işletmelerin dış pazarlara girmesi ve rekabet etmesi kolaylaşacaktır. Ancak SDTŞ'nin etkin olması, bilgi bankası kurmasına, yasal statüye kavuşmasına, sadece Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinin (KOSİ) ortak olmasına ve etkili bir denetim sistemi kurmasına bağlıdır.

The Joint Assessment of the Outcomes of the Three Independent Researches Conducted on the Applicability of the Export Model of Sectoral Foreign Trade Companies

Abstract

In this study, the outcomes of the three separate researches conducted on the sectors of furniture, marble and footwear have been assessed together to make the export model of the Sectoral Foreign Trade Companies (SFTC) become popular and efficient. Some suggestions have been attempted to develop in the lights of the common results.

The enterprises active in those three sectors find the foundation of united export companies necessary to be successful in export and accept the export model of SFTC. Competition and taking part in foreign markets on the part of the enterprises would be easier. But the efficiency of the export model of SFTC depends on the foundation of an information bank, their having legal status, having only small and medium-sized enterprises (SME) as partners and an establishment of an effective control system.

* G.Ü. Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

1. GİRİŞ

KOSİ'lerin üretim ve istihdam açısından ekonomideki önemlerinin farkedildiği ve uluslararası pazarlara yönelmelerini sağlayarak ihracatın artırılmasının hedeflendiği son yıllarda, bu ölçekteki işletmelerin SDTŞ şeklinde örgütlenmesi, belirlenen hedefe uygun bir yol olarak ortaya çıkmaktadır. (1,2).

Ülkemiz ihracatının istenilen düzeye getirilmesi, ihracatta geleneksel ürünler dışına çıkılarak ürün ve ülke çeşitlendirilmesine gidilmesi; çeşitli sektörlerdeki işletme yapısından, diğer bir ifade ile, sektörlerdeki işletmelerin küçük olmasından ve ihracat için organize olamamalarından kaynaklanan sorunların belirlenmesini ve çözülmesini gerektirmektedir.

İşletmelerin ihracata yönlendirilmesi konusunda, literatürde; Genel Ticaret Şirketleri, İhracat Yönetim Şirketleri, Dış Ticaret Sermaye Şirketleri (DTSS), Ortak İhracat Pazarlama Grupları, SDTŞ, vb. modeller bulunmaktadır. (3, 4, 5, 6, 7, 8). Bu modellerden en güncel olanı ve diğer ülke uygulamalarında başarılı sonuçlar veren, SDTŞ ihracat modelidir. Ancak, söz konusu modelin ülkemiz gündemine girdiği 1992 yılından beri gelişme durumu incelendiğinde, çeşitli sektörlerde yaygın ve etkin bir şekilde uygulandığını söylemek güçtür. Modelin çeşitli sektörlerde uygulanabilirliğini araştırmak kadar, araştırmaların birlikte değerlendirilecek genel politikaların oluşturulmasına da ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu çalışmada, SDTŞ ihracat ülkemizde yaygınlaşması ve etkinleşmesi için mobilya, mermer ve ayakkabı sektöründe uygulanabilirliği konusunda daha önce yapılmış üç ayrı araştırma çalışmasının sonuçları birlikte değerlendirilerek ortak sonuçlar ve öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

2. KOSİ'LERİ İHRACATA YÖNLENDİRMEDE BİR MODEL: SEKTÖREL DİŞ TİCARET ŞİRKETLERİ

2.1. SDTŞ Tanımı ve Yapısal Özellikleri

KOSİ'lerin ihracata yönelmesi rekabet edebilme gücü ile yakından ilişkilidir. Bu da hedef pazarlara uygun standartlara ürün ve hizmetlerin üretilmesi, fiyatlandırılması, dağıtılması ve tutundurulmasını gerekli kılmaktadır. Çağdaş pazarlama anlayışında bu faaliyetleri KOSİ'lerin tek başına gerçekleştirmeleri imkansız görünmektedir. Bu işletmeler, güçlerini ve tecrübelerini bir araya getirerek organize olduklarında başarılı olma şanslarını artırebileceklerdir (9, 10).

SDTŞ, KOSİ niteliğindeki üretici işletmelerin, finansal, teknik, yönetim vb. imkanlarını sadece ihracat pazarlaması için bir araya getirerek, tek başlarına ulaştıkları performans boyutlarının üzerine çıkmalarını sağlamak ve dış pazarlarda etkin bir rekabet gücü oluşturmak amacı ile kurdukları, gönüllü işbirliğine dayanan ihracat şirketleridir. Bu ihracat modelinde, işletmelerin birleşmesinden çok, ihracat için ortak bir amaca ulaşılması söz konusudur. Bu sebeple, SDTŞ'ne üye işletmelerin şahsi hüviyetleri ve yapıları devam etmektedir (11).

SDTŞ'nin kuruluş ve işleyişine ilişkin ilk düzenleme 1992 yılında, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın 92/9 sayılı tebliği ile yapılmıştır. Anılan tebliğ, bugün SDTŞ

olarak ifade edilen şirketleri “Çok Ortaklı Dış Ticaret Şirketi” olarak düzenlemiştir. 1992 yılından bugüne kadar SDTŞ'nin kuruluş ve işleyişini düzenleme konusunda 94/10, 95/4, 96/5 ve 96/32 sayılı tebliğler çıkarılmıştır. Ancak 96/36 sayılı tebliğ ile SDTŞ'ne son şekli verilmiştir. Bu tebliğde, SDTŞ statüsü verilmesi için gerekli kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler aşağıda belirtildiği gibidir:

- SDTŞ; normal yörelerde, 1-200 arasında işçi çalıştıran, aynı üretim dalında faaliyet gösteren, en az 10 kaset KOSİ'nin bir araya gelmesiyle Anonim Şirket şeklinde kurulan ve ödenmiş sermaye ile ihtiyatları toplamı asgari 10 milyar TL. Olan şirketlerdir. Kalkınmada öncelikli yörelerde ise, aynı veya farklı sektörlerde faaliyette bulunan, 1-200 işçi istihdam eden, en az 5 küçük ve orta büyüklükteki işletmenin biraraya gelmesiyle, en az 5 milyar TL. Ödenmiş sermayeli ve Anonim Şirket şeklinde kurulan şirketlerdir.
- SDTŞ'nde hiçbir ortağın sermaye payının, toplam şirket sermayesinin, normal yörelerde %20'sinden fazla olamayacağı öngörülmektedir.
- SDTŞ unvanının geri alınması ya da SDTŞ ortaklığının sona erdirilmesi halleri aşağıda sıralanmaktadır:
  1. Normal yörelerde kurulan SDTŞ'nin; kuruldukları yıl hariç, takip eden her yıl içinde, ait oldukları üretim dalında en az 5 milyon \$'lık, kalkınmada öncelikli yörelerde kurulanların ise en az 2.5 milyon \$'lık ihracat gerçekleştirmemeleri,
  2. Yapılacak inceleme ve denetlemeler neticesinde, tebliğ hükümlerine göre ortakların hak ve menfaatlerine aykırı durumların tespit edilmesi.

2.2. Türkiye'de SDTŞ'nin Gelişimi

Yıllar itibariyle ülkemizde kurulan SDTŞ'nin gelişimi incelendiğinde; mevcut 37 şirketten 14'ünün 1997 yılında kurulduğu, bu yıldan sonra kurulan şirket sayısında bir azalmanın olduğu görülmektedir (Tablo 1)

Tablo 1. Yıllar İtibariyle SDTŞ'nin Gelişimi
(19.06.2000 Tarihi İtibariyle)

Yıllar	Kurulan SDTŞ Sayısı
1994	1*
1995	1
1996	5
1997	14
1998	6
1999	6
2000	5
Toplam	38

Kaynak : DTM, (2000). SDTŞ Kayıtları (12).

Not: *3.10.1998 tarihinde SDTŞ statüsü sona ermiş ve DTSS unvanı almıştır.

SDTŞ'nin illere göre dağılımı incelendiğinde; 37 şirketten 14'ünün İstanbul'da, 4'ünün Ankara'da, 4'ünün Bursa'da ve 3'ünün Gaziantep'te kurulduğu görülmektedir. Bu illeri Adana, Antalya, Konya ve Çorum 2'ser, Samsun, Kahramanmaraş, Diyarbakır

ve İzmir 1'er SDTŞ ile izlemektedir. Ülkemiz gündemine ilk kez girdiği 1992 yılından itibaren sekiz yıl geçmesine rağmen gerek sayı gerekse ülkemiz sathına dağılımı açısından söz konusu şirketlerin istenilen gelişmeyi sağladığını söylemek güçtür. Bu durum SDTŞ'nin kuruluş ve işleyişinde önemli sorunlarının olduğu şeklinde değerlendirilebilir (13).

SDTŞ'nin sektörler itibariyle dağılımı incelendiğinde (Tablo 2); 16'sının tekstil dokuma ve konfeksiyon alanında faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu sektörü; otomotiv yan sanayi ve iş makineleri-yedek parça sanayii 3'er, deri mamulleri, gıda, mobilya, kesme çiçekçilik, tarım ürünleri 2'ser; yazılım, halı-halı ipliği, plastik işleme, ayakkabı ve inşaat sektörleri 1'er SDTŞ ile izlemektedir. Toplam 37 SDTŞ'ne 1.292 KOSİ ortak olmuştur.

Tablo 2. SDTŞ ve Ortaklarını Sektörel Dağılımı, Sermaye ve İhracat Miktarı 19.06.2000 Tarihi İtibariyle)

Faaliyet Alanları	SDTŞ Sayısı	Ortak Sayısı	Ortalama Ortak Say.	Sermaye Miktarı (TL)	İhracat Mik. (1999, \$)
Tekstil, Dokuma, Konf.	16	538	34	1.633.200.000.000	763.360.297
Deri Mam. ve Yan San.	2	157	79	760.600.000.000	31.051.834
Otomotiv Yan Sanayii	3	62	21	73.800.000.000	1.483.303
İş Mak. ve Yedek Parça	3	89	30	43.150.000.000	382.099
Tarım Ürünleri	2	173	87	22.600.000.000	2.410
Kesme Çiçekçilik	2	31	16	21.000.000.000	3.083.969
Gıda	2	24	12	21.200.000.000	6.833.498
Mobilya	2	54	27	15.270.000.000	254.841
Yazılım ve Donanım	1	75	75	35.000.000.000	---
Halı ve Halı İpliği	1	30	30	15.000.000.000	7.403.280
Plastik İşleme	1	11	11	5.500.000.000	---
Ayakkabı Sanayi	1	43	43	163.000.000.000	746.429
İnşaat ve Yan Sanayii	1	5	5	5.000.000.000	---
Toplam	37	1.292	35	2.814.320.000.000	814.599.791

Kaynak : DTM, (2000). SDTŞ Kayıtları (14).

Ülkemizin imalat sanayiinde KOSİ niteliğinde 194.837 işletmenin olduğu kabul edilirse (15), "Sektörel Şirketleşme" oranının %07 gibi çok düşük bir düzeyde kaldığı söylenebilir.

Kurulan SDTŞ sayısı, ortak sayısı ve konulan sermaye yönünden bir değerlendirme yapıldığında, yoğunlaşmanın tekstil-konfeksiyon sektöründe olduğu görülmektedir.

SDTŞ'nin 1997 yılında 230 milyon \$ olan ihracatı yıllar itibariyle artarak 1998 yılında 460.866.575 \$'a ve 1999 yılında ise 814.599.791 \$'a yükselmiştir (16). Ülkemizin 1999 yılı toplam ihracatının 26.587 milyon \$ olduğu dikkate alındığında (17), SDTŞ'nin ihracat payının %3 gibi düşük bir seviyede kaldığı söylenebilir.

3. SDTŞ İHRACAT MODELİNİN UYGULANABİLME İMKANLARI İLE İLGİLİ ÜÇ AYRI SEKTÖRDE YAPILAN ARAŞTIRMA SONUÇLARININ BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Mobilya, mermer ve ayakkabı, ihracat potansiyeli olan ürünlerimiz arasında olduğu halde bu potansiyel gerektiği gibi değerlendirilememektedir. Sektördeki işletmelerin KOSİ niteliğinde olması en önemli engeli oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı, KOSİ niteliğindeki sanayi işletmeleri arasında güç birliği sağlayarak, onların ihracata yönelmesinde önemli bir adım olacak SDTŞ ihracat modelinin, araştırma kapsamındaki sektörlerde uygulanabilirliği konusunda daha önce yapılan üç ayrı araştırma çalışmasının bulgularını bir bütünlük içerisinde karşılaştırarak genel sonuçlar ve öneriler ortaya koymaktır.

Bu çalışmada, SDTŞ modelinin uygulanabilirliği konusunda daha önce mobilya (18), mermer (19) ve ayakkabı sektöründe (20) yapılan üç ayrı araştırmanın sonuçları değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, araştırmanın materyalini, mobilya sektöründen 114, mermer sektöründen 87 ve ayakkabı sektöründen 100 işletmeden anket ve görüşme yöntemi ile elde edilen veriler oluşturmaktadır.

Veriler, yüzde değerler olarak tablolarda yer almakta ve değerlendirilmektedir.

3.2. Araştırma ile İlgili Bulgular ve Değerlendirmeler

3.2.1 Araştırma Kapsamında Yeralan Üç Sektördeki Sanayi İşletmelerinin Yapısal Özellikleri

Her üç sektörde, araştırma kapsamındaki işletmelerin hukuki yapıları incelendiğinde (Tablo 3), mobilya sektöründeki işletmelerin %80.7'sinin tek kişilik işletme, mermer

Tablo 3. Üç Sektördeki Sanayi İşletmelerinin Hukuki Yapıları

İşletmelerin Hukuki Yapısı	Mobilya, % (n=114)	Mermer, % (n=87)	Ayakkabı, % (n=100)
Aile Şirketi	*	8.0	*
Tek Kişilik İşletme	80.7	17.2	44.0
Adi Ortaklık	11.4	1.1	8.0
Şahıs Şirketi (Kollektif Komandit)	0.9	2.3	11.0
Sermaye Şirketi (Anonim, Limited)	7.0	71.3	37.0
Toplam	100.0	100.0	100.0

* Bu seçenek, ilgili sektörlerde uygulanan anket formunda yer almamıştır.

Sektöründeki işletmelerin %71.3'ünün sermaye şirketi olduğu, ayakkabı sektöründe ise tek kişilik işletmelerin oranının %44, sermaye şirketi statüsündeki işletmelerin ise

%37 oranında bulunduğu görülmektedir (Tablo 3). Mermer sektöründeki işletmelerde şirketleşme (kurumsallaşma) oranının yüksek olması, sektörün yüksek maliyet ve risk unsuru içermesine bağlanabilir.

Tablo 4, çalışan sayısına göre işletmelerin dağılımını göstermektedir. Mobilya sektöründe işletmelerin %80.7'si 1-4 işçi çalıştırırken, mermer ve ayakkabı sektöründeki işletmelerin çalışan sayısı yönünden daha büyük ölçekli olduğu görülmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) işletme ölçeği tanımları dikkate alındığında; mobilya sanayii işletmelerinin %86'sının küçük işletme olduğu; mermer sektöründeki işletmelerin %25.3'ünün orta ölçekli ve %13.7'sinin büyük ölçekli işletme özelliği taşıdığı söylenebilir (Tablo 4).

Tablo 4. Üç Sektördeki Sanayi İşletmelerinde Çalışan Sayısı

Sektör İşletmelerindeki Çalışan Sayısı	Mobilya, % (n=114)	Mermer, % (n=87)	Ayakkabı, % (n=100)
1-4 çalışan	80.7	24.1	28.0
5-9 çalışan	14.9	8.0	24.0
10-49 çalışan	4.4	28.7	34.0
50-99 çalışan	0.0	25.3	11.0
100-199 çalışan	0.0	10.3	3.0
Toplam	100.0	100.0	100.0

3.2.2. İşletmelerin İhracat Başarısını Etkileyen Faktörler

Mobilya ve ayakkabı sektöründe işletmelerin ihracat başarısını etkileyen faktörler arasında, "küçük işletmeler için ortak ihracat organizasyonlarının oluşturulması" en önemli faktör olarak görülmektedir (Tablo 5). Bu durum, ihracat konusunda sektör işletmelerinin bir araya gelerek güç birliği yapmaları konusunda önemli bir gösterge olarak kabul edilebilir. Mermer sektörünün hammaddesi tabiatta bulunduğundan, üretim ve ihracat başarısı büyük ölçüde tabiat şartlarına, üretim alt yapısına ve mermer rezervinin miktar ve kalitesine bağlılık göstermektedir. Dolayısıyla, bu sektör için teşviklerin üretim-ihracat aşamasında verilmesi ihracat başarısı açısından büyük önem taşımaktadır. Bürokratik işlemlerin azaltılması, hükümetin gerçekçi döviz kuru politikası uygulaması ve ürün kalitesi ve tasarımı ihracat başarısını etkileyen diğer önemli faktörler arasındadır.

Tablo 5. İhracat Başarısını Etkileyen Faktörler

İhracat Başarısını Etkileyen Faktörler	Mobilya, % (n=114)	Mermer, % (n=87)	Ayakkabı, % (n=100)
Teşviklerin üretim-ihracat aşamasında verilmesi	20.4	23.8	17.0
Bürokratik işlemlerin azaltılması	11.6	12.1	20.1
Küçük işletmeler için ortak ihracat organizasyonu	32.4	12.5	28.1
oluşturulması			
Hükümetin gerçekçi döviz kuru politikası uygulaması	13.4	8.4	21.4
Ürün Kalitesi ve tasarım	17.8	20.1	4.7
Siparişlerin zamanında teslimi	3.4	7.3	2.7
Ambalaj	0.9	*	0.0
Homojen renk problemi	*	14.4	*
İhracat sonrası hizmetlerin vasfı elemanlarca yerine getirilmesi	*	1.3	*
Marka imajı	*	*	6.0

* Bu seçenek, ilgili sektörlere uygulanan anket formunda yer almamıştır.

3.2.3. SDTŞ'nin Bir İhracat Modeli Olarak Benimsenme Düzeyi

Araştırma kapsamında bulunan işletmelerin, SDTŞ biçimindeki organizasyonda yer alma isteklerini belirlemek amacıyla yöneltilen soruya verdikleri cevaplar Tablo 6'da belirtilmiştir. Mobilya sektöründeki işletmelerin %84.2'si, mermer sektörü işletmelerinin %66.7'si ve ayakkabı sektörü işletmelerinin %86'sı SDTŞ ihracat organizasyonu içinde yer almak istemektedir. Oranların yüksekliği SDTŞ modelinin benimsenme düzeyini ifade etmektedir. Mermer sektöründe modelin benimsenme düzeyinin diğer iki sektöre göre biraz daha düşük olması, bu sektördeki kurumsallaşma (şirketleşme) oranının yüksekliğine, işletmelerin ölçek büyüklüğüne ve kendi ihracat organizasyonlarının bulunmasına bağlanabilir.

Tablo 6. Üç Sektördeki Sanayi İşletmelerinin SDTŞ İhracat Organizasyonu İçinde Yer Alma İsteği

Sanayi İşletmelerinin SDTŞ İhracat Organizasyonu İçinde Yer Alma İsteği	Mobilya,% (n=114)	Mermer,% (n=87)	Ayakkabı,% (n=100)
Evet	84.2	66.7	86.0
Hayır	15.8	33.3	14.0
Toplam	100.0	100.0	100.0

Araştırma kapsamındaki işletmelerin büyük çoğunluğunun SDTŞ içinde yer almak istemeleri, bu ihracat modeline işlerlik kazandırılmasında olumlu etkiler yapacağı yönünde değerlendirilebilir.

3.2.4. İşletmelerin SDTŞ'ne Ortak Olma İsteğinin Nedenleri

Her üç sektördeki işletmelerin ihracatta işbirliği ve örgütlenme eğilimlerinin nedenlerini tespit etmek amacı ile, "SDTŞ'ne ortak olmak isteğinin nedenleri" sorulmuştur (Tablo 7). Sonuçlar değerlendirildiğinde, genelde her üç sektörde yer alan işletmelerin cevap alternatiflerinin birbirine yakın oranlarda yer aldığı görülmektedir. Ancak, mobilya ve ayakkabı sektöründe "SDTŞ'nin dış Pazar bulmayı kolaylaştırması" isteği yanında, mermer sektöründe "ihracat tecrübesinin ve rekabet gücünün artacağı" düşüncesi daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Teşviklerden yararlanma imkanının doğması ve sorunların çözümünde yol gösterici olması da işletmeleri SDTŞ'ne ortak olmaya iten sebepler arasındadır.

Tablo 7. Üç Sektördeki Sanayi İşletmelerinin SDTŞ'ne Ortak Olma İsteme Nedenleri

Sektör İşletmelerinin SDTŞ'ne Ortak Olma İsteme Nedenleri	Mobilya, % (n=96)	Mermer, % (n=60)	Ayakkabı, % (n=87)
Rekabet gücünü artırması	18.5	22.2	16.0
İhracat tecrübesini artırması	19.6	23.2	18.0
Teşviklerden yararlanma imkanının doğması	12.7	20.9	17.0
Sorunların çözümünde yol gösterici olma	12.7	14.1	13.0
Dış Pazar bulmayı kolaylaştırması	36.5	19.6	36.0
Toplam	100.0	100.0	100.0

SDTŞ'ne ortak olmak istemeyen işletmelerin, ortak olmak istememe nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuçlar Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Üç Sektördeki Sanayi İşletmelerinin SDTŞ'ne Ortak Olmak İstememe Nedenleri

Sektör İşletmelerinin SDTŞ'ne Ortak Olmak İstememe Nedenleri	Mobilya, % (n=18)	Mermer, % (n=26)	Ayakkabı, % (n=17)
Sektördeki yoğun rekabetin işbirliğine engel olması	20.5	28.9	27.0
Kendi ihracat organizasyonu olması	2.5	28.9	9.0
SDTŞ'nin duyulmaması ve bilgi eksikliği	33.3	10.5	9.0
SDTŞ'nin çok seslilik yaratması ve sorunları çözmemiş	20.5	13.1	18.0
SDTŞ'nin kurulmasının ve yönetiminin zor oluşu	23.1	18.4	37.0
Toplam	100.0	100.0	100.0

Mobilya sektörü işletmeleri "SDTŞ'nin duyulmaması ve bilgi eksikliğini" SDTŞ'ne ortak olmamak için en önemli sebep olarak gösterirken (%33.3); mermer sektörü işlet-

meleri “sektörde yoğun rekabet olmasını” (%29.3) ve “kendi ihracat organizasyonunun bulunmasını” (%29.3); ayakkabı sektörü işletmeleri ise “SDTŞ’nin kurulması ve yönetiminin zor olmasını” (%37) en önemli ortak olmama sebebi olarak kabul etmektedirler. Mobilya sektöründe SDTŞ’nin duyulmaması ve bilinmemesi, büyük ölçüde, ilgili araştırmanın söz konusu şirketlerin ilk kuruluş yıllarına rastlanmasına bağlanabilir.

3.2.5. SDTŞ’nden Beklenen Hizmetler

Her üç sektörde yer alan işletmelere, SDTŞ’nden beledikleri hizmetlerin tespiti ve “SDTŞ’ne ortak olma isteğinin nedenleri” sorusuna verilecek cevapların kontrolü amacıyla, “SDTŞ’den beklentileriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplar Tablo 9’da gösterilmiştir. Cevaplar değerlendirildiğinde; her üç sektördeki işletmelerin SDTŞ’nden belediği en önemli hizmet, Pazar bulmasıdır. Bu sonuç, işletmelerin dış Pazar bulmada önemli zorluklarının olduğunu göstermektedir. Ucuz kredi bulması, dış Pazar bilgisi ve teşviklerden yararlanarak ucuz girdi sağlaması, yurtdışı tutundurma faaliyetlerinde bulunması işletmelerin SDTŞ’nden belediği diğer önemli hizmet alanlarıdır.

Tablo 9. Araştırma Kapsamındaki Üç Sektörde Yeralan Sanayi İşletmelerinin SDTŞ’nden Bekledikleri Hizmetler

Sektör İşletmelerinin SDTŞ’nden Beklediği Hizmetler	Mobilya, % (n=114)	Mermer, % (n=84)	Ayakkabı, % (n=100)
İhracat işlemlerinin tek elden yürütülmesi	9.0	10.4	8.3
Dış Pazar bilgisi sağlanması	10.4	11.0	12.8
Teşviklerden yararlanarak ucuz girdi sağlanması	10.4	11.0	9.0
Pazar bulması	21.2	14.9	26.8
Ucuz kredi bulması	6.3	9.1	18.8
İhracat sigortası hizmeti yapması	3.3	4.2	0.4
Nakliye, Depolama, dağıtım hizmeti yapması	4.1	3.6	0.4
Yurtdışında satış büroları açması	6.9	9.7	1.8
Teknoloji transferi yapması	6.9	9.4	2.4
Yurtdışı fuar ve sergilere katılma imkanı sağlanması	10.7	9.7	7.3
Yurtdışı ortak reklam ve tanıtım programları yapması	10.7	7.1	6.5
Araştırma-Geliştirme faaliyetleri sağlanması	*	*	2.7
Eğitim Faaliyetleri sağlanması	*	*	2.8
Toplam	100.0	100.0	100.0

* Bu seçenek, ilgili sektörlere uygulanan anket formunda yer almamıştır.

Gerçekte, bu sorunun seçenekleri SDTŞ’nin yüklenmesi gereken fonksiyonları yansıtmaktadır. İşletmelerin her bir seçeneğe birbirine yakın ve yüksek oranda cevap ver-

mesi, her bir fonksiyonun önemini ortaya koyması açısından anlamlı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, araştırma kapsamındaki işletmelerin, özellikle pazarlama sorunlarının yoğun olması nedeniyle, SDTŞ'nin bu sorunları çözebilecek yapıda teşkilatlanması gerektiği düşüncesinde oldukları söylenebilir.

3.2.6. SDTŞ'nin İşlerliği Açısından Endişe Duyulan Konular

Bağımsız mülkiyet; bağımsız yönetim; müteşebbis, mülkiyet ve yönetimin tek elde birleşmesi; sınırlı yönetim, üretim, pazarlama, finansman vb. kaynaklara sahip olma, küçük işletmelerin yapısal özelliklerini yansıtan en belirgin kriterlerdir. Her üç sektör de küçük işletmelerin yoğun olduğu alanları oluşturmaktadır.

Genellikle babadan oğulca kalan bir meslek anlayışı ile işlerin yürütüldüğü küçük işletmelerin tek başına ihracata yönelmeleri oldukça güçtür. Ayrıca, araştırmaz kapsamındaki işletmelerde “esnaf karakteri”nin bulunduğu da görülmektedir.

Gerek “esnaf karakteri”ne sahip işletmeler, gerekse “kurumsallaşan” işletmeler işbirliği yaparak dış pazarlara açılırken bir takım endişelere sahip bulunmaktadırlar. Sektörlerdeki yoğun rekabet bu endişeleri gündeme getirmektedir. İşletmelerin endişelerinin öğrenilmesi ve bu endişeleri giderecek tedbirlerin alınması, SDTŞ modelinin yaygınlaşmasına ve başarısına katkıda bulunacaktır.

Yapılan her üç araştırmada; endişelerin tespiti ile ilgili sorulan soruya işletmelerin verdiği cevaplar Tablo 10'da gösterilmektedir. Sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, işletmelerin ürünleri arasında kalite ve standardizasyon farklılıklarının bulunması ve siparişlerin paylaşmanın sorun yaratacağı düşüncesi en önemli endişe alanları olarak görülmektedir. İşbirliği için güven ortamının sağlanamaması ve işletmelerin kendine has bilgilerinin yeni kurulacak SDTŞ içerisinde gizliliğinin yitireceği düşüncesi diğer önemli endişe duyulacak konular arasında yer almaktadır.

Bu sonuçlar, adil bir şirket yönetiminin tesisi, ihracatta kalite bilincinin ortaya konulması ve bu kalitenin oluşturulması için gerekli ortak teknoloji ve ortak üretim-girdilerinin sağlanması konusunda önemli göstergeler olara değerlendirilebilir.

Tablo 10. Üç Sektördeki Sanayi İşletmelerinin SDTŞ'nin İşlerliği Konusundaki Endişeleri

Sektör İşletmelerinin SDTŞ'nin İşlerliğinde Endişe Duyduğu konular	Mobilya, % (n=114)	Mermer, % (n=80)	Ayakkabı, % (n=96)
İşletmelerin ürünleri arasındaki kalite ve standardizasyon farklılıkları sorun yaratır	35.5	26.8	44.1
İşletmenin kendine has bilgileri gizliliğini yitirir	19.9	10.7	9.2
İşbirliği için güven ortamı sağlanamaz	12.4	19.35	10.8
Şirketlerin finansmanında sorunlar çıkar	12.9	11.4	9.2
Siparişlerin paylaşımı sorun yaratır	19.4	31.5	26.7
Toplam	100.0	100.0	100.0

SDTŞ'nin aldığı siparişlerin paylaşılması ile ilgili olarak ortaya çıkan endişelerin giderilmesi konusunda işletmelerin görüşleri araştırılmıştır. Tablo 11'de görüldüğü üzere, her üç sektördeki işletmeler siparişlerin paylaşılmasında üretim kapasitelerinin esas alınmasını önermektedirler. İkinci bir çözüm alternatifi ise şirkete konulan sermaye oranında siparişlerin dağıtılmasıdır.

Tablo 11. Üç Sektördeki Sanayi İşletmelerinin, Alınan Siparişlerin Ortaklara Dağıtım Konusundaki Önerileri

Sektör İşletmelerinin, Alınan Siparişlerin Dağıtım Konusundaki Öneriler	Mobilya, % (n=114)	Mermer, % (n=87)	Ayakkabı, % (n=99)
İşletmelerin masraflara katılma oranında	13.6	19.5	10.1
İşletmeler arasında eşit olarak	13.6	13.6	9.1
İşletmelerin üretim kapasitesi oranında	40.3	36.4	45.5
Şirkete konulan sermayeye göre	26.6	14.4	28.3
İşletmelerin geçmiş dönem performansına göre	5.8	16.1	4.0
Diğer	*	*	3.0
Toplam	100.0	100.0	100.0

* Bu seçenek, ilgili sektörlere uygulanan anket formunda yer almamıştır.

3.2.7. SDTŞ'nin Etkinliğinin Artırılmasına Yönelik Öneriler

SDTŞ ihracat modelinin sektörde başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için, işletme sahiplerinin öneriler belirlenmeye çalışılmıştır. "SDTŞ'nin etkinliği yönünden önerileriniz nedir?" sorusuna alınan cevaplar Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo verileri birlikte değerlendirildiğinde, işletmeler, SDTŞ'nin daha etkin faaliyette bulunabilmesi için bu şirketlerin; teknoloji, üretim, pazarlama, mevzuat vb. konularda bilgi bankası oluşturmasını, sadece KOSİ'ler tarafından kurulmasını, yasal statüye bir an önce kavuşturulmasını ve etkili bir denetim sistemi kurulmasını önermektedir.

Tablo 12. Üç Sektördeki Sanayi İşletmelerinin, SDTŞ'nin Etkinliğini Artırmasına İlişkin Önerileri

Sektör İşletmelerinin SDTŞ'nin Etkinliği Yönünden Önerileri	Mobilya, % (n=114)	Mermer, % (n=82)	Ayakkabı, % (n=97)
Yasal Statüye hızla kavuşturulmalı	18.3	20.6	16.9
Sadece KOSİ'lerden oluşmalı	29.9	17.1	15.5
Etkili bir denetim sistemi kurulmalı	15.6	10.6	9.5
Yurtdışında daimi ticaret merkezleri açmaya özendirilmeli	11.1	10.6	9.5
Teknoloji, üretim, pazarlama, mevzuat vb. konularda bilgi bankası oluşturmalı	17.4	20.1	36.5
Performanslarına göre teşvik edilmeli	7.6	8.5	6.8
Ucuz ham madde temin etmede garantör olmalı	*	12.6	*
Diğer	*	*	1.3
Toplam	100.0	100.0	100.0

* Bu seçenek, ilgili sektörlerle uygulanan anket formunda yer almamıştır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Küçük ölçekli işletmelerin hakim olduğu mobilya, mermer ve ayakkabı sektörlerindeki işletmeler ihracata yönelmek ve başarılı olmak için SDTŞ olarak bilinen ortak ihracat organizasyonlarının kurulmasını gerekli görmektedirler. Çünkü, bu şirketler sayesinde dış pazarlara daha kolay bir şekilde girilmesi mümkün olacak ve işletmelerin ihracat tecrübesi ve rekabet gücü artacaktır.

İşletmelerin SDTŞ'nin beklediği hizmetlerin başında Pazar bulması gelmektedir. Ucuz kredi, dış Pazar bilgisi ve teşviklerden yararlanarak ucuz girdi sağlaması işletmelerin SDTŞ'nden beklediği diğer önemli hizmetler arasındadır. İşletmelerin ürünleri arasında kalite ve standardizasyon farklılıklarının bulunması ve siparişlerin paylaşımında sorunların yaşanacağı düşüncesi SDTŞ'ne ortak olacak işletmelerin en çok endişe duydukları konulardır. Siparişlerin paylaşımında işletmelerin kapasitelerinin en çok endişe duydukları konulardır. Siparişlerin paylaşımında işletmelerin kapasitelerinin esas alınması bu konudaki endişelerin giderilmesinde bir çözüm yolu olarak ortaya çıkmaktadır.

SDTŞ'nin daha etkin faaliyette bulunması, bu şirketlerin; teknoloji, üretim, pazarlama, mevzuat vb. konularda bilgi bankası kurmasına, kuruluş ve faaliyetleri tebliğler ile düzenlemek yerine yasal statüye hızla kavuşturulmasına, sadece KOSİ'ler tarafından kurulmasına ve etkili bir denetim sistemi oluşturmasına bağlıdır.

KAYNAKLAR

1. Süer, İrfan (1995). Küçük ve Orta Ölçekli Mobilya Sanayiinde Sektörel Dış Ticaret Şirketleri İhracat Modelinin Uygulanabilme İmkânları, Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Ankara.

2. Baykal, M.C. (1998). "Cumhuriyetin 75. Yılında DTM'nin KOBİ'lere Bakışı: İhracatta Sektörel Dış Ticaret Şirketi Modeli ve Devlet Yardımları", **Dış Ticaret**, Özel Sayı, s. 131.
3. Welch, Lawrence S. Ve Pat Joynt (1987). "Grouping for Export: An Effective Solution?", *Managing Export Entry and Expansion, Concepts and Practice*; Ed: Philip J. Rosson and Stanley D. Reid, Praeger Publishers, 54-69
4. Seringhaus, F.H. Rolf (1987). "Export Promotion Organizations in Developing Countries: Their Role, Scope and Function", *Managing Export Entry and Expansion, Concepts And Practice*; Ed: Philip J. Rosson and Stanley D. Reid, Praeger Publishers, s. 45-71.
5. Oktav, Mete; Alican Kavas ve Mustafa Tanyeri (1992). İhracatın Geliştirilmesi ve Ortak Pazarlama Grupları, TOBB Yayını No. 229, Ankara s. 86-105.
6. Poliwoda, Stanley (1993). *International Marketing*, 2nd. Ed., Butterworth-Heinemann Ltd., s. 140-147.
7. Süer, İrfan (1995) a.g.e., s 107-148
8. Tek, Ömer Baybars (1997). Pazarlama İlkeleri, Global Yönetimsel Yaklaşım, Türkiye Uygulamaları, Cem Ofset Matbaacılık, İstanbul, s. 267-269.
9. TOBB (1997). "KOBİ'leri ihracata Yönlendirmede Etkili Bir Yol: Sektörel Dış Ticaret Şirketleri", *Ekonomik Forum*, 2, s. 32.
10. Baykal, M.C. (1996). "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) İhracatta Örgütlenmelerine Bir Model: Sektörel Dış Ticaret Şirketleri", *Küçük İşletme*, 7. S. 43.
11. Süer, İrfan (1999). "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri İhracata Yönlendirmede İtalyan Tipi İhracat Kooperatifçiliğinin Türkiye Uygulaması: Sektörel Dış Ticaret Şirketleri", *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayını*, Sayı 126. S.6.
12. DTM (2000). SĐTŞ Kayıtları.
13. Süer, İrfan (1995) a.g.e., s. 137.
14. DTM (2000). SĐTŞ Kayıtları.
15. DİE (1992). Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, Birinci Aşama Sonuçları Türkiye toplamı.
16. DTM (2000). SĐTŞ Kayıtları.
17. DİE (2000). İhracat Verileri.
18. Süer, İrfan (1995) a.g.e., s. 149-174.
19. Süer, İrfan ve Nesrin Şenol (1999). "Sektörel Dış Ticaret Şirketleri İhracat Modelinin Mermer Sanayii İşletmelerine Uygulanabilme İmkanları", 4. Ulusal Pazarlama Kongresi, 18-20 Kasım, Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Antakya, Hatay, s. 141-150.
20. Süer, İrfan ve Mümin Kiremit (2000). "Ayakkabı Sanayii İşletmelerini İhracata Yönlendirmede Sektörel Dış Ticaret Şirketleri Modelinin Uygulanabilme İmkanları", 5. Ulusal Pazarlama Kongresine Sunulmak Üzere Kabul Edilen Bildiri.

K **üçüncü sektör** KOOPERATİFÇİLİK

GAP ALANINDA HAYVANCILIĞIN GELİŞİM SEYRİ

Arş.Gör. Beşir KOÇ*

Doç.Dr. Aykun GÜL*

ÖZET

GAP bölgesi hayvancılığının sorunları ve gelişimi temelde Türkiye hayvancılığının sorun ve gelişimine dayanmaktadır. GAP Bölgesinin toplam GSYİH'nın %38.3'ünü çiftçilik ve hayvancılık oluşturmaktadır. Türkiye'de GSYİH'daki tarımın payından üç kat daha yüksektir. Bölgede nüfusun %35,93'ü kırsal alanda yaşamaktadır.

Bölgede mevcut koyun varlığı büyük bir öneme sahiptir. 1997 yılı itibariyle bölgedeki hayvan varlığının %66,9'unu koyun, %10,1'i sığır, %22,9'u kıl keçisi varlığından oluşmaktadır. Bölgede toplam sütün %68,9'u inekten ve %22,7'si koyundan elde edilmektedir. Aynı dönem içinde koyun etinin toplam et üretimindeki payı %62,3'tür. Sığır etinin payı ise %30,1 düzeyindedir.

DEVELOPMENTAL TREND OF ANIMAL HUSBANDRY IN THE GAP ABSTRACT

Problems and improvement of animal husbandry in the GAP region is essentially based on problems and improvement of animal husbandry of Turkey. Farming and animal husbandry supply %38.3 of total GNP in the GAP region. However, in Turkey its share is greater three times of population live in the rural area.

Sheep farms in the region are very important. According to 1997 data, %66,9, %10,1 and %22,9 of animal population is comprised of sheep, cows and ordinary goats respectively. %68.9 of total milk in the region is supplied from cows and %22.7 from sheeps. In the same term, sheep's share in the total meat production is %62.3 and cows share %30.1.

1. GİRİŞ

GAP Bölgesi hayvancılığının sorunları ve gelişimi temelde Türkiye hayvancılığının sorun ve gelişimine dayanmaktadır. Hayvan popülasyonu bakımından zengin bir ülke olan Türkiye'de hayvansal ürünlerde görülen yetersizliğin nedeni doğaya bağlı geleneksel bir hayvan yetiştiriciliğinin hakim olmasıdır (1). Türkiye'nin doğal kaynaklar ve

* Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

ekolojik koşullar bakımından hayvancılığa oldukça elverişli olmasına rağmen , hayvancılığı geliştirmeye yönelik izlenen politikaların yetersiz oluşu ülkeyi hayvan sayısı çok, üretimi yetersiz bir konuma getirmiştir (2).

Ekonometrik modellerin sonuçlarına göre, büyükbaş hayvan et üretiminde verimlilik Ortakuzey ve Ege bölgelerinde en önemli faktörler olurken, küçükbaş hayvan et üretiminde nüfus Kuzeydoğu bölgesinde, verimi ise Güneydoğu bölgesinde en önemli faktörler olmuşlardır. Büyükbaş hayvan süt üretiminde verim Ortakuzey ve Akdeniz bölgelerinde en önemli faktör iken, küçükbaş hayvan süt üretiminde hayvan sayısı Güneydoğu bölgesinde, verimlilik ise Karadeniz bölgesinde en önemli faktörler olmuşlardır (3).

Batı bölgeleri, büyükbaş hayvancılıkta Doğu Bölgeleri aleyhine olumlu gelişmeler gösterirken, meraların %44'üne sahip Kuzeydoğu ve Güneydoğu bölgeleri küçükbaş hayvan sayısındaki paylarını artırmışlardır. Buradan, batı bölgelerinin büyükbaş, doğu bölgelerinin ise küçükbaş hayvancılıkta nispi üstünlüğe sahip olduğu sonucu çıkarılabilir. Fakat doğu bölgelerinde ortaya çıkan demografik ve siyasi olumsuzluklar, bu bölgelerdeki hayvancılık sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olumsuzlukların yanında doğu bölgelerinde hayvansal ürünlerin değerlendirilmesinde görülen yetersizliklerin giderilmesiyle bu bölgeler, hayvancılık sektöründe olumlu yapısal değişimler gösterebilirler.

GAP Bölgesinin toplam GSYİH'sının %38,32'sini çiftçilik ve hayvancılık oluşturmaktadır. Türkiye'de GSYİH'daki tarımın payından 3 kat daha yüksektir (4).

Bölgede nüfusun %35,93'kırsal alanda yaşamaktadır (5). Okuma yazma bilmeyen nüfusun oranı %55,20'dir. Tarımla uğraşan nüfusun iktisadi faaliyet koluna göre toplam nüfusun %82,06'sını oluşturmaktadır.

2. MATERYAL VE METOD

Araştırmada kullanılan materyal, Devlet İstatistik Enstitüsü'nden elde edilen 1970-98 dönemine ait sosyal ve ekonomik özellikler yanında Bölgenin sahip olduğu hayvan varlığı ile hayvansal ürün miktarlarıdır. Bunun yanında önemli görülen diğer kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Bu çalışmada, GAP Bölgesi hayvancılığının gelişim seyri 1970-74 dönem ortalaması baz alınarak, 1989 yılına kadar beşer yıllık ortalamalar ve 1989 yılından sonra 1998 yılına kadar birer yıl olmak üzere incelenmiştir.

Mevcut istatistik veriler yüzde ve endekslerle ifade edilmiş yoruma hazır hale getirilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE SONUÇLAR

3.1. Bölge Hakkında Genel Bilgiler

Bölge nüfusunun Türkiye içindeki payı 1970 yılında %7.8 iken 1990 yılında %9.1'e, 1997 yılında ise 9.76'ya yükselerek 6.128.973'e ulaşmıştır(5).

GAP Bölgesinde kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki oranı incelendiğinde, kırsal nüfus oranının (%35.93), Türkiye ortalamasına (%35.31) göre daha yüksektir (5).

Bölgede tipik bir karasal iklim hakimdir. Kışlar soğuk, yazlar çok sıcak geçmektedir. Bölgede yağış, genellikle kış aylarında düşmektedir ve mevsimlere göre daha fazladır (6).

3.2. Arazi Kullanımı

Bölgede işlenen tarla alanları 2.592.206 hektardır. Bu alan, Türkiye'de işlenen alanların (23.978.000 ha) %10,8'ne karşılık gelmektedir. Bölge genelinde toplam arazilerin %34,4'ü işlenen tarım alanlarında oluşmaktadır (5). GAP Bölgesinde 2.593.000 hektarlık alanda tarımsal üretim faaliyeti sürdürülmektedir. 1989 yılı itibariyle GAP bölgesinde 114.000 hektar (7) alan sulanmakta olup toplam sulanacak alanların yaklaşık %7'sini oluşturmaktadır. Bunun 5.089.000 ha nadas alanıdır. Ekim alanı içerisinde en büyük payı Türkiye genelinde de olduğu gibi buğday ve arpa (65,6) almaktadır. Bunu kırmızı mercimek (%19,7), pamuk (%5,0) ve nohut (%4,9) izlemektedir (5).

3.3. Tarımsal İşletmeler ve Özellikleri

GAP Bölgesinde tarımsal faaliyetleri doğal koşullar şekillendirmektedir. Ayrıca hayvansal üretiminde meraya dayalı olarak yürütülmesi iklimin bu üretim kolu üzerindeki etkisini de artırmaktadır. Dolayısıyla ülke genelinde olduğu gibi bölgede de tarımsal faaliyeti doğal faktörler sınırlamakta ve belirlemektedir.

GAP Bölgesinde tarımla uğraşan ailelerin %40,3'ü topraksızdır. Bu ailelerin büyük bir kısmı tarım işçisi ve tarım dışı alanlarda işçi olarak çalışmaktadırlar. Bölgede toplam tarım işletmelerinin %97,44'ü mülk, %2,56'sı ise mülkleri yanında kira ve ortaklıkla arazi işlettikleri gibi, arazisi olmayanlar da kira ve ortaklıkla tuttıkları araziyi işlemektedirler (8;9)

4. BÖLGENİN HAYVANSAL ÜRETİM YAPISI

4.1. Bölgenin Hayvansal Üretim Miktarları

GAP Bölgesinde koyun varlığı büyük bir yer tutmaktadır. Bölgede koyun varlığı 1970-74 ortalamasında toplam hayvan mevcudu içindeki oranı %47,10 iken, uzun dönem için 1992 yılına kadar istikrarlı bir artış göstermiştir. Ancak bu yıldan sonra (1994 yılı hariç) bir azalma söz konusu olmuştur. Bölgenin sığır, manda, kıl keçi varlığında ise sürekli bir azalma söz konusu olmuştur. (Çizelge 1 ve 2).

Çizelge 1: GAP Bölgesinde hayvan varlığı (Adet)

Yıllar	BÜYÜKBAŞ		KÜÇÜKBAŞ	
	Sığır	Manda	Koyun	Kıl Keçisi
1970-74	873,758	42,903	3,227,921	2,708,970
1975-79	894,414	36,380	39,232,90	2,919,328
1980-84	936,466	31,143	5,302,268	2,940,560
1985-89	790,179	14,018	5,329,762	2,128,088
1990	786,545	10,254	5,799,490	2,051,070
1991	725,290	11,020	5,685,590	1,964,560
1992	695,310	9,630	5,716,910	1,965,270
1993	687,010	10,590	5,301,580	1,850,560
1994	580,130	9,710	5,142,710	1,812,530
1995	635,390	7,680	4,832,500	1,748,220
1996	732,860	7,630	4,645,340	1,626,930
1997	590,090	4,080	3,909,220	1,339,940
1998*	628,130	-	4,043,920	1,416,650

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim, Çeşitli Yıllar ve DİE, GAP İl İstatistikleri, 1950-1994

* Geçici Sonuçlar

Çizelge 2: GAP Bölgesinde Hayvan Varlığının Dağılımı (%)

Yıllar	BÜYÜKBAŞ		KÜÇÜKBAŞ		Toplam
	Sığır	Manda	Koyun	Kılkeçisi	
1970-74	12,75	0,63	47,10	39,53	100,00
1975-79	11,51	0,47	50,47	37,56	100,00
1980-84	10,17	0,34	57,57	31,93	100,00
1985-89	9,56	0,17	64,51	25,76	100,00
1990	9,10	0,12	67,07	23,72	100,00
1991	8,65	0,13	67,79	23,43	100,00
1992	8,29	0,11	68,16	23,43	100,00
1993	8,75	0,13	67,54	23,57	100,00
1994	7,69	0,13	68,16	24,02	100,00
1995	8,80	0,11	66,90	24,20	100,00
1996	10,45	0,11	66,24	23,20	100,00
1997	10,10	0,07	66,90	22,93	100,00
1998	10,32	0,00	66,42	23,27	100,00

Türkiye’de toplam koyun mevcudunun 1970-74 ortalamasına göre %8,38’i Bölgede bulunurken, bu oran 1996 yılı itibariyle %14,05’e yükselmiştir. Aynı durumu kıl keçi için de söylemek doğru olur. 1970-74 ortalamasına göre Bölgenin kıl keçi varlığının Ülkemizdeki payı %14,37 iken, istikrarlı bir artış göstererek, 1996 yılında %18,18’e

yükselmiştir. Bölgedeki sığır varlığının Türkiye sığır varlığı içindeki payı 1992-95 dönemi hariç tutulursa neredeyse sabit kalmıştır (Çizelge 3).

Çizelge 3: GAP Bölgesinde Hayvan Varlığının Türlerine Göre Türkiye İçindeki Payları

Yıllar	BÜYÜKBAŞ		KÜÇÜKBAŞ	
	Sığır	Manda	Koyun	Kıl Keçi
1970-74	6,42	4,10	8,38	14,37
1975-79	6,12	3,36	9,10	15,73
1980-84	6,43	3,76	11,19	17,09
1985-89	6,28	2,77	12,16	16,46
1990	6,91	2,76	14,30	18,69
1991	6,06	3,01	14,06	18,25
1992	5,82	2,74	14,50	18,80
1993	5,77	3,35	14,12	18,26
1994	4,87	3,18	14,43	18,95
1995	5,39	3,01	14,30	19,19
1996	6,17	3,25	14,05	18,18
1997	5,28	2,1	12,93	17,27
1998	5,69	-	10,25	18,83

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim, Çeşitli Yıllar ve DİE, GAP İl İstatistikleri, 1952-1994

1970-74 Ortalamasına göre, koyun sayısında, 1990 yılına kadar %79,67 gibi önemli artışlar kaydedilmiştir. Ancak 1991-98 döneminde koyun varlığında sürekli bir azalma olmuştur. Sığır, manda ve kıl keçi varlığında sürekli bir azalma olmuştur. Sığır, manda ve kıl keçi varlığında 1980-84 döneminden sonra hızlı bir azalma meydana gelmiştir.

Türkiye’de ise 1970-74 yılına göre hemen hemen bütün hayvan varlığında giderek bir azalma söz konusu olmuştur (Çizelge 4).

Çizelge 4: GAP Bölgesinde Ve Türkiye’de Hayvan Gelişimi (1970-74=100)

Yıllar	GAP				TÜRKİYE			
	BÜYÜKBAŞ		KÜÇÜKBAŞ		BÜYÜKBAŞ		KÜÇÜKBAŞ	
	Sığır	Manda	Koyun	Kıl Keçisi	Sığır	Manda	Koyun	Kıl Keçisi
1970-74	100,00	100,00	100,00	100,00	100,000	100,00	100,00	100,00
1975-79	102,36	84,80	121,54	107,77	107,42	103,64	111,87	98,42
1980-84	107,18	72,59	164,26	108,55	107,04	79,26	122,99	91,26
1985-89	90,43	32,67	165,11	78,56	92,39	48,49	113,71	68,60
1990	90,02	23,90	179,67	75,71	83,56	35,48	105,24	58,23
1991	83,01	25,69	176,14	72,52	87,94	35,01	104,93	57,10
1992	79,58	22,45	177,11	72,55	87,77	33,67	102,29	55,46
1993	78,63	24,68	164,24	68,31	87,47	30,23	97,42	53,75
1994	66,39	22,63	159,32	66,91	87,41	29,18	92,51	50,74
1995	72,72	17,90	149,71	64,53	86,58	24,39	87,69	48,33
1996	83,87	17,78	143,91	60,06	87,30	22,48	85,83	47,48
1997	67,53	9,51	121,11	49,46	82,15	18,56	78,47	41,17
1998	71,89	0,00	125,28	52,29	81,02	0,00	102,34	39,91

Bölgedeki hayvan varlığı tek bir birim olan BBHB cinsine çevrilerek hayvan varlığının Trend ve Konjonktürü hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda aşağıdaki trend denklemi elde edilmiştir. ($Y=1704781-14317X$).

Trend denkleminde görüldüğü gibi, 1970-98 yılları arası 28 yıllık dönem içerisinde GAP bölgesinde BBHB cinsinden hayvan varlığında yıllık ortalama olarak 14.317 baş azalma olmuştur. Bu azalma özellikle 1994 yılından sonra meydana gelen hayvan sayısının azalmasından kaynaklandığı söylenebilir (Çizelge 5).

Çizelge 5: GAP Bölgesi BBHB Cinsinden Hayvan Mevcudu Trend ve Konjonktürü

Yıllar	BBHB Mev.	Trend	Konjonktür
1970-74	1,531,802	1,704,781	0,90
1975-79	1,633,246	1,719,098	0,95
1980-84	1,807,464	1,699,112	1,06
1985-89	1,556,992	1,599,883	0,97
1990	1,586,982	1,570,282	1,01
1991	1,506,835	1,509,693	1,00
1992	1,477,973	1,460,877	1,01
1993	1,418,109	1,398,621	1,01
1994	1,290,219	1,335,593	0,97
1995	1,304,982	1,339,375	0,97
1996	1,371,532	1,320,954	1,04
1997	1,121,126	1,121,126	1,00
1998	1,174,187	-	-

4.2. Bölgenin Hayvansal Ürünler Üretimi ve Türkiye İçindeki Durumu

1970-74 döneminde, bölgenin toplam süt üretimi 382.511 ton iken bu miktar 1998 yılında 599.841 ton olarak gerçekleşmiştir. Süt üretimi 1970-89 döneminde yıllar itibarıyla artışlar sağlanmıştır; ancak 1985-89 döneminden sonra ani bir düşüş olmuştur. 1997 yılında ise 42.742 ton et üretimi gerçekleştirilmiştir. Yapağı üretimi dalgalı olmakla birlikte 1970-74 ortalamasına göre artışlar meydana gelmiştir. Deri üretimi 1970-74 ortalamasına göre artışlar meydana gelmiştir. Deri üretimi 1970-74 ortalamasına göre 690.307 adet iken, 1998 yılında maksimum seviyeye ulaşmıştır (Çizelge 6).

Çizelge 6: GAP Bölgesinde Hayvansal Ürünlerin Üretim Miktarları

	Süt(ton)	Et(ton)	Yapağı(ton)	Deri(adet)
1970-74	382,511	10,300	5,586	690,307
1975-79	435,767	14,483	6,880	862,089
1980-84	495,014	19,695	7,999	1,148,584
1985-89	666,133	48,083	6,796	1,362,406
1990	745,475	6,108	6,940	1,330,680
1991	694,245	5,540	6,750	1,171,220
1992	672,720	4,770	6,575	1,039,480
1993	674,575	5,967	6,080	1,285,250
1994	627,770	6,411	5,900	1,386,410
1995	644,680	5,962	7,655	1,246,180
1996	681,895	5,467	5,349	1,057,300
1997	571,708	42,742	5,833	1,382,630
1998*	599,841	-	-	1,592,863

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim, Çeşitli Yıllar ve DİE, GAP İl İstatistikleri, 1950-1994

* Geçici rakamlardır. ,

Bölgede 1996 yılı itibarıyla toplam sütün %68,9'u inekten ve %22,7'si koyundan elde edilmektedir (Çizelge 7). Bu oranlar Türkiye için %85,1 ve %10,9 şeklindedir (10). Bölgede 1996 yılı itibarıyla koyun etinin toplam et üretimindeki payı %62,3'tür, sığır etinin payı ise %30,1 düzeyindedir (Çizelge 7).

Çizelge 7: GAP Bölgesinde Süt ve Et Miktarlarının Hayvan Cinslerine Göre Dağılımı (%)

Yıllar	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
SÜT													
Koyun	24,6	27,1	29,1	26,9	28,0	29,2	28,8	27,7	28,7	25,3	22,7	22,5	21,4
Kılkeçi	24,2	24,8	20,0	8,8	9,2	9,7	9,8	9,3	10,0	9,1	7,9	7,96	7,44
Tiftik k.	3,7	3,3	2,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,06
İnek	45,3	43,0	47,2	63,4	62,1	60,4	60,7	62,3	60,7	65,1	68,9	67,9	71,1
Manda	2,2	1,8	1,3	0,8	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6	0,4	0,4	1,52	-
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
ET													
Koyun	55,1	60,0	54,2	34,8	61,5	59,8	62,0	62,9	66,6	66,5*	62,3	42,7	-
Kılkeçi	28,7	23,8	24,9	8,5	13,1	12,9	11,0	10,0	9,7	9,0	7,5	8	-
Tiftik k.	1,0	0,4	0,7	0,4	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	-
İnek	14,3	15,5	19,0	56,1	24,6	27,0	26,6	26,9	23,7	24,4	30,1	49	-
Manda	1,0	0,3	1,2	0,2	0,5	0,2	0,3	0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	-
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-

Bölgede 1970-74 ortalamasına göre, 1996 yılında toplam süt üretimi %78,3 oranında bir artış göstermiştir. Ancak bu artış 1997 yılında %49,46'ya düşmüştür. Aynı dönem içindeki Türkiye'deki süt üretiminde ise düzenli bir artış olduğu görülmektedir. Baz alınan yıla göre, 1997 yılında süt üretiminde 2,5 kat bir artış olmuştur.

GAP Bölgesinin et üretimi baz alınan yıla göre 1985-89 döneminde 4,6 katlık bir olduğu ancak bu dönemden sonra %38 ile %46 arasında değişen oranlarda bir azalma söz konusu olmuştur. Türkiye'de ise aynı dönem içinde, 1996 yılında baz alınan yıla göre 2 kat bir artış olmuştur. (Çizelge 8).

Çizelge 8: Gap Bölgesinde Hayvansal Ürünlerin Üretim Miktarlarının Gelişim Seyri (1970-74=100)

	GAP				TÜRKİYE			
	Süt	Et	Yapağı	Deri	Süt	Et	Yapağı	Deri
1970-74	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
1975-79	113,92	140,62	123,16	124,88	114,80	109,04	117,78	105,13
1980-84	129,41	191,22	143,19	166,39	141,14	143,25	118,02	129,64
1985-89	174,15	466,84	121,66	197,36	228,00	254,95	99,98	136,45
1990	194,89	59,30	124,23	192,77	225,58	248,00	90,69	130,26
1991	181,50	53,79	120,83	169,67	240,76	228,43	89,70	107,45
1992	175,87	46,31	117,70	150,58	241,83	219,70	87,29	100,82
1993	176,35	57,93	108,84	186,19	245,23	211,51	82,65	94,45
1994	164,12	62,25	105,62	200,84	248,85	228,17	78,87	102,82
1995	168,54	57,89	137,03	180,53	250,51	203,06	101,92	77,52
1996	178,27	53,08	95,75	153,16	254,47	203,35	100,05	76,85
1997	149,46	414,99	104,42	200,29	254,47	253,04	91,59	93,10

Bölgenin süt ve et üretiminin Türkiye içindeki durumu iç açıcı görünmekte ve sürekli düşüşlerin olduğu görülmektedir. Ancak 1997 yılında et, yapağı ve deri üretiminde ar-

tışlar sağlanmıştır. Bölgenin yapağı üretimi yönünden Türkiye içindeki payı, 1994 yılındaki hafif düşme hariç tutulursa 1995 yılına kadar artışlar kaydetmiştir. Ancak 1996 yılında bir düşme olmuştur (Çizelge 9).

Çizelge 9: GAP Bölgesinde Hayvansal Ürünlerin Türkiye İçindeki Payları (%)

	Süt	Et	Yapağı	Deri
1970-74	9,1	5,0	11,2	6,0
1975-79	9,1	6,5	12,4	7,1
1980-84	8,4	6,7	13,6	7,7
1985-89	7,0	9,2	13,6	8,7
1990	7,9	1,2	15,4	8,9
1991	6,9	1,2	15,1	9,5
1992	6,6	1,1	15,1	8,9
1993	6,6	1,4	14,8	11,8
1994	6,0	1,4	15,0	11,7
1995	6,1	1,4	15,1	13,9
1996	6,4	1,3	10,7	11,9
1997	5,3	8,2	12,7	12,8

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim, Çeşitli Yıllar ve DİE, GAP İl İstatistikleri, 1950-1994

SONUÇ

Bölgede koyun varlığı büyük bir öneme sahiptir. Bölgedeki koyun varlığı 1970-74 ortalamasında toplam hayvan mevcudu içindeki oranı %47,10 iken, uzun dönem içinde 1992 yılına kadar istikrarlı bir artış göstermiştir. Ancak bu yıldan sonra (1994 yılı hariç) bir azalma söz konusu olmuştur. Bölgenin sığır, manda, kıl keçi varlığında ise sürekli bir azalma söz konusu olmuştur.

Türkiye'deki toplam koyun mevcudunun 1970-74 ortalamasına göre %8,38'i Bölgede bulunurken, bu oran 1998 yılı itibariyle %10,25 olarak gerçekleşmiştir. Aynı durumu kıl keçi için de söylemek doğru olur: 1970-74 ortalamasına göre bölgenin Türkiye içindeki payı %14,37 iken, istikrarlı bir artış göstererek, 1998 yılında %18,83'e yükselmiştir. Bölgedeki sığır varlığının Türkiye sığır varlığı içindeki payı 1992-95 dönemi hariç tutulursa neredeyse sabit kalmıştır.

Bölgede 1970-74 ortalamasına göre, 1996 yılında toplam süt üretimi %78,3 oranında bir artış göstermiştir. Ancak bu artış 1997 yılında %49,46'dır. Aynı dönem içinde Türkiye'de süt üretiminde ise düzenli bir artış olmuştur. Baz alınan yıla göre, 1997 yılında süt üretiminde 2,5 kat bir artış olmuştur.

GAP Bölgesinin et üretimi baz alınan yıla göre 1985-89 döneminde 4,6 katlık bir artış olduğu ancak bu dönemden sonra %38 ile %46 arasında değişen oranlarda bir azalma söz konusu olmuştur. Ancak, 1997 yılında ise 4 katlık bir artış gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise aynı dönem içinde, 1997 yılında baz alınan yıla göre 2,5 kat bir artış olmuştur.

Hayvancılığın gelişimini etkileyen önemli bir neden de girdi fiyatları artış hızının hayvansal ürünler artış hızının üzerinde seyretmesidir. Bu nedenle hayvansal ürünler için

gerekli olan girdi fiyatlarının sübvansede edilmesi veya hayvansal ürünlerin desteklenmesi önem kazanmaktadır (10).

KAYNAKLAR

- (1) AYYILDIZ, Erzurum da Hayvancılığın Durumu, Tarım Ekonomisi Dergisi Sayı 2, 1993, s,21 İzmir.
- (2) YURDAKUL, O., M.N. Ören, Türkiye de Hayvancılığa Uygulanan Ekonomi Politikaları, Türkiye de Hayvancılığın Yapısal ve Ekonomik Sorunları Sempozyumu, İzmir, 1995.
- (3) YAVUZ, F. Ve KESKİN, A., Türkiye Hayvancılık Sektöründe Bölgeler Arası Yapısal Değişmelerin Ekonometrik Analizi, Türkiye 2, tarım Ekonomisi Kongresi, Adana, 4-6 Eylül 1996.
- (4) ANONİM, T, C Başbakanlık DİE, GAP İl İstatistikleri, 1950-1994, 1995 Ankara,
- (5) ANONİM, T,C Başbakanlık DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim, Çeşitli Yıllar (1970-1997).
- (6) SAĞLAMTİMUR., İ, GENÇ., H, BAYTEKİN., Y, KIRTOK., H, ARIOĞLU., V, TANSI., T, YAĞBASANLAR, A, C,Z İLÜGER, Güney Doğu Anadolu Projesi Alanında Ürün Deseni., Türkiye Ziraat Mühendisliği 3, Teknik Kongresi, Ankara, 8-12 Ocak 1990., S, 761-775.
- (7) ANONİM, T,C, Başbakanlık Tarımsal Yapı (Miktar, Üretim, Değer). 1996
- (8) ERKUŞ, A., Güney Doğu Anadolu Projesi Toprak İnsan İlişkilerini Düzenleme Politikaları, GAP'ta Tarım-Tarıma Dayalı Endüstriler ve Finansmanı Sempozyumu, Şanlıurfa, 4-5 Ekim 1989, S, 109-123.
- (9) GÜL, A., Sulamanın GAP Alanında Tarım Sektöründe Üretim Yapısı, Girdi Kullanımı, Verimlilik ve İşletme Gelirleri Üzerine Etkileri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 1995.
- (10) YILDIRIM, İ., KOÇ, B., Doğu Anadolu Hayvancılığının Gelişim Seyri ve Geliştirilmesi Olanakları, Türkiye I, Tarım Ekonomisi Kongresi, İzmir, 1994.

K **üçüncü sektör** KOOPERATİFÇİLİK

MODERN FİNANSMAN TEKNİKLERİNDEN LEASİNG VE TÜRKİYE UYGULAMASI

Yrd.Doç.Dr. Famil ŞAMİLOĞLU*

ÖZET

Leasing finansman tekniği özellikle yüksek kaynaklar gerektiren makine-teçhizat gibi yatırım mallarının sağlanıp, kullanılmasında işletmelere birçok yararlar ve kolaylıklar sağlamaktadır. Modern bir finansman tekniği olan leasing, gelişmiş ülkelerde toplam yatırımların yüzde 20-30'unu oluşturmaktadır.

Türkiye'de 1986 yılından itibaren uygulamasına başlanan leasingde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak henüz yeterli bir düzeye ulaşılamamıştır.

Bu çalışmada amaç, leasing tekniğini tüm yönleriyle açıklayarak Türkiye'de gösterdiği gelişmeleri ortaya koymaktır. Çalışmada geniş bir kaynak inceleme ve araştırması yapılarak leasing tekniğinin önemi, hukuki yapısı, yararları ve sakıncaları, sorunları ve çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu makalede leasing tekniği, aslında kendisinin bir türü olan finansal kiralama ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

ABSTRACT

As financial tool, leasing for buying investment equipment helps firms in many ways. This financial tool is contribute the 20-30 % of investment in developing countries.

In Turkey, leasing has shown important development since 1986. But it is not satisfactory yet.

This study intends to show every aspects of leasing and its development in Turkey. By using vast literature source to demonstrate its importnace, its legal status, its advantage and solution for its problems are the subjects of this study.

In this study, leasing is used in means of financial leasing.

GİRİŞ

Bir ülkenin ekonomik kalkınmasında kısa vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı para piyasası ile orta ve uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı sermaye piyasasının oluşturdukları mali piyasaların önemli bir yeri vardır. Ancak, işletmeler ihtiyaç duydukları yatırım mallarının finansman için bu piyasalardan kimi zaman maliyetlerin yüksekliği nedeniyle kimi zaman da imkansızlıklardan dolayı fon sağlayamamaktadırlar.

Ayrıca teknolojiye meydana gelen hızlı değişim ve yenilikler üretim araçlarının daha sık aralıklarla yenilenmesi ve modernleştirilmesi ihtiyacını kaçınılmaz hale getirmiş, bu gelişmenin çok hızlı bir biçimde tekrarlanması, yatırımcıyı elden çıkarılması ya da yenisi

* Niğde Üni. Aksaray İİBF.

ile değiştirmesi her zaman kolay olmayan üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmaksansa, onların kullanım hakkına sahip olmaya yönelmiştir.

1.1 Leasingin Tanımı ve Önemi

Leasing İngilizce bir kavram olup kökeni "lease"den gelmektedir. Avrupa Leasing örgütüne göre leasing; belli bir süre için kiralayan ve kiracı arasında imzalanan ve üreticiden kiracı tarafından seçilip, kiralayan tarafından satın alınan bir malın mülkiyetini kiralayanda, kullanımını ise belirli bir kira ödemesi karşılığında kiracıda bırakan bir sözleşmedir.

3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'nun 5'inci maddesinde leasing kavramı yerine onun bir türü olan finansal kiralama kavramına yer verilmiştir. Söz konusu maddeye göre; finansal kiralama işlemi, kiracı konumundaki bir gerçek veya tüzel kişinin talebi üzerine üçüncü kişiden satın alınan veya başka bir surette temin edilen bir malın zilyetliğinin, her türlü faydayı sağlamak üzere ve belli bir süre ile kira bedeli karşılığında kiracıya bırakılmasıdır.

Leasing işletmelere satın alma ile kiralama arasında seçim yapma imkanı veren modern bir finanslama tekniğidir.

Finansal piyasaların ve alternatiflerin gelişmesi sonucu işletmenin kârlılığında ekonomik varlıklara sahip olmasından çok kullanım hakkına sahip olmasında olduğu görüşü yaygınlaşmıştır. Böylece orta ve uzun süreli yatırımları elde etmenin tek yolu satın alma seçeneği olmaktan çıkmıştır. Alternatif bir araç olarak kullanılan leasing tekniği ile sabit varlıkları edinme, borçlanma aracılığıyla satın alınmanın tam ikamesi olan bir yöntemdir.

(1)

Leasing tekniği özellikle yatırımcı firmalar açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü mal ve hizmet üretimi faaliyetinde bulunan işletmeler pazardaki yerlerini korumak ve geliştirmek bakımından mevcut tesislerini yenileme, modernizasyonunu sağlama ve gelişen şartlara göre genişletme ihtiyacı duyarlar. Bu nedenle sürekli olarak bir yatırım planlaması ve uygulaması içerisinde bulunmaktadır. Leasingin, sağladığı pratiklik ve esnek çözümler nedeniyle Türk finans piyasasında yeni ve ilgi çekici bir teknik olarak her geçen gün önemi artmaktadır.

Uygulamaya başlamasından itibaren Türk finans piyasasında daima özel bir yer işgal eden ve önemi giderek artan leasing, bir finansman ve kredilendirme yöntemidir.

Leasing gelişmekte olan ülkelerdeki işletmelerin makine ve teçhizat gibi yatırım ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük yararlar sağlayan bir finansman tekniği olarak görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde yatırımların %10-20'nin leasing yoluyla karşılandığı görülmektedir. Bu oran Türkiye'de toplam yatırımların %5-7 arasındadır. Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında bu oranın çok düşük olduğu söylenebilir. Ancak Türkiye'de çok kısa bir geçmişı olmasına rağmen gerek şirketleşme bakımından gerek işlem hacmi bakımından önemli bir gelişme hızının olduğu gözlemlenmektedir.

Leasing, yüksek enflasyon ve faiz sarmalı nedeniyle durgunluk gösteren üretimin canlanmasında, üretim yetersizliği ve talep fazlalığından kaynaklanan enflasyonun makul bir seviyeye çekilmesinde önemli bir finansman tekniği olarak düşünülmektedir.

Leasing makro açıdan da ekonomide talep yaratıcı bir etkiye sahiptir. İhtiyaç duydukları yatırım mallarını satın alabilmek için yeterli özkaynağa sahip olmayan firmaların

yatırım mallarını kiralama yoluyla kullanabilme imkanına sahip olabilmektedirler. Leasing sermaye birikimine ve ulusal üretim gücünün gelişmesine katkıda bulunur (2).

Leasing, diğer finansman türleriyle kıyaslandığında daha küçük ödemeler gerektirmekte ve kira ödemelerinin esnekliğinden ileri gelen nakit akışı, karlılığı artırıcı, maliyeti düşürücü etki yaratmaktadır.

Alternatif bir teknik olarak ortaya çıkan leasing, Türkiye'deki ekonomik çabalara yeni bir boyut kazandırabilecek özelliklere sahiptir. Özellikle ihracata yönelik sektörel çalışmalarda modern makine-teçhizat kullanımı için yatırım malı ithalatında büyük kolaylıklar sağlayacaktır. (3)

1.2. Leasingin Çeşitleri

Leasing kavramının çok geniş ve çok çeşitli işlemleri kapsıyor olması, leasingin türlerini de artırmaktadır. Leasing çok çeşitli türleri olmasına rağmen en yaygın kullanıma konu olan iki tür arasında belirgin bir ayrı yapılabilir. Bunlar: finansal kiralama ve faaliyet veya işletme kiralaması olarak sınıflandırılmaktadır.

1.2.1 Finansal Kiralama

Finansal kiralamanın en açık tanımı kısa adı ELA olan "European Leasing Association" tarafından yapılmıştır. Buna göre finansal kiralama, belirli bir süre için kiralayan ve kiracı arasında düzenlenen, üreticiden, kiracı tarafından seçilip kiralayan tarafından satın alınan bir malın mülkiyetini kiralayanda, kullanımını ise kiracıda bırakan bir anlaşmadır. (4)

Finansal kiralama uzun vadeli, iptal edilemez özelliğe sahiptir ve satın alma fiyatı dışında sabit varlığa ilişkin bakım, sigorta, vergi ve benzeri giderlerin tümü kiracı tarafından ödenmektedir. Bunun yanı sıra finansal kiralama sözleşmelerinin sürelisi, genellikle sözleşmeye konu olan sabit varlığın ekonomik ömrüne eşit olmaktadır. (5)

Türkiye'de çıkarılan 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu, esas olarak leasingin "Finansal Kiralama" denilen türünü içermektedir. Finansal kiralama türünde genel olarak makinalar, uçaklar, gemiler, tıbbi, cihazlar gibi yatırım malları kullanılmaktadır.

1.2.2. Faaliyet Kiralaması

Kiralamaya konu olan malın kullanım hakkını, kiracıya kısa bir süre için ve kiracıyı koruma yanı ağır basan leasing türüdür. Sözleşmede belirli bir süreyi kapmak üzere yapıldığı halde, önceden belirlenen ihbar süreleri içinde bulunulması halinde, kiralama dönemi sona ermeden kiracıya, kira sözleşmesini iptal etme imkanı da tanınmaktadır. (4)

Faaliyet kiralamasında, kiralanan varlığın kira süresi içindeki her türlü bakım, onarım, sigorta giderlerinden ve hasarından kiralayan sorumlu olmaktadır.

Faaliyet kiralamasında kiralama süresinin iktisadi varlığın ömründen kısa olması nedeni ile kiralayan işletme varlığın bedelini karşılamak için birkaç defa kiralayabilir. Bu leasing türü genellikle hizmet işletmelerinde ve bürolarda kullanılan makine ve araçları kapsamaktadır.

1.3. Leasingin Yararları ve Sakıncaları

Modern bir finansman tekniği olan leasingin, sağladığı bir çok yararları bulunmaktadır. Aynı zamanda da bazı durumlarda da sakıncalar yaratabilmektedir.

Teknolojideki hızlı gelişmeler nedeniyle işletmeler bu teknolojik yeniliklere ayak uydurabilmek ve yeni teknoloji ürünü makine ve teçhizatları kullanabilmek için bir ma-

lin kullanım hakkını elde etmeye; o mala sahip olamaya tercih etmektedirler. Bu nedenle leasing tekniği, girişimcilere yeni teknoloji ürünü yatırım mallarının kullanım hakkını sağlayarak onların büyük fonlara gerek kalmadan teknolojik gelişmeyi izleme ve uygulayabilme imkanının sağlamaktadır.

Bu finansman tekniği ile kiracı firmalar ihtiyaç duydukları yatırımları kiralama yoluyla elde edebilmektedirler. Böylece bu mallar için tahsis etmeleri gereken kaynakları alternatif gelir getirici alanlarda ya da ihtiyaç duyulan diğer döner değerlerin finansmanında kullanabilirler.

Kiralamanın, kiracı işletmenin, bilanço kalemleri üzerinde olumlu etkileri olmaktadır. Finansal kiralamaya konu olan mallar, kiracı işletmenin bilançosunda yer almadığı için borç/öz kaynak oranının etkilememekte ve kredi imkanlarını sınırlamamaktadır.

Genellikle sözleşme yapılırken kira ve ödeme planları tarafların anlaşmalarına bağlı olarak kiracı firmanın ödeme gücü dikkate alınarak belirlenir. Bu durum kiracı işletmeye, nakit akışını düzenleyebilme avantajı sağlamaktadır.

Leasing tekniği ile elde edilen yatırım malları için kira ödemelerinin tümünün gider olarak yazılıp vergi matrahından indirilebilmesi, kiracı işletmelere vergi avantajı yaratmaktadır. Ayrıca finansal kiralamada KDV oranının % 1'e kadar düşebilmesi maliyeti azaltan bir unsur olmaktadır.

Özellikle Türkiye gibi yüksek enflasyonunun yaşandığı ülkelerde, orta ve uzun vadeli kredi bulmak oldukça güçtür. Bu nedenle leasing tekniği orta ve uzun vadeli finansman açığına cevap verebilen önemli bir finansman yöntemidir.

Ayrıca leasing işlemlerinin daha kısa sürede sonuçlandırılabilmesi, maliyetin az olması, teşvik belgesine bağlanmış yatırımlardan yatırım indirimi gibi avantajlar sağlanması, faiz oranlarından ve enflasyondan etkilenmemesi gibi üstünlükleri bulunmaktadır.

Leasing tekniğinin birçok üstünlüğünün yanında bazı dezavantajları da bulunmaktadır.

Bir işletme satın aldığı bir malı istediği gibi kullanma imkanına sahip iken, leasing yoluyla elde ettiği malın üzerinde böyle bir serbestliğe sahip bulunmamaktadır. Kiralanan makine veya teçhizatın tamir, bakım ve yer değiştirme işlemleri söz konusu olduğunda kiralayanın izni gerekmektedir. Böylece kiracı işletmelerin kiralama konusu malları kullanmalarındaki sınırlamalar, işletmelerin rahat çalışabilmelerini engellemektedir.

Bir işletmenin varlıklarının büyük bir bölümünün leasing yoluyla sağlanması, o işletmenin finansman kurumları tarafından kredibilitésinin düşük olarak değerlendirilmesi sonucunu doğurabilir. Bu durum kredi bulmasında güçlükler yaratabilir.

Ayrıca, yatırım mallarını, aktifinde bulduran leasing şirketi, yatırım indiriminin sağladığı vergi avantajından yararlanırken, kiracı bu imkanlardan mahrum kalmaktadır. Aynı şekilde, yeniden değerleme hakkı, amortisman tabi iktisadi kıymetleri aktifinde gösteren leasing şirketine ait olduğundan, bu malları leasing yoluyla edinen kiracılar yeniden değerlemeden yararlanamamaktadırlar.

1.4. Türk Hukuk Sisteminde Finansal Kiralama Kanunu

Leasing, ilk kez 1930'lu yıllarda dünya ekonomik krizinden sonra ABD'de işletmelerin ihtiyaç duydukları yatırım mallarının finansmanını aşabilmeleri için uygulanmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası teknolojik gelişmelerin büyük hız kazanmasıyla işletmelerde meydana gelen teknolojik yenileme ve modernizasyon ihtiyacı leasing yoluyla finansmanın önemini artırmıştır.

Leasingi tekniği 1960'lı yıllarda ABD şirketlerinin de etkisiyle Avrupa'da gelişmiş, 1970'li yıllardan itibaren de diğer gelişmekte olan ülkelerde uygulama alanı bularak yaygınlaşmıştır. Türkiye'de ise 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarıyla, dışa açılma ve ihracata dayalı liberal ekonomik politikaların benimsenmesiyle, Türk Finans Sistemi'ne modern teknikler girmiştir. Bu tekniklerden biri de leasing tekniği olmuştur.

Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren finansal kiralamaya ilişkin yasal düzenlemelere gidildiği görülmekle birlikte 28.06.1985 tarihinde çıkarılan 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile leasing uygulamasına başlanılmıştır.

3226 sayılı Kanun, 34 maddeden oluşan ve leasing işlemlerine ait genel çerçeveyi çizen bir kanundur. Bu kanuna göre, sözleşmeye taşınır ve taşınmaz mallar konu olabilir. Patent gibi fikri ve sınai haklar bu sözleşmeye konu olamazlar. Finansal kiralama bedelleri ve ödeme dönemleri taraflarca belirlenir. Bu bedeller sabit ve değişken olabilir.

Sözleşme en az dört yıl süre ile feshedilemez. Hangi kiralama hallerinde bu sürenin kısalacağı Bakanlar Kurulunca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir. Sözleşme düzenleme, noterlikçe yapılır.

Finansal kiralama konusu malın mülkiyeti kiralayan şirkete aittir. Ancak taraflar sözleşme süresinin sonunda kiracının, malın mülkiyetini satın alma hakkına sahip olabileceğini kararlaştırılabilir.

Kiralayan şirketler, yalnızca anonim ortaklık şeklinde kurulabilirler. Kiralayan şirketlerin kuruluş ve şube açmaları ile yabancı şirketlerin Türkiye'de şube açması Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu bakanlığın öz iznine bağlanmıştır.

Kiracı, sözleşme süresince finansal kiralama konusu malın zilyedi olup, sözleşmenin amacına uygun olarak her türlü faydayı elde etme hakkına sahiptir.

Kiracı, finansal kiralama konusu malı sözleşmede öngörülen şart ve hükümlere göre özenle kullanmak zorundadır. Sözleşmede aksine bir hüküm yok ise kiracı, malın her türlü bakımından ve korunmasından sorumlu olup, bakım ve onarım masrafları kiracıya aittir.

Malın sözleşme süresince hasar ve ziyan sorumluluğu kiracıya aittir. Bu sorumluluk, ödenen sigorta miktarının karşılanmayan kısmı ile sınırlıdır.

Kiracı, finansal kiralama konusu maldaki zilyetliğini bir başkasına devredemez. Finansal kiralama konusu mal, kiralayan şirketin mülkiyetindedir. Kiralayan şirket, mülkiyeti kendisine ait olan finansal kiralama konusu malı sözleşme süresince sigorta ettirmek zorundadır. Sigorta primlerinin ödenmesi kiracıya aittir.

Sözleşmede aksi öngörülmemiş ise, kiralayan şirket, malın mülkiyetini bir üçüncü kişiye devredemez. Sözleşmede bu yetkinin tanınması halinde devir ancak başka bir kirayana yapılabilir. Devralan sözleşme hükümlerine uymak zorundadır.

Sözleşme kararlaştırılan sürenin dolmasıyla son bulur. Sözleşme sona erdikten sonra, sözleşmeden doğan satın alma hakkını kullanmayan veya bu hakkı bulunmayan kiracı, finansal kiralama konusu malı derhal geri vermekle yükümlüdür.

1.5. Leasing İşlem Hacmindeki Gelişmeler

Leasing Türkiye’de 15 yıldan beri uygulanmaktadır. Tekniğin tanınması ve öneminin anlaşılmasıyla birlikte kullanımı gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Başlangıçta ağırlıklı olarak taşıt araçlarında yoğunlaşan leasing işlemleri daha sonraları ana işlevi olan makine ekipman yatırımlarına yönelmiş ve üretime katkıda bulunan yatırımları finanse etmeye başlamıştır. (6) İlk yıllarda yatırımlardan aldığı pay %1 iken bu oran %7'lere kadar yükselmiştir. Bu gelişme trendi önemli bir gelişmedir; ancak yeterli değildir. Çünkü gelişmiş ülkelerde bu oran % 30'lar düzeyindedir. (7)

1986 yılından itibaren faaliyete geçen leasing şirketleri öneminin anlaşılması tanınmasıyla işlem hacminde ve şirket sayısında bir artış olduğu gözlenmektedir.

Türkiye’deki leasing şirketlerinin 1996-1998 yıllarına ait şirket sayısı, gerçekleştirdikleri işlem adedi ve yatırım tutarlarının ABD doları cinsinden değeri Tablo 1’deki gibidir.

Tablo 1
FİNANSAL KİRALAMA KURULUŞLARINA AİT BAZI
GÖSTERGELER

	1996	1997	1998
Şirket Sayısı	70	96	102
İşlem Adedi	8031	17053	18264
Yatırım Tutarı (ABD \$)	1.600.000.000	1.950.000.000	2.000.000.000

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Sektör Bilançoları, İmalat dışı Sektörler, Finansal Kiralama Hizmetleri (Leasing), J-6521 Ankara 1999, S.2

Tablo 1’de görüldüğü gibi 1996 yılında 70 olan leasing şirket sayısı 1997 yılında 96’ya 1998 yılında da 102’ye yükselmiştir. 1996 yılında 8.031 işlem adedi gerçekleştirilmiş olup, Bunun 1.600.000.000 ABD dolarıdır. 1997 yılında 17.053 işlem adedi gerçekleştirilmiş olup, tutarı 1.950.000.000 ABD dolarıdır. 1998 yılında ise 18.264 işlem adedi gerçekleştirilmiş olup, tutarı 2.000.000.000 ABD dolarıdır.

1999 yılında tüm sektörlerde olduğu gibi leasing sektörü de güç bir yıl geçirdi. Yüksek enflasyon ve faiz ortamı leasing şirketlerini olumsuz yönde etkiledi. Bunun sonucu olarak 1999 yılında leasing şirketlerinin gerçekleştirdikleri işlem hacmi 1998 yılına göre % 50 gerileme gösterdi. 1998 yılında 2 milyar ABD dolarlık işlem hacmi gerçekleştiren leasing sektörü, 1999 yılında 900 milyon ABD dolarlık işlem hacmi gerçekleştirdiler (8).

Merkez Bankası’nca açıklanan 2000 yılı para ve kur politikalarıyla enflasyon ve yüksek faiz oranlarının düşmesiyle birlikte reel yatırımların artacağı ve bundan leasing sektörünün payının yükseleceği düşünülmektedir.

1.6. Leasingin Sorunları

Leasing, Türkiye’de yaklaşık 15 yıldır uygulanmakta olan bir finansman tekniğidir. Bu süreç içinde, leasing önemli ölçüde tanınmış, benimsenmiş ve çeşitli sektörlerde kullanılmaya başlanmıştır.

Bununla birlikte leasing yeni bir finansman tekniği olarak Türk Mali Sistemi içinde gerçek anlamı ile yerleşmiş ve oturmuş değildir. Gerek bu sektörde çalışan şirketler ve gerek bu tekniği kullanan yatırımcı ve tüketiciler çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. (9)

Leasing sektörünün uygulamada karşılaştığı en önemli sorunlar arasında orta ve uzun vadeli kaynak yetersizliği ilk sırada yer almaktadır. Temelde uzun vadeli bir finansman yöntemi olan leasing işlemlerinin mutlaka uzun vadeli kaynaklar ile finanse edilmesi gerekir. Bu tür kaynakların Türkiye’de ekonominin geneli ile bağlantılı olarak azalması, leasing şirketlerini olumsuz yönde etkilemektedir. (6)

Leasing şirketleri faaliyetlerini genel olarak özkaynak ve bankalardan kredi sağlayarak yürütmektedirler. Mevduat toplamlarına izin verilmeyen bu şirketler kendi alacakları karşılığında varlığa dayalı menkul kıymet ihraç etmek imkanları varsa da, yasal düzenlemelerin getirdiği yükümlülükler nedeniyle bu yolla fon sağlamaları oldukça sınırlıdır. (10)

Leasing işlemleri ile ilgili yasal düzenleme eksiklikleri de sektörün gelişimini engellemektedir. Türkiye’deki yatırımcılara neredeyse tek orta ve uzun vadeli finansman kaynağı sağlayan leasing sektörü ile ilgili kavram ve yorum farklılığından kaynaklanan çok sayıda dava açılması sektörü olumsuz yönde etkilemektedir.

Ayrıca, 1995 yılında yapılan yasal düzenlemeyle dış kaynaklı kredilere % 6’lık fon kesintisi getirilmiş ve bu kapsama, leasing şirketlerinin de sokulması, leasing şirketlerinin dış kaynaklı kredi bulmalarına engel oluşturmaktadır.

Ayrıca sektörün kira sözleşme süresinin 4 yıl olması, gayri menkul lesaingindeki engeller, teşvikli işlemlerin devri, KKDF gibi sorunları bulunmaktadır.

Her ne kadar kira sözleşmeleri 4 yıldan daha az olmasa da yüksek enflasyondan dolayı kira bedellerinin büyük bir bölümünün 1-1.5 yıl arasında tahsil edilmesi ve kalan süreler içinde sembolik kira bedelleri alınması leasingi orta ve uzun vadeli finansman tekniği olmaktan çıkarmaktadır. (10)

Leasing işlemlerinde vergileme sorunlarıyla da karşılaşmaktadır. Leasing şirketi, kiralamak amacıyla taşıt alımında Taşıt Alım Vergisi ödemektedir. Şirketin satın aldığı taşıtın kiracıya devri durumunda kiracıdan da aynı vergi alınarak çifte vergileme söz konusu olmaktadır.

Teşvikli yatırımlarda, malın hukuken sahibi leasing şirketi için yatırım indirimi, gümrük muafiyeti ve kredi imkanlarından da yararlanmaktadır. Fakat yatırım konusu malın kiracısı teşvik belgesinde gösterilen şartlara uymadığı ve yatırımı tamamlayamadığı durumlarda Hazine ile leasing şirketi karşı karşıya kalmakta ve yatırımlar leasing şirketine uygulanmaktadır. Böylece leasing şirketinin hiçbir kusur olmadığı halde, zor bir durumda kalmakta, teşvik tedbirleri ile sağladığı avantajları cezası ile birlikte Hazine’ye geri ödemektedir.

Ayrıca, leasing şirketlerinin yapacakları kiralamanın sermayelerine göre sınırlandırılması, reeskont kredisi gibi bankaların yararlandıkları imkanlardan yoksun bırakılmaları, leasing için öngörülen 4 yıllık sürenin her leasing işlemine uygun olmaması, teşviklerle ilgili güçlükler, önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Türk ekonomisinde 24 Ocak 1980 tarihinde alınan ekonomik kararlar bir dönüm noktası oluşturmuştur. Ekonomide, liberal politikaların ve ihracata dayalı büyüme modelinin benimsenmesiyle, Türk Mali Sistemine yeni finansman teknikleri girmeye başladı.

Ekonomik dışı açılma politikalarıyla Türk Mali Sistemine giren modern finansman tekniklerinden birisi de leasing olmuştur.

Leasing, gelişmekte olan ülkelerde özellikle sermaye yapısı güçsüz, kredi bulma imkanları çok sınırlı olan işletmelerin yatırım ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük yararlar sunan bir teknik olarak görülmektedir. Leasing sayesinde orta ve uzun vadeli yatırımların tek alternatifinin satın alınması seçeneği olduğu ortadan kalkmıştır.

Leasing yüksek enflasyon ve faiz sarmalı nedeniyle durgunluk gösteren üretimin canlanmasına ve talep fazlalığından kaynaklanan enflasyonun aşağılara çekilmesinde önemli bir finansman tekniği olarak görülmektedir.

Ayrıca Türkiye gibi yüksek enflasyon nedeniyle para ve sermaye piyasalarından fon sağlamadaki güçlükleri aşmada da bu teknik bir çözüm olarak görülebilmektedir.

Leasing ile teknolojik olarak eskiyen makine ve teçhizatın iade edilip, yerine yeni teknoloji ürünü yatırım malının kullanılabilmesi fırsat, bu tekniğe olan ilgiyi daha da artırmaktadır.

Türkiye’de 1985 yılında çıkarılan 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile 1986 yılında leasing uygulamasına başlanılmıştır. Başlangıcında önemli bir gelişme trendi gösteren sektör, henüz toplam yatırımlar içinde arzu edilen bir seviyeye ulaşamamıştır.

Leasing sektörünün toplam yatırımlar içindeki payının gelişmiş ülkelerdeki gibi %30’lar seviyesine çekilebilmesi için sektörün karşılaştığı sorunlarının çözülmesi gerekmektedir.

Leasing sektörünün gelişmesi için en önemli sorunu olan fonlama sorununun çözülmesi gerekir. Ayrıca yasal düzenlemelere bağlı olarak ortaya çıkan vergi, sözleşme süresi gibi sorunlarının çözüme kavuşturulması da sektörün önünün açılmasında bir çözüm olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. PAMUKÇU, Ali Bülent, Finans Yönetimi, Der Yayınları: 257. İstanbul 1999.
2. İLKOKUR, Korkmaz, “Leasing ve Türkiye”, Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 13, İstanbul 1983.
3. ÖZGÜMÜŞ , Sumru, “Leasing, Organizasyon ve Türkiye Uygulaması”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992, s.55.
4. KOÇ, Mehmet, Bütün Yönleriyle Finansal Kiralama, Alfa Yayın, No: 547, İstanbul 1999, s.5.
5. YÜKÇÜ, Süleyman, M. Banu DURUKAN, Erdal ÖZKOL, Muhasebe Sistemi Uygulama genel tebliğine Göre Finansal Yönetim, Vizyon Yayınları, İzmir 1999, s.1132.

6. ATAMAN, Zafer, “Söyleşi”, İktisat İşletme ve Finans, Kasım 1996, s.21.
7. OLCAY, Volkan, “Söyleşi”, İktisat İşletme ve Finans, Kasım 1996 , s.33.
8. EKER, Ferruh, “Leasing Sektörü Yeniden Büyüyecek”, Dünya Gazetesi, 24.01.2000
9. SARI, Selahattin, Finansal Kiralamanın (Leasing) Vergi Sorunları, İ.A.V., İstanbul 1996, s.38.
10. BAYAR, Aykut, “Orta ve Uzun Vadeli Finansman Tekniği Olarak Türkiye’de Finansal Kiralama ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s.81.
11. NAZLIOĞLU, Gültekin, Finansal Yönetim, Ekin Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1998.
12. T.C. Merkez Bankası, “Sektör Bilançoları”, Ankara 1999.
13. CEYLAN, Ali, İşletmelerde Finansal Yönetim, Ekin Kitabevi Yayınları, 5. Baskı, Bursa 1998.
14. AYRIBAŞ; Filiz, “Leasing ve Türkiye Uygulaması”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.
15. AKSU, Filiz, “Finansal Kiralama ve Kiralama Kararlarının Finansal yapı Üzerine Etkileri”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1997.
16. UZUN, Mehmet, “Türkiye’de Leasing Uygulamaları”, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe Enstitüsü, Yüksek Lisans Programı, İstanbul 1992.
17. ŞAKAR, Ercan B., “Leasing ve Türkiye Uygulaması, Bir Deneme”, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992.
18. KEÇE, Fulya, “Leasing ve Türkiye Uygulaması”, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992.
19. ALTINOĞLU, F., “Leasing Finansal Kiralama”, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993.
20. ARI, Erdin, “Türkiye’de Finansal Kiralama-Leasing (Esaslar ve Uygulama III), Seminer, İstanbul 1996.
21. BAĞRIAÇIK, Atilla, “Başka Ülkelerde Karşılaştırmalı Olarak Türkiye’de Küçük ve Orta Boy İşletmeler”, Uluslararası Sempozyum, İstanbul Sanayi Odası, Araştırma Dairesi, İstanbul 1991.

TÜRKİYE'DE KAMULAŞTIRMAYA YÖNELİK ARAZİ DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİNDE GELİR YÖNTEMİNİ UYGULAMA GÜÇLÜKLERİ VE BAZI ÖNERİLER

Sait ENGİNDENİZ*

ÖZET

Türkiye'de arazi kamulaştırma değerlerinin belirlenmesinde, 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanununa göre arazilerden elde edilecek gelir esas alınmaktadır. Böylelikle de kıymet takdiri komisyonları arazi değerlerini gelir yöntemine göre belirlemektedir. Ancak komisyonlarca gelir yönteminin uygulanmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşmakta ve gerçekçi bir değer belirleme her zaman mümkün olmamaktadır. Bu çalışmada arazi kamulaştırma değerlerinin belirlenmesinde gelir yönteminin uygulanmasındaki güçlükler incelenmiş ve bazı öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: kamulaştırma, gelir yöntemi, arazi değeri, kapitalizasyon faiz oranı

PROBLEM RELATED TO INCOME APPROACH IN DETERMINING LAND VALUES WITH RESPECT TO CONDEMINATION IN TURKEY AND SOME SUGGESTION

ABSTRACT

According to the condemnation law (No:2942) values of lands are determined by income approach in Turkey. Therefore the Valuation Commission determine the values of land by income approach. However, in applying income approach, the commission faces various problem and always a reel value of land cannot be determined. In this study, problem related to income approach in determining land values with respect to condemnation and some solutions are discussed.

Key Words: condemnation, income approach, value of land, capitalization rate

* Dr., Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, İzmir

1. GİRİŞ

Türkiye’de kamu yararının gerektirdiği durumlarda, gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmaz mallar, devlet ve kamu tüzel kişilerinince kamulaştırılabilmektedir. Kamulaştırmalarda yapılacak işlemler, kamulaştırma bedelinin saptanması, taşınmaz malın ve irtifak hakkının idare adına tescili, kullanılmayan taşınmaz malın geri alınması, idareler arasında taşınmaz malların devir işlemleri, karşılıklı hak ve yükümlülükler ile bunlara dayalı uyumsuzlukların çözüm ve yöntemleri 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanununun hükümlerine göre gerçekleştirilmektedir,

Kamulaştırmalarda taşınmazın değeri, kıymet takdiri komisyonları tarafından ve yanında belirtilen esaslar çerçevesinde belirlenmektedir, Kanun, kamulaştırılacak arazinin değer takdirinde, komisyonlarca araziden elde edilecek gelirin esas alınmasını öngörmektedir. Bir arazinin değerinin, o araziden gelecekte elde edilebilecek bütün ortalama gelirlerin takdir anına biriktirilmesiyle ya da o arazinin gelirinin belirli bir faiz oranına göre kapitalize edilmesiyle belirlenmesi *gelir yöntemi* olarak adlandırılmaktadır (1). Uygulamada bu yaklaşım, yani gelir yöntemi uygulanmaktadır.

Kamulaştırmaların taşınmaz sahipleri mağdur edilmeden gerçek değerler üzerinden yapılması gerekmektedir. Ancak komisyonlarca gelir yönteminin uygulanmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu nedenle gerçekçi bir değer takdiri yapabilmek çoğunlukla söz konusu olmamaktadır. Böylelikle de takdir edilen değerler genellikle arazi sahiplerini tatmin etmemekte, anlaşmazlık ve mahkeme konusu olmaktadır. Sonuçta kamulaştırmalarda takdir edilen değerlere karşı açılan itiraz davalarının sayısı gün geçtikçe artmakta, kanuni kıymet takdiri komisyonları ile bilirkişiler farklı değerlendirme unsurlarını esas aldıkları için de uygulamada uyumsuzluklarla karşılaşmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de arazi kamulaştırma değerlerinin belirlenmesinde gelir yönteminin uygulanmasındaki güçlükler incelenmiş ve bazı çözüm önerileri üretilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla öncelikle Türkiye’de kamulaştırma bedellerinin belirlenmesinde uygulanan esaslar ortaya konmuş, daha sonra gelir yönteminin esasları üzerinde durularak arazi kamulaştırmalarında bu yöntemin uygulanmasındaki güçlüklerle yer verilmiş ve bazı öneriler getirilmiştir.

2. TÜRKİYE’DE KAMULAŞTIRMA BEDELLERİNİN BELİRLENMESİNDE UYGULANAN ESASLAR

Kamulaştırma bedellerinin kimler tarafından ve hangi esaslar altında belirleneceği 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanununun ilgili maddelerinde düzenlenmiştir. Aşağıda konuyla ilgili maddeler kısaca incelenmiştir (2);

Kanun kamulaştırmalarda bedel tespitinin kıymet takdiri komisyonlarınca yapılmasını öngörmektedir. Kanunun 10 ncu maddesinde; il ve ilçe dahilinde görev yapmak üzere beş asil ve beş yedek üyeden oluşacak il ve ilçe kıymet takdiri komisyonlarının her yıl Ocak ayının ilk haftasında seçileceği belirtilmektedir.

İl kıymet takdiri komisyonu; il idare kurulunca, defterdarlık memurlarından, resmi kuruluşlarının ziraat mühendislerinden, yoksa ziraat teknisyenlerinden, o ildeki fen adamları arasından birer asil ve birer yedek olmak üzere seçilen üç asil, üç yedek üye ve il belediye encümenince taşınmaz mal sahipleri arasından seçilen iki asil ve iki yedek üyeden oluşmaktadır. İlçe kıymet takdir komisyonu ise; ilçe idare kurulunca, mal mü-

dürlüğü memurlarından, resmi kuruluşların ziraat mühendislerinden, yoksa ziraat teknisyenlerinden, ilçedeki fen adamları, bulunmaması halinde o ilçenin bağlı bulunduğu ildeki fen adamları arasından bir asil, bir yedek olmak üzere seçilen üç asil, üç yedek üye ve ilçe belediye encümenince taşınmaz mal sahipleri arasından seçilen iki asil ve iki yedek üyeden oluşmaktadır. Seçilen komisyon üyelerine en yakın sulh mahkemesinde yemin ettirilmektedir. Komisyon üyelerinin süresi bir yıldır. Ancak süresi biten üye tekrar seçilebilmektedir. Komisyonlarda karar çoğunluk esasına göre verilmektedir. Azınlıkta kalan üye, karara katılmama nedenlerini yazıp imzalamak zorundadır,

Kamulaştırmalarda uygulanacak değer takdiri esasları, Kanunun 11 nci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre idare, kamulaştırma bedelinin tespit edileceği günü tayin ve ilgililere doğrudan veya ilan yoluyla tebliğden hangisinin kolaylık ve çabukluk sağlayacağını takdir ederek bildirmektedir. İlan yoluyla bildirim öngörüldüğü hallerde, taşınmaz mal veya kaynağın bulunduğu yerde çıkan bir gazetede bir defa, gazete çıkmayan yerlerde alışılmış yollarda 10 gün süreyle ilan edilip bu husus tutanakla tespit edilmektedir.

Kıymet takdiri komisyonu, belirtilen günde,, Kamulaştırılacak taşınmaz mal veya kaynağın bulunduğu yere giderek, hazır bulunan ilgilileri de dinledikten sonra taşınmaz veya kaynağın;

- a) cins ve nevini,
- b) Yüzölçümünü,
- c) Değerini etkileyebilecek bütün nitelik ve unsurları ile her unsuru aynı ayrı değerini,
- d) Varsa vergi beyanını,
- e) Kamulaştırma tarihindeki resmi makamlarca yapılmış değer takdirlerini,
- f) Arazilerde, taşınmaz mal veya kaynağın kamulaştırma tarihindeki mevki ve şartlarına göre olduğu gibi kullanılması halinde getireceği net gelirini,
- g) Arsalarda, kamulaştırma gününden önceki özel amacı olmayan emsal satışlara göre satış değerini,
- h) Yapılarda, kamulaştırma tarihindeki resmi birim fiyatları, yapı mülkiyet hesaplarını ve yıpranma payını,
- i) Bedelin tespitinde etkili olacak diğer objektif ölçümlerini

esas olarak düzenleyeceği raporda, bütün bu unsurların cevaplarını aynı aynı belirtmek suretiyle gerekçeli bir değerlendirme raporuna dayalı olarak kamulaştırma bedelini takdir etmektedir.

Bununla birlikte Kanunun 14 ncü maddesine göre, kamulaştırılacak taşınmaz malın sahibi, zilyeti ve diğer ilgililer noter veya köy ihtiyar kurulu aracılığıyla yapılan tebligat gününden, kendilerine tebligat yapılamayanlara tebligat yerine geçmek üzere gazete ile yapılan ilan tarihinden veya köy odasına asılmak suretiyle yapılan ilan süresinin bitiminden itibaren otuz gün içinde, kamulaştırma işlemine karşı idari yargıda ve takdir edilen bedel ile maddi hatalar karşı adli yargıda dava açabilmektedir.

Kamulaştırılan taşınmazın değeri ile ilgili olarak dava söz konusu olduğunda taşınmazın değeri mahkemece belirlenen bilirkişi kurulu tarafından takdir edilmektedir. Bilirkişilerin nasıl belirleneceği konusu Kanunun 15 nci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğine bağlı ihtisas odalarının her biri, üyele-

rinin oturdukları yeri göz önünde bulundurarak her il için beş ila onbeş; il merkezleri için il, ilçeler için ilçe idare kurulunca bu bölgelerde oturan taşınmaz mal sahipleri arasından 15 bilirkişi her yıl Ocak ayının ilk haftasında seçilerek isim ve adreslerini bildiren listeler valiliklere verilmektedir. Bu listeler valilikçe onandıktan sonra odalardan gelenler il merkezi ile ilçelerdeki asliye hukuk mahkemelerine, taşınmaz mal sahibi listelerinden biri de seçildikleri yerin asliye hukuk mahkemelerine gönderilmektedir. Bilirkişi kurulu, kamulaştırmaya konu olan yerin cins ve niteliğine göre, ikisi odalar listesinden, biri de taşınmaz mal sahipleri listesinden seçilmek suretiyle üç kişiden oluşmaktadır.

Bilirkişi kurulu, taşınmaz malın değerini 11 ve 12 nci madde hükümlerine göre tayin ve takdir ederek, gerekçeli raporunu en kısa zamanda mahkemeye vermek durumundadır. Bilirkişi kurulu, kıymet takdir komisyonunca belirlenen değerde bir değişiklik yapmış ise, bunun nedenlerini raporunda belirtmektedir.

3. GELİR YÖNTEMİNİN ESASLARI

Gelir yöntemi, tarım arazilerinin değer takdirinde en yaygın olarak kullanılan yöntemlerden birisidir. Bu yönden, “gelirlerin kapitalizasyon yöntemi”, “kullanım değeri yöntemi” ve “analitik yöntem” olarak da adlandırılmaktadır (3,4). Gelir yöntemine göre bir arazinin değeri, o araziden gelecekte elde edilecek tüm gelirin takdir anına biriktirilmesiyle ya da teknik bir ifadeyle arazinin ortalama gelirinin yürürlükteki faiz oranına göre kapitalizasyonu ile ortaya konulmaktadır (5,1).

Gelir yönteminde esas, değeri takdir edilen malın gelirdir. Bu nedenle yöntemin uygulanabilmesi için, değer takdir edilen malın sürekli bir gelirin olması gerekmektedir. Gelir yöntemi ancak taşınmazların ve özellikle de arazilerin değer takdirinde kullanılmaktadır. Bu yöntemde söz konusu gelir, arazinin (toprağın) net geliri, diğer bir deyimle arazinin net kirasıdır. Değeri takdir edilen arazinin bulunduğu yörede arazinin kiraya verilmesi yaygın bir uygulama ise, net arazi kirası kapitalize edilecek gelire ulaşmada esas bir değer olarak alınabilmektedir (6).

Gelir yöntemiyle bir arazinin değerinin takdirinde genel olarak aşağıdaki formülden yararlanılmaktadır (1,7);

$$D = \frac{R}{f}$$

D: Arazi değeri.
R: Arazinin net geliri (toprak rantı)
f: Kapitalizasyon faiz oranı

Formülden de anlaşılacağı gibi bu yöntemin uygulanabilmesi için, değeri takdir edilen tarım arazisine ait gelecekte elde edilecek gelirlerin tahmin edilmesi ve uygun bir kapitalizasyon faiz oranının belirlenmesi gerekmektedir.

Araziden elde edilen net gelir, gayri safi üretim değerinden, arazi kirası dışındaki bütün diğer maliyet unsurlarının çıkarılması ile bulunmaktadır. Ancak tarımsal değer takdiri çalışmalarında gelir yöntemine göre net gelirin (toprak rantının) bulunması ve takdirde kullanılacak yaklaşım, gelirin tarla tarımında olduğu gibi yıllık ya da meyveliklerde olduğu gibi periyodik olmasına, ayrıca arazinin işletilme biçimine (mal sahibi, kiracı, ortakçı) göre değişmektedir (1).

Her yıl sonunda elde edilen gelire “yıllık gelir” denilmektedir. Örneğin n yıl için, her yıl sonunda bir s geliri elde ediliyorsa (sabit gelir) ve n yıl sonunda bütün yıllıklar biriktirilecek olursa;

$$S_n = s \cdot \frac{q^n - 1}{f}$$

Olarak “yıllıkları sona biriktirme formülü” elde edilmektedir.

Burada f faiz oranını, q ise (1+f)’yi ifade etmektedir. Bu formülden hareket edilerek “yıllıkları ile biriktirme formülü” ise;

$$S_o = s \cdot \frac{q^n - 1}{f \cdot q^n}$$

Şeklinde elde edilmektedir. Yıllık gelir (s) sabit olarak sonsuz yıl için elde ediliyorsa,

$$S_o = \frac{s}{f}$$

Formülü elde edilmekte ve bu formül gelecek yıllarda elde edilecek “yıllık sabit gelirlerin kapitalizasyonu formülü” olmaktadır. Bu formül her yıl s geliri veren bir tarla arazisinin değerinin takdirinde kullanılmaktadır (4).

Her n yıl (her periyod) sonunda sağlanan gelire ise “periyodik gelir” denilmektedir. Örneğin t adet periyod için her periyodun sonunda bir p gelirini elde ediliyorsa (eşit miktarda sabit gelir) ve t periyod sonuna bütün periyodik gelirler biriktirilecek olursa:

$$P_{nt} = p \cdot \frac{q^{nt} - 1}{q^n - 1}$$

Olarak “periyodik gelirleri sona biriktirme formülü” elde edilmektedir. Buradan hareketle “periyodik gelirleri ilke biriktirme formülü” ise;

$$P_o = p \cdot \frac{q^{nt} - 1}{(q^n - 1)(q^{nt})}$$

şeklinde elde edilmektedir.

Eğer periyod sayısını gösteren t sonsuz olacak olursa;

$$P_o = p \cdot \frac{1}{q^n - 1}$$

Formülü elde edilmektedir. Bu formül “periyodik sabit gelirlerin kapitalizasyonu formülü”dür ve her n yıl sonunda periyodik geliri p olan bir meyvelerin değerinin takdirinde kullanılmaktadır.

Mal sahibi tarafından normal olarak işletilen bir arazide net gelir, toplam gayri safi üretim değerinden masrafların çıkarılması yoluyla hesaplanmaktadır. Burada ele alınan masraflar; üretilen ürünlerden tekrar kullanılanların değerleri, dışardan sağlanan üretim girdileri (tohum, ilaç vb.) ve hizmetlere ait gelirler, sabit sermayelerin amortisman, sigorta, tamir ve bakım giderleri, arazi vergisi, işletme sermayesi faiz karşılığı ve el emeği ücret karşılığında oluşmaktadır. Ortakçılığa göre bir arazinin net geliri, arazi sahibinin payına düşen gayri safi üretim değerinden, arazi sahibinin yüklenmiş olduğu masrafların çıkarılması yoluyla, kiracılığa göre bir arazinin net geliri ise, kiracının arazi sahibine ödediği kiradan, arazi sahibinin yüklenmiş olduğu masrafların (arazi vergisi, arazi sermayesinin amortismanı, sigorta, tamir ve bakım giderleri, yönetim giderleri) çıkarılması yoluyla hesaplanmaktadır (1).

Kapitalizasyon faiz oranı ise araziye yatırılmış sermayelerini faiz oranıdır. Yeter sayıda arazi satış fiyatları ve bunların net gelirleri bilindiğinde kapitalizasyon faiz oranı

saptanabilmektedir. Örneğin satış fiyatları $K_1, K_2, K_3, \dots, K_n$ olan arazilerin, net gelirleri $R_1, R_2, R_3, \dots, R_n$ ile gösterilirse kapitalizasyon faiz oranı (f);

$$f = \frac{R_1 + R_2 + R_3 + \dots + R_n}{K_1 + K_2 + K_3 + \dots + K_n} = \frac{\sum R}{\sum K} \quad \text{şeklinde hesaplanabilmektedir (4).}$$

Günümüzde İngiltere, İskoçya, İsviçre, İrlanda, ABD ve Kanada gibi ülkelerde arazi kamulaştırma değerlerinin tespitinde Türkiye'de olduğu gibi gelir yönteminden yararlanıldığı görülmektedir (8). Ancak yöntemin uygulanışı ülkeler arasında bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılıkların temelinde ise; net gelir hesabında dikkate alınan gelir ve masraf unsurlarındaki farklılıklar ile esas alınan faiz oranlarındaki farklılıklar yatmaktadır. Örneğin İskoçya ve İngiltere gibi ülkelerde gelir yönteminin uygulanmasında genellikle kiracılık ve ortakçılık esas alınmaktadır. ABD ve Kanada'da ise gelir yöntemine ilave olarak Pazar değeri yönteminden de yararlanılmaktadır. Öte yandan ABD'de meyveliklere yönelik kamulaştırmalarda Türkiye'deki uygulamalardan farklı olarak kapitalizasyon faiz oranına emlak vergisi ve amortisman oranları ilave edilmektedir (9). Ayrıca Türkiye'de kamulaştırmalarda meyveliklerin değer takdirinde komisyonlarca çoğunlukla yıllık gelirler esas alınırken, ABD'nde periyodik gelirlerin esas alındığı ve meyveliklerinden ekonomik ömür içinde elde edilecek gelirden yapılan masrafların çıkarılması yoluyla elde edilen rantların (net gelirlerin) bugüne biriktirildiği görülmektedir (10).

4. TÜRKİYE'DE ARAZİ KAMULAŞTIRMA DEĞERLERİNİN GELİR YÖNTEMİNE GÖRE BELİRLENMESİNDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Kamulaştırmalarda arazi değerlerinin, Kamulaştırma Kanununun öngördüğü esas ve yöntemlere göre titiz çalışmalara dayandırılarak belirlenmesi gerekmektedir. Sonuçta belirlenecek değerler açısından devlet veya arazi sahipleri aleyhine bir durumun ortaya çıkması büyük bir önem taşımaktadır.

Arazi değerleri üzerinde çok sayıda faktör etkili olabilmektedir. Örneğin yapılan bir araştırmada faktör analizinden yararlanılarak, tarım arazilerinin değeri üzerinde etkili olan ve toplam varyansın yaklaşık % 80'ini açıklayan faktörler; çevre faktörü, konum faktörü, fiziksel faktör, gelir faktörü, yerleşim faktörü ve şekil faktörü olmak üzere altı grup altında toplanmıştır (11).

Kamulaştırma Kanunu, kıymet takdiri komisyonlarınca arazi değerlerinin belirlenmesinde, arazinin kamulaştırma tarihinde bulunduğu durumun (örneğin parsel durumu vb), arazinin bulunduğu mevkinin (örneğin şehir merkezine, pazara uzaklık vb) arazinin sahip olduğu şartların (örneğin sulama olanağı, verim durumu vb.) dikkate alınarak o araziden elde edilebilecek gelirin esas alınmasını, böylelikle de gelir yönteminin uygulanmasını öngörmektedir. Kanuna göre gelir yöntemi sadece arazi değerlerinin belirlenmesinde uygulanmaktadır. Bu nedenle arazinin halen bahçe veya tarla olarak kullanılıyor olması ve arsa niteliği kazanmamış olması gerekmektedir.

Uygulamada yıllık ürünlerin (örneğin tarla ürünlerinden patates, buğday vb) net gelirin hesaplanmasında; brüt üretim değerinden, üretim masrafları, masraflar toplamının faizi ve yönetim karşılığı çıkarılmaktadır. Çok yıllık ürünlerin (örneğin periyodik geliri olan ürünlerden vişne, zeytin vb) net gelirin hesaplanmasında ise; brüt üretim değerinin

den, üretim masrafları, masraflar toplamının faizi, yönetim karşılığı ve tesis masrafları amortisman payı çıkarılmaktadır (12).

Yargıtay kararlarına göre; bilirkişilerce araziden elde edilecek gelirin, *zirai gelir hesaplarına* uygun olması¹, gelirin tespit edilmesi için taşınmazın hangi ürünlerin yetiştirilmesine elverişli olduğunun, elde edilen ürünlerin değerlerinin ve dekar başına yıllık ne kadar gelir elde edileceğinin bilimsel yolla tespit edilmesi ve giderlerin de hesaplanarak çıkarılması sonunda elde edilecek net gelirin belirtilmesi gerekmektedir². Bu kararlar ışığında bilimsel yolla gelirin hesaplanması ve ona göre değer takdiri yapılması gerekirken, bu şekilde bir hesap yapılmamadan değer takdiri yapılması kanun hükümlerine aykırı olmamaktadır.³

Buradan da anlaşılacağı gibi arazilerden elde edilecek gelirin hesaplanmasında ve gelir yönteminin uygulanarak arazi değerlerinin belirlenmesinde, doğru verilerin ve bilimsel yaklaşımların kullanılması gerekmektedir. Ancak uygulamada, komisyonlarca ve bilirkişilerce gerek araziden elde edilen gelirin hesaplanmasında, gerekse gelir yönteminin uygulanmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu güçlükleri ise aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Arazilerden elde edilecek gelirin hesaplanabilmesi için öncelikle yetiştirilen ürünlerin verimlerinin sağlıklı olarak belirlenmesi gerekmektedir. Tarımsal üretim üzerinde iklim koşullarının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle üretim ve verim yıldan yıla değişebilmektedir. Buradaki güçlük hangi yıllara ait verilerin esas alınacağı ve bu verilerin nereden gerçekçi olarak derlenebileceğidir. Genel olarak değer takdiri çalışmalarında, normal verimleri belirleyebilmek için geçmiş yıllara ait 5-10 yıllık ürün verimlerinin dikkate alınmasının doğru olacağı ileri sürülmektedir (13,8,4).
- Arazilerden elde edilecek gelirin hesaplanabilmesinde bir diğer güçlük esas alınacak ürün fiyatlarının belirlenmesidir. Türkiye’de tarımsal ürün fiyatları yıllara göre, hatta aynı üretim dönemi içinde dalgalanma gösterebilmektedir. Ayrıca üreticiler ürünlerini farklı yerlere, farklı fiyatlardan satabilmektedir. Doğru bir değer takdiri için genellikle cari fiyatların esas alınması önerilebilmektedir (5,14,4).
- Türkiye’de tarım işletmelerinde kayıt tutulmadığı için ürün verimleri ve ürün fiyatlarının belirlenmesinde olduğu gibi, ürünlere ilişkin üretim masraflarının belirlenmesinde de güçlüklerle karşılaşmakta ve doğru veri bulunamamaktadır.
- Üretim masraflarının hesaplanmasında, masraflar toplamı faizinin hangi oran üzerinden hesaplanması gerektiği ve yönetim karşılığı olarak brüt üretimi değerinin mi, yoksa üretim masrafların mı esas alınacağı da karşılaşılan diğer güçlüklerdir. Masraflar toplamının faizini ortaya konmasında genellikle T.C. Ziraat Bankasının tarımsal kredilere uyguladığı faiz oranının yarısı esas alınmakta, yönetim karşılığının hesaplanmasında ise brüt üretim değerinin % 2-7’si veya üretim masraflarının % 3-5’i alınmaktadır (4,15).
- Arazilerden elde edilebilecek gelirin doğru hesaplanabilmesi için arazilerde uygulanan münavebe düzenlerinin de doğru belirlenmesi gerekmektedir. Bu konu değer

¹ Yargıtay 3 ncü Hukuk Dairesinin 15.8.1973 Gün, E.13866, K.13228 Sayılı İlamı.

² Yargıtay 5 ncü Hukuk Dairesinin 6.7.1973 Gün, E.13311, K.12791 Sayılı İlamı.

³ Yargıtay 5 ncü Hukuk Dairesinin 2.11.1973 Gün, E.7441, K.8792 Sayılı İlamı.

takdiri yönünden son derece önemlidir. Esas alınacak münavebe düzenine göre gelir, dolayısıyla da arazi değeri farklı bulunabilmektedir. Nitekim yapılan bir araştırmada, Atatürk Barajı göl alanında kalan arazilerin kamulaştırılmasına ait değer takdiri çalışmalarında, kanuni kıymet takdiri komisyonu, DSI kıymet takdiri özel komisyonu ve bilirkişi kurulunun farklı münavebe düzenleri dikkate aldıkları için farklı kamulaştırma bedeli belirledikleri saptanmıştır (16).

- Değer takdirinde hangi kapitalizasyon faiz oranının esas alınacağı da konuyla ilgili karşılaşılan bir diğer güçlüktür. Uygun kapitalizasyon faiz oranının belirlenmesi için, yakın zamanda satışı yapılan arazilerin belirlenmesi gerekmektedir, Ancak özellikle kırsal kesimde arazi satışlarına sık rastlanılmadığı gibi, yapılan satışlar da tapu kayıtlarında olduğundan düşük gösterilmektedir. Komisyonlarca ya da bilirkişilerce esas alınan kapitalizasyon faiz oranı bölgeden bölgeye değişmektedir. Örneğin İzmir'de bilirkişilerin genellikle % 5 oranını esas aldıkları görülmektedir.⁴ Bununla birlikte bir arazinin değerine etki eden olumlu ve olumsuz faktörler gözönüne alındığında, arazinin bulunduğu yöreye ait ortalama kapitalizasyon faiz oranı azaltılarak ya da çoğaltılarak değiştirilebilmektedir. Ancak bu değıştirmenin % 1'i geçmemesi gerektiği ifade edilmektedir (17),
- 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanununun arazinin kamulaştırıldığı günde olduğu gibi kullanılmasıyla nasıl bir gelir elde ediliyorsa, bu gelirin hesaplanmasını öngörmektedir. Ancak gelir yöntemi esas alındığında, arazilerdeki üretim şekli ve yetiştirilen ürünler arazi değerli üzerinde büyük ölçüde etkili olabilmektedir. Örneğin aynı yörede ve aynı özelliklere sahip iki araziden birinde buğday, diğerinde ise mandalina yetiştirilebilmekte ve yapılan gelir hesaplamalarında mandalina yetiştirilen araziden daha fazla gelir elde edilebileceği ortaya çıkabilmektedir. Böylelikle aynı özelliklere sahip iki arazi arasında değer farkı ortaya çıkabilmekte, sonuçta anlaşmazlıklarla karşılaşabilmektedir. Uygulamada benzer durum kavak yetiştiriciliği ve seracılıkta söz konusu olabilmektedir. Bu üretim dallarının birime sağlayacakları net gelir diğer bazı ürünlere göre yüksek çıkabilmektedir.
- Meyveler uzun ömürü kapsamaktadır ve bu nedenle meyveliklerin değerlerinin takdirinde periyodik gelirlerin kapitalizasyonunun esas alınması gerekmektedir. Ancak uzun yıllara ait veri bulunamadığı için komisyonlarca ve bilirkişilerce meyveliklerin değer takdirinde de tarla arazilerinde olduğu gibi yıllık gelir üzerinden hareket edilmektedir. Bu ise bilimsel yönden doğru olmamaktadır.
- Öte yandan meyveliklerden ve meyvesiz ağaçlarla kaplı arazilerden elde edilecek gelirlerin hesaplanması amacıyla üretim değerinin ve üretim masraflarının takdir ana biriktirilmesinde, ayrıca tesis masrafları amortisman paylarının hesaplanmasında hangi faiz oranının esas alınacağı da karşılaşılan bir diğer güçlüktür. Bu faiz oranlarının belirlenmesinde ülkedeki ekonomik koşullar şüphesiz önemli rol oynamaktadır ve genelde ülkedeki cari faiz oranları önerilmektedir (7). Ancak Türkiye'de genellikle T.C. Ziraat Bankasının tarımsal kredilere uyguladığı faiz oranlarının esas alındığı görülmektedir.

⁴ Örneğin: İzmir 4.Asliye Hukuk Mahkemesi Hakimliği, Dosya No: 1993/329.

- 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanununun 11 nci maddesi 3 ncü fıkrasının (i) bendinde, komisyonlar tarafından hazırlanacak değerlendirme raporlarında, taşınmazın değer takdirinde etkili olabilecek diğer objektif ölçülerin esas alınması öngörülmektedir. Buna göre komisyonlar değer tespitinde etkili olabilecek diğer objektif ölçüleri (örneğin anayola, şehir merkezine yakınlık vb). de tespit etmek ve her unsurun dayanağını ayrı ayrı belirtmek durumundadır. Ancak bilirkişilerce saptanan net gelire objektif değer ölçüsü adı altında ilaveler yapılmasına ve dolayısıyla objektif değer uygulamasına dayalı mahkeme kararlarına ilişkin Yargıtay 5 nci Hukuk Dairesinin bir çok bozma kararı bulunmaktadır.⁵ Bu konuda uygulanabilecek en uygun yöntemin ise kapitalizasyon faiz oranında yapılacak değiştirmeler suretiyle objektif ölçülerin dikkate alınması olduğu belirtilmektedir (1).
- 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu komisyonları tarafından elde edilen gelirin esas alınmasını, dolayısıyla da gelir yönteminin uygulanmasını öngörmektedir. Ancak uygulamada çok fazla sayıda parselin kamulaştırıldığı alanlarda, komisyonlarca parsel bazında detaylı net gelir ve kapitalizasyon faiz oranı araştırması yapılmamakta ve çeşitli nedenlerle genel olarak değer takdiri yapılması tercih edilmektedir. Bu durumda ayrı ayrı araziler için bir çok bilirkişi tarafından incelemelerde bulunulmakta ve parsel bazında detaylı gelir analizi yapılmaktadır.
- Komisyonların ve bilirkişilerin değerlendirmelerde kamulaştırma veya tebligat tarihini esas almaları da uygulamada farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Kamulaştırma tarihi ile tebligat tarihi arasındaki süre bazen bir yıldan fazla olabilmektedir. Bu durumda Türkiye'deki yüksek enflasyon nedeniyle fiyat ve değer farklılıkları meydana gelebilmektedir.
- Uygulamada değer takdiri yapılan bazı komisyon üyelerinin veya bilirkişilerin değer takdirinin ilke ve yöntemleri konusunda yeterli bilgi birikimine sahip olmadıkları ve bilimsel yöntemlerden ziyade subjektif yaklaşımlarla değer belirlemeye çalıştıkları görölmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de kamulaştırmaya yönelik arazi değerlerinin belirlenmesinde bilimsel yöntemler kullanılması ve gerçeği bir değer takdiri yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde vatandaşın eline geçmesi gereken paranın büyük bir kısmı mahkeme masraflarına gitmektedir. 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanununa göre uygulamada gelir yöntemi esas alınmaktadır. Ancak komisyonlarca ve bilirkişilerce yöntemin uygulanmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşılmaktadır. Bu güçlükler ise genelde yasal prosedürlerin uygulanması, veri toplama ve esas alınacak faiz oranlarının belirlenmesine ilişkindir. Gerek gelir yönteminin uygulanmasındaki güçlüklerin ortadan kaldırılması, gerekse gerçeğ değerlerin belirlenerek uygulamada anlaşmazlıklarla karşılaşılmaması yönünde aşağıda bazı öneriler getirilmiştir.

⁵ Örneği; Yargıtay 5 nci Hukuk Dairesinin 26.9.1974 Gün, E.6316, K.7320 Sayılı İlamı
Yargıtay 5 nci Hukuk Dairesinin 19.2.1985 Gün, E.13331, K.14716 Sayılı İlamı
Yargıtay 5 nci Hukuk Dairesinin 27.6.1986 Gün, E.520, K.2397 Sayılı İlamı

- Öncelikle takdir komisyonlarında yer alacak kişiler Ziraat Mühendisi, özellikle de Tarım Ekonomisti olmalıdır. Çünkü değer takdiri konusunda Tarım Ekonomistleri belirli bir eğitim almaktadır.
- Takdir komisyonları yararlanacakları verileri titizlikle araştırmalı ve bilimsel yöntemler kullanmalıdır.
- Takdir komisyonları ürün verimlerinde olduğu gibi, ürün fiyatlarını saptarken de son 5-10 yılın ortalamasını dikkate almalı ve bunu değer takdiri yılındaki cari fiyatlarla karşılaştırarak esas alınacak fiyatı belirlemelidir.
- Üretim masraflarının sağlıklı belirlenebilmesi için öncelikle arazinin bulunduğu yöredeki tarım tekniğinin ortaya konması gerekmektedir. Daha sonra her ürün için yapılan işgücü, makine, materyal masrafları ve diğer masraflar titizlikle araştırılmalı ve gerçekçi olarak belirlenmelidir.
- Takdir komisyonları ve bilirkişiler raporlarında, değer takdirini yaparken net geliri ve uygun kapitalizasyon faiz oranını nasıl belirledikleri açıkça ortaya konmalıdır.
- Tarım işletmelerinde kayıt tutulmaması bu konuda karşılaşılan en önemli güçlüktür. Tarım işletmelerinde kayıt tutmanın yerleştirilmesi ve biran önce yaygınlaştırılması gerekmektedir. Nitekim Türkiye’de devletin yeni tarım politikası kapsamında bir-iki yıl içerisinde tüm tarım işletmelerinde kayıt sistemine geçilmesi için çalışmalar başlatılmış ve pilot uygulamalara geçilmiştir.
- Yapılacak bilimsel araştırmalarla Türkiye’de tüm bölgeler için ortalama kapitalizasyon faiz oranları saptanmalıdır. Bu konuda hem üniversitelere, hem de diğer araştırma kurumlarına görevler düşmektedir.
- Türkiye genelinde kadastro çalışmaları tamamlanmalı, ayrıca bölgelere göre toprak yapısı ve toprak sınıfını gösteren haritalar bir an önce hazırlanmalıdır.
- Arazilere ilişkin gelir farklılıklarının ortadan kaldırılması amacıyla, öncelikle arazilerin bulunduğu yöredeki tipik işletme biçimi araştırılmalı, daha sonra arazilerin mevcut ve aktüel kullanım durumları dikkate alınmalıdır.
- Arazilere elde edilecek gelir yanında, arazinin gelir dışı özellikleri de (anayol, pazarda uzaklık vb.) dikkate alınmalı ve bulunan değerler arazilerin Pazar değerleri (alım-satım bedelleri) ile karşılaştırılmalıdır. Nitekim ABD ve Kanada gibi ülkelerde kamulaştırmalarda gelir yöntemi yanında Pazar değeri yönteminden de yararlanılarak uygulamada etkinlik sağlandığı görülmektedir.
- Değer takdiri ile (veya itiraz üzerine yeniden değer takdiri tarihi ile) kamulaştırma bedelinin ödenme tarihi arasındaki süreye ait gecikme faizi, cari faiz üzerinden mal sahibine ödenmelidir.

Bütün bunlarla birlikte belki de en önemlisi, 4.11.1983 tarihinde kabul edilen ve halen yürürlükte bulunan 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu gözden geçirilmeli ve günün şartlarına göre yeniden uyarlanmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Mülâyim, Z.G. ve Güneş, T., 1986, Yeni Bilirkişi Rehberi, Ayyıldız Matbaası, Ankara
2. Karahacıoğlu, A., 1992, Kamulaştırma Kanunu, Üçbilek Matbaası, Ankara
3. Luening, R.A., 1979, Use Value Appraisal for Preferred Tax Treatment of Farm Land, Appraisal of Farmland, American Society of Appraisers, seminar Papers
4. Mülâyim, Z.G., 1994, Tarımsal Değer Biçme (Genel-Özel-Yasal), Yetkin Yayınları, Ankara
5. Rehber, E., 1984, Tarımsal Arazi Kıymetlerinin Takdiri Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniv. Ziraat Fak. Yayın No:894, Ankara
6. Gülten, Ş., 1989, Kıymet Takdirinde Gelir ve Piyasa Değeri Yöntemleri (Bilirkişilik), Atatürk Üniv, Ziraat Fak. Yayın No:77, Erzurum.
7. Penson, J.B., Capps, O. And Rosson, C.P., 1996, Introduction to Agricultural Economics. Prentice Hall, upper Saddle River, New Jersey
8. Gülten, Ş., 1994, Kıymet Takdiri, Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Yayın No:202, Erzurum
9. Casler, G.L., and White, G.B., 1982, Alternative Methods of Capitalizing Income From Orchards, Groves and Vineyards, Cornell University Department of Agricultural Economics Staff Paper
10. Corraera, A.T., 1997, The Valuation of Permanent Plantings, Agricultural Real Estate Appraisal And Consultation, Fresno, California, USA
11. Engindeniz, S., 1998, Küçük Menderes Havzasında Alüviyal Topraklardaki Tarım Arazilerinin Vergilendirme Açısından Kıymetlerinin Takdiri Üzerine Bir Araştırma, *Doktora Tezi*, Ege Üniv, Fen Bil. Enst., İzmir
12. DSİ Genel Müdürlüğü, 1992, DSİ Kıymet Takdiri Özel Komisyonu El Kitabı, Ankara
13. Akın, M.Y., 1991, Kamulaştırmada Bilirkişilik, T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Yayını Set Ofset, Ankara
14. Aras, A., 1993 Kamulaştırmada Taşınmaz Malların Rant Üzerinden Kıymet Takdiri, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, Sayı:2, İzmir
15. Angın, N., 1996, Tarımda Kıymet Takdiri, Basılmamış Ders Notları, Ege Üniv. Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Böl., İzmir
16. Kepeçeli, M., 1990, Atatürk Barajı Göl Alanında Kalan Taşınmazların Kıymet Takdiri Uygulamalarının Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniv. Fen Bil., Enst., Adana
17. Mülâyim, Z.G., Erkuş, A., Vural, H., 1986. Atatürk ve Karakaya Barajları Göl Alanlarında Kalan Taşınmazların Değer Takdirinde Uygulanabilecek Kapitalizasyon Faiz Oranının Tespiti Üzerine Bir Araştırma, DSİ Yayını, Ankara

K **üçüncü sektör** KOOPERATİFÇİLİK

2000 YILI BİBLİYOGRAFYASI

Soyadı Adı	Ay (Sayı)	Sayfa	Konu
ARSLAN Mehmet	Ekim-Aralık (130)	19-33	Kooperatiflerde Finansal Sorunlar ve Çözüm Önerileri
BAN Ünsal			
ARTUKOĞLU Metin	Ekim-Aralık (130)	13-18	4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Kanununa İlişkin Bir Değerlendirme
AYDOĞAN Enver	Temmuz-Eylül(129)	27-47	Dr. Frederick Herzberg'in Motivasyon Teorisi ve Çalışanların İş Tatmini Üzerine Etkisi
AYPEK Nevzat	Ocak-Mart(127)	5-14	Sinerji ve Kooperatifler
AYPEK Nevzat	Ekim-Aralık (130)	5-12	Menkul Kıymetleştirme ve Kooperatifler
BAN Ünsal	Temmuz-Eylül(129)	5-16	İçeriden Öğrenenlerin Ticareti, Avrupa Birliği Öncesi Türkiye Açısından Değerlendirme
BAŞYAZI	Ocak-Mart(127)	3-4	Tarım Reformu Neden Gereklidir
BAŞYAZI	Nisan-Haziran(128)	3-4	Türkiye Avrupa Birliğinin Neresinde
BAŞYAZI	Temmuz-Eylül(129)	3-4	Hatalarımız Olacaktır Ancak Vicdansızlığımız Olmayacaktır.
BAŞYAZI	Ekim-Aralık (130)	3-4	Birlik Olma Gereği
BÜLBÜL Mehmet	Temmuz-Eylül(129)	48-60	Tarımsal Kalkınmada Şekerpancarı Üretimi ve Şeker Sanayi
BESPARMAK Figen	Ocak-Mart(127)	42-53	Kırsal Kalkınmada
DEMİRBAŞ Nevin			"Agribusiness" in Rolü: Bazı Ülkelerdeki ve Türkiye'deki Gelişmelere Genel Bir Bakış
ENGİNDENİZ Sait	Ekim-Aralık (130)	66-76	Türkiye'de Kamulaştırmaya Yönelik Arazi Değerlerinin Belirlenmesinde Gelir Yöntemini Vurgulama Güçlükleri ve Bazı Öneriler
FİDAN Halil	Ocak-Mart(127)	54-64	Türkiye'de İnek Sütü Üretiminin Ekonometrik Analizi
FİDAN Halil	Temmuz-Eylül(129)	61-75	Türkiye'de Sera Isıtılmasında Jeotermal Enerji Kullanımı ve Simav Örneği
GÜVEN Funda			

GÜL Aykun KOÇ Beşir KAYA Ünal ESENGÜN Kemal	Ekim-Aralık (130) Ocak-Mart (127)	47-56 15-28	GAP Alanında Hayvancılığın Gelişim Seyri Tarım Kredi Kooperatiflerindeki Yeniden Yapılanmanın Koope- ratif Faaliyetlerine Etkisi (Tokat Merkez İlçe Örneği)
ÖZER M. Akif	Nisan- Haziran(128)	40-62	Örgütlerde Çatışma ve Yönetimi (Etkin ve Verimli Örgüt Yöneti- mi İçin Bir Model Arayışı)
SAAT Mesiha	Nisan- Haziran(128)	5-14	Toplam Kalite Yönetimi Eğitim- de Yeni Bir Paradigma
SÜER İrfan	Ocak-Mart(127)	29-41	Milli İhracat Stratejisinin Temel Bir Unsuru Olarak Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin Ülke Eko- nomisindeki Rollerini
SÜER İrfan	Ekim-Aralık (130)	34-46	Sektörel Dış Ticaret Şirketleri İhracat Modelinin Uygulanabi- lirliği Konusunda Yapılan Üç Ayrı Araştırmanın Sonuçlarının Birlikte Değerlendirilmesi
ŞAMİLOĞLU Famil	Ekim-Aralık (130)	57-65	Modern Finansman Tekniklerin- den Leasing ve Türkiye Uygula- ması
TANRIVERMİŞ Harun	Temmuz- Eylül(129)	76-96	Tarım Arazilerinin Değerlerinin Belirlenmesinde Kullanılabilecek Kapitalizasyon Faiz Oranlarının Tespiti ve Türkiye'deki Uygula- maları
TOPALOĞLU Melih KOÇ Hakan	Temmuz- Eylül(129)	17-26	İşgörenin Örgütle Bütünleşmesini Sağlayan Bir Teknik Olarak Örgütlerde İşe Alıştırma Prog- ramları
UYANIK Yücel	Nisan- Haziran(128)	15-26	Türkiye'de İş Piyasası Yapısı İçerisinde İş ve İşçi Bulma Ku- rumu'nun Yeri
UYGUR Akyay MEYDAN Selma	Nisan- Haziran(128)	27-39	Öğrenen Örgüt Kavramının Meydana Getirdiği Gelişim ve Özellikler Doğrultusunda Yara- tılan Etki ve Değişimin Ortaya Konulması

K üçüncü sektör KOOPERATİFÇİLİK

DUYURU

Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından Kooperatifçilik konusunda yapılacak araştırmalar desteklenecektir.

Kooperatifçilik Konusundaki Araştırma Konuları

İle ilgili yapılacak teklifler için gerekli başvuru formu aşağıda verilmiştir. Ayrıca isteyenler başvuru formunu Türk Kooperatifçilik Kurumu Mithatpaşa Caddesi No: 38/A Yenışehir/ANKARA adresinden temin edebilirler.

Başvurular 31 Ocak 2001' de sona erecektir.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU ARAŞTIRMA ÖNERİ FORMU

1. ARAŞTIRMACILAR

Adı Soyadı	Eğitim Durumu	Araştırmadaki Görevi

2. ARAŞTIRMANIN ADI: Olabildiğince kısa ve çalışmanın kapsamını yeterli ölçüde açıkla nitelikte olmalıdır.

3. ARAŞTIRMANIN SÜRESİ

Teklif Edilen

Kabul Edilen

Başlangıç Tarihi:

Bitiş Tarihi :

4. TOPLAM BÜTÇESİ

Teklif Edilen :

Kabul Edilen :

5. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ: Bu bölümde yürütülecek araştırmanın bilime, uygulama ve topluma sağlayacağı yararı, benzer konuda daha önce yapılmış araştırmalar arasındaki yeri ve önemi açıklanmalıdır.

6. ARAŞTIRMANIN AMACI:

7. ARAŞTIRMANIN MATERYAL VE METODU: Bu bölümde materyalinin neler olduğu, nasıl ve şekilde sağlanacağı, amaca ulaşmak için uygulanması düşünülen deneme planı ve yöntemler, elde olunacak verilerin nasıl ve ne şekilde değerlendirilebileceği kaynak göstererek açıklanmalıdır.

8. UYGULAMA PLANI: Gelişme raporu dönemleri itibari ile yapılacak çalışmalar. (Zamanlama bu kısımda belirtilmelidir.)

9. KAYNAKLAR: Projede yararlanılacak kaynaklar usule uygun olarak verilmelidir.

10. BÜTÇE:

Harcama Kalemleri	Teklif Edilen	Kabul Edilen
Seyahat Harcamaları		
Hizmet Alım		
Kırtasiye		
Yazım		
Diğer*		
Toplam		

(* Hangi harcamalar olduğu açıklanacaktır.)

11. ARAŞTIRMACILARIN ÖZGEÇMİŞLERİ: Araştırmacıların kısa özgeçmişi ve konusu ile ilgili yayınların listesi.

12. ARAŞTIRMANIN MUHTEMEL DİSPOZİSYONU:

NOT: Yaptırılması uygun görülen araştırmaların araştırmacıları ile sözleşme imzalanacaktır.

YAZIM KURALLARI

- 1- Dergiye gelen eserlerin basımı öncesinde HAKEM görüşü alınır. Yayın kuruluna gönderilen yazıların dergide yayınlanabilmesi için Yayın Kurulunca, belirlenen yazım kurallarına uygun görülmesi ve Hakem Heyeti tarafından kabul edilmesi gerekir. Yayınlanması uygun görülmeyen yazılar hakkında yazarına/yazarlarına bilgi verilir.
- 2- Üçüncü Sektör KOOPERATİFÇİLİK DERGİSİ'nde Dünyada ve Türkiye'de Kooperatifçilik, tarım yönetim, ekonomi, işletme, sosyo-kültürel vb. konularda yazılara yer verilecektir.
- 3- Yazılar, 15 daktilo sayfasını geçmeyen, birbuçuk aralıklı, sayfanın bir yüzüne anlaşılır bir dille yazılmış olmalıdır. Türkçe karşılığı olmayan teknik ve yabancı dildeki terimlerin parantez içinde kısa açıklaması yapılmalıdır.
- 4- Tercüme yazılarda, tercümenin yapıldığı yayının adı, cildi, sayısı, sayfası, yazarı ve ülkesi belirtilmelidir. Mümkünse yazının orijinalinin fotokopisi eklenmelidir.
- 5- Dergimizde yayınlanan yazılar sadece yazarların görüşlerini taşır. Kurumumuz için bağlayıcı husus taşımaz.
- 6- Yayınlanmak için tarafımıza gelen yazıların yayınlanıp yayınlanmamasına ve dergimizde nasıl yer alacağına Yayın Kurulumuz karar verir. Yayın Kurulu gerektiğinde yazılarda kısaltma ve düzeltme yapılmasını önerebilir.
- 7- Şekil ve grafik numarası ve ismi altına, tablo numarası ve ismi ise üzerine var ise kaynağı altına yazılmalıdır.
- 8- Bilimsel makalelerde faydalanılan kaynaklar metin içinde (1), (2) vb. gibi rakamlarla numaralandırılmalı ve temin sonunda da eser içinde verilmiş sırasına göre yazılmalıdır.
  - a- Kaynak makale ise; yazarın soyadı, adı, makalenin tam başlığı, yayının adı, cilt no, sayısı, yılı, sayfa numarası,
  - b- Kaynak kitap ise; yazarın soyadı, adı, kitabın adı, varsa editörü, yayın yeri, yayın no, yayınlandığı yer yıl, sayfa numarası,
  - c- Kaynak tebliğ ise yazarın soyadı, adı, tebliğin adı, kongre, seminer ya da konferansın adı, düzenlendiği yer, yıl, sayfa no,
- 9- Yazarın ismi ile unvanı makale başlığının altında, varsa bağlı kuruluş ise ilk sayfanın altında olacaktır.
- 10- Yazılarda İngilizce başlık ve 50 sözcüğü geçmeyecek İngilizce abstract ile Türkçe özete yer verilecektir.
- 11- Makalenin ana fikrini oluşturan ve spot niteliği taşıyan önemli kısımların altı çizilecektir.
- 12- Yayınlanan yazılar için Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun önceden belirlediği esaslar dahilinde hesaplanacak telif ücretinden hakem ücreti düşüldükten sonra kalan kısmı yazarına ödenir.
- 13- Dergide makalesi yer alan yazarlara beşer adet dergi gönderilecektir.
- 14- Dergimiz Basın Meslek ilkelerine uyar.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK EĞİTİM VAKFI ORGANLARI

YÖNETİM KURULU

- Başkan** : **Kamil ÖZDEMİR**
Şekerbank A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı
- Başkan Yardımcısı** : **M. Nedim YILMAZ**
TİGEM Vakfı Başkanı
- Muhasip Üye** : **Yrd.Doç.Dr. Nurettin PARILTI**
G.Ü. İİBF Öğretim Üyesi
- Üye** : **Prof.Dr. Rasih DEMİRCİ**
G.Ü. Mesleki Eğitim Fakültesi Dekanı
- Üye** : **Sadir DURMAZ**
Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Müşaviri
- Üye** : **Prof.Dr. Celal ER**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **Turhan GEVREK**
Hedef Tarım Ticaret ve San. A.Ş.
- Üye** : **Nurettin HAZAR**
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı
- Üye** : **Yavuz KOCA**
Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdür Yardımcısı

DENETLEME KURULU

- Başkan** : **Özdemir ÜNSAL**
T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü Müşaviri
- Üye** : **Doç.Dr. Nevzat AYPEK**
G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **Hüseyin Turgut ÖZDENER**
Emekli Bankacı

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU'NUN YAYINLARI

KDV DAHİL FİYATI

1.	1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu Uygulanmasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları (VI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğler)	1.100.000 TL
2.	Kooperatif Şirketler (Yayın No. 30)	600.000.-
3.	Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları (Yayın No. 34)	1.100.000.-
4.	Kooperatifçilik ve İlkokul (Yayın No. 38)	600.000.-
5.	Kooperatifçilik Bilgisi (Yayın No. 40)	750.000.-
6.	Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği (Yayın No. 41)	1.100.000.-
7.	Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası IX. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-Tebliğler (Yayın No. 42)	750.000.-
8.	Türk Kooperatifçiliği Üzerine Düşünceler (Yayın No. 43)	1.100.000.-
9.	X. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-Tebliğler (Yayın No. 44)	1.100.000.-
10.	Atatürk ve Kooperatifçilik (Yayın No. 45)	750.000.-
11.	The Cooperative Movement in Turkey and Its Expected Development (Yayın No. 46)	750.000.-
12.	Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri (Yayın No. 48)	1.500.000.-
13.	Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları (Yayın No. 49)	1.500.000.-
14.	Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim (Yayın No. 50)	1.100.000.-
15.	Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Grup Tanımının Ekonomik Analizi (Yayın No. 52)	1.100.000.-
16.	Vakıflar Tüzüğü (Yayın No. 53)	600.000.-
17.	Karınca Dergisi Kooperatifçilikle İlgili Bibliyografya (Yayın No. 55)	1.100.000.-
18.	XI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-Tebliğler (Yayın No. 57)	1.500.000.-
19.	XI. International Turkish Cooperative Congress-Papers (Yayın No. 59)	1.500.000.-
20.	Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütüneşme Hareketleri (Yayın No. 60)	1.500.000.-
21.	Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilirliği (Yayın No. 61)	1.100.000.-
22.	Marketin Functions On Foreign Trade In Turkey and In The United States of America (Yayın No. 63)	1.500.000.-
23.	"Dünyada Mekan" Konut Kooperatifleri - Seminer - Tebliğleri (Yayın No. 64)	1.100.000.-
24.	"Altın Bilezik" Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri - Seminer Tebliğleri (yayın No. 65)	1.100.000.-
25.	"Bir Lokma Bir Hırka" Tüketim Kooperatifleri - Seminer Tebliğler (Yayın No. 65)	1.100.000.-
26.	XII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi - Tebliğler (Yayın No. 67)	1.100.000.-
27.	XII. International Turkish Cooperative Congress - Papers (Yayın No. 68)	1.500.000.-
28.	Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu, Alınması Gereken Tedbirler - Araştırma (Yayın No. 70)	1.500.000.-
29.	Anadolu Basınında Kooperatifçilik Kooperatifçilik (Yayın No. 71)	1.500.000.-
30.	Bütün Değişiklikleriyle Kooperatifler Kanunu (Yayın No. 72)	1.500.000.-
31.	Türkiye'deki Sendikal Faaliyetler İçindeki Tüketim Kooperatiflerinin Durumu ve Gelişme İmkânları - Araştırma (Yayın No. 73)	1.400.000.-
32.	Yeni Seminer Tebliğleri - (Kooperatifçilik Dergisi Özel Sayısı)	1.500.000.-
33.	Türkiye'deki Kooperatiflerin Avrupa Topluluğu Bünyesine Entegrasyonu - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 74)	1.100.000.-
34.	"Kooperatifler ve Özelleştirme" Seminer Tebliğleri (Yayın No. 75)	1.100.000.-
35.	XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğler (Yayı No. 76)	1.100.000.-
36.	XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce-Almanca Tebliğler (Yayın No. 77)	1.500.000.-
37.	Kooperatif Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu (Yayın No. 78) (1991 Yılı)	1.800.000.-
38.	1992 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 80)	1.800.000.-
39.	XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğleri (Yayın No. 81)	2.000.000.-
40.	XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce-Almanca Tebliğleri (Yayın No. 82)	2.000.000.-
41.	Milli Hakimiyetin İktisadi, Sosyal ve Kültürel Temelleri Sempozyumu Tebliğleri (Yayın No. 83)	2.000.000.-
42.	1983 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 84)	1.500.000.-
43.	1994 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 85)	3.500.000.-
44.	XV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğler (Yayın No. 86)	3.500.000.-
45.	XV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce-Almanca Tebliğler (Yayın No. 87)	3.500.000.-
46.	Türkiye'de Kooperatifçilik (Yayın No. 88)	3.500.000.-
47.	XVI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğler (Yayın No. 89)	1.100.000.-
48.	XVI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce-Almanca Tebliğler (Yayın No. 90)	3.500.000.-
	<i>Not: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, öğrenci, öğretmen ve öğretim üyelerine %25 iskontolu olarak satılır.</i>	3.500.000.-

DERGİLER	KARINCA	KARINCA KARDEŞ	KOOPERATİFÇİLİK	COOPERATION IN TÜRKİYE
Adet (TL)	1.800.000	Karınca'nın Eki	3.000.000	5.000.000
Adet (\$)	2	olup parasızdır.	4	8
Adet (DM)	3		7	12
Yıllık (TL)	18.000.000		12.000.000	10.000.000
	(12 sayı ve Karınca Kardeş)		(4 sayı)	(2 sayı)

Yayın İsteme Adresi: Türkiye Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi No. 38/A 0642

Tel: (312) 435 98 99 - 435 96 91

Fax: (312) 430 42 92

Yayın bedeli yatırmak için Banka Hesap No: T.C. Ziraat Bankası Kızılay Şubesi 217051 - ANKARA

Not: PTT ile kitap yayın isteyenler; PTT masrafı dahil, yayın bedelinin hesabımıza yatırıldıklarına dair makbuzlarını talep dilekçelerine eklemeleri halinde yayınlar ödemeli olarak gönderilir.